

Luovilla aloilla työskentelevien

JÄ MUIDEN ITSENSÄ TYÖLLISTÄVIEN SOSIAALITURVATYÖRYHMÄN RAPORTTI

KUVAILULEHTI

Julkaisija	Päivämäärä
Sosiaali- ja terveysministeriö	7.10.2013
Tekijät	Toimeksiantaja
Luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvayöryhmä	Sosiaali- ja terveysministeriö
Puheenjohtaja: Erik Strömberg, STM	HARE-numero ja toimeilimen asettamispäivä
Sihteerit: Stella Jansson, Mela ja Hanna Tos-savainen, STM	STM058:00/2012, 5.9.2012

Muiston nimi

Luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvayöryhmän raportti

Tiivistelmä

■ Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 5 päivänä syyskuuta 2012 työryhmän selvittämään luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvassa ja sosiaaliturvaan vaikuttavassa verotuksessa mahdollisesti olevat epäkohdat ja tekemään tarvittavat muutosehdotukset epäkohtien korjaamiseksi.

Työryhmän työn tavoitteena oli kehittää luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvaa selvittämällä heidän sosiaaliturvassaan sekä heidän sosiaaliturvaansa vaikuttavassa verotuksessa mahdollisesti olevat epäkohdat. Tavoitteena oli, ettei luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvassa olisi perusteettomia eroavuuksia palkansaajien sosiaaliturvaan nähden. Työryhmän tehtävänä oli tehdä aikaisempien selvitysten pohjalta tarpeelliset ehdotukset työryhmän työlle asetettujen tavoitteiden toteuttamiseksi. Lisäksi työryhmän tuli selvittää apurahansaajien sosiaaliturvaa.

Työryhmä käsitteli luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien eläketurvaa, työttömyysturvaa, Kansaneläkelaitoksen maksamia päivärahoja, asumistukea, tapaturmakorvauksia, osittaista hoitorahaa, verotusta ja apurahansaajien sosiaaliturvaa.

Eläketurvan osalta työryhmä ehdottaa, että työntekijän eläkelakiin lisättäisiin säännös, jonka perusteella lain soveltamisalan piiriin kuuluisi myös luonnollisen henkilön tekemä työ, joka perustuu hänen ja yksityisen alan toimeksiantajan kanssa solmimaan toimeksianto- tai konsulttisopimukseen ja että jatkossa selvitetään, voisiko valtion ylimääräisen taiteilijaeläkkeen jättää huomioimatta taakuueläkettä vähentävänä tulona. Työttömyysturvan osalta työryhmä ehdottaa, että jatkossa selvitetään työttömyysturvalaissa säädetyn yrittäjän määritelmän mahdolliset kehittämistarpeet, luovan ja esityksellisen työn alojen työssäoloehdon mahdolliset kehittämistarpeet sekä se, voidaanko tekijänoikeuskorvaukset jättää huomioimatta päivärahan sovittelussa siltä osin kuin niitä maksetaan teoksesta, esityksestä tms., joka on tehty ennen työttömyyttä. Osittaisen hoitorahan osalta työryhmä ehdottaa, että MYEL-vakuutetuille apurahansaajille sekä YEL- ja MYEL-vakuutuksen ulkopuolelle jääville ns. omassa työssä työllistyville henkilöille säädettäisiin oikeus osittaiseen hoitorahaan. Apurahansaajien sosiaaliturvan osalta työryhmä ehdottaa, että apurahansaaja voisi keskeyttää MYEL-vakuutuksensa ansiotyön tekemisen ajaksi ja että tutkija- tai taiteilijaryhmässä työskenteleville apurahansaajille ryhmän tiettyyn projektiin myönnettyjä lyhyitä apurahoja ja lisärahoitusta voitaisiin yhdistää MYEL-vakuutettuun aikaisempaan apurahajaksoon.

Raporttiin liittyy eriäviä mielipiteitä, lausuma ja täydentävä lausuma.

Asiasanat

sosiaaliturva, sosiaalivakuutus, toimeentulo, verotus

Sosiaali- ja terveysministeriön
raportteja ja muistioita 2013:34

Muut tiedot
www.stm.fi

ISSN-L 2242-0037
ISSN 2242-0037 (verkojulkaisu)
ISBN 978-952-00-3630-0
URN:ISBN:978-952-00-3630-0
<http://urn.fi/> URN:ISBN:978-952-00-3630-0

Kokonaissivumäärä
90

Kieli
Suomi

PRESENTATIONSBLAD

Utgivare	Datum
Social- och hälsovårdsministeriet	7.10.2013
Författare	Uppdragsgivare
Arbetsgrupp för social trygghet för dem som arbetar inom kreativa branscher och andra som sysselsätter sig själva	Social- och hälsovårdsministeriet
Ordförande: Erik Strömberg, SHM	Projektnummer och datum för tillsättandet av organet
Sekreterare: Stella Jansson, LPA och Hanna Tossavainen, SHM	STM058:00/2012, 5.9.2012

Rapportens titel

Rapport av arbetsgruppen för social trygghet för dem som arbetar inom kreativa branscher och andra som sysselsätter sig själva

Referat

■ Social- och hälsovårdsministeriet tillsatte den 5 september 2012 en arbetsgrupp att utreda eventuella olägenheter i den sociala tryggheten för dem som arbetar inom kreativa branscher och andra som sysselsätter sig själva och deras beskattning som eventuellt påverkar den sociala tryggheten samt lägga fram behövliga förslag till ändringar för att avhjälpa olägenheterna.

Arbetsgruppen hade till uppgift att utveckla den sociala tryggheten för dem som arbetar inom kreativa branscher och andra som sysselsätter sig själva genom att utreda eventuella olägenheter i deras sociala trygghet och beskattning som eventuellt påverkar deras sociala trygghet. Målet är att det inte ska finnas ogrundade skillnader i den sociala tryggheten för löntagare och den sociala tryggheten för dem som arbetar inom kreativa branscher och andra som sysselsätter sig själva. Arbetsgruppen skulle också utgående från tidigare utredningar lägga fram nödvändiga förslag till att genomföra de mål som uppställts för arbetsgruppens arbete. Arbetsgruppen utredde också den sociala tryggheten för stipendiater.

Arbetsgruppen behandlade frågor som gäller pensionsskyddet, utkomstskyddet för arbetslösa, av Folkpensionsanstalten betalda dagpenningar, bostadsbidrag, olycksfallsersättning, partiell vårdpenning och beskattning i fråga om dem som arbetar inom kreativa branscher och andra som sysselsätter sig själva samt den sociala tryggheten för stipendiater.

I fråga om pensionsskyddet föreslår arbetsgruppen att till lagen om pension för arbetstagare ska fogas en bestämmelse enligt vilken lagens tillämpningsområde också omfattar sådant arbete utfört av naturliga personer som baserar sig på ett uppdrags- eller konsultationsavtal mellan personen och en uppdragsgivare inom den privata sektorn och att man ska utreda i framtiden om statens extra konstnärspension kan lämnas obeaktad som inkomst som minskar garantipensionen. I fråga om utkomstskyddet för arbetslösa föreslår arbetsgruppen att man ska utreda eventuella behov att utveckla begreppet företagare enligt lagen om utkomstskydd för arbetslösa, eventuella behov att utveckla arbetsvillkoret för branscher där man utför skapande och framställningsmässigt arbete samt om upphovsrättsersättningar kan lämnas obeaktade vid jämkning av dagpenning till den del de betalas för ett verk, en föreställning osv. som gjorts före arbetslösheten. I fråga om partiell vårdpenning föreslår arbetsgruppen att LFöPL-försäkrade stipendiater samt de som s.a.s. är sysselsatta i eget arbete och som blir utanför FöPL- eller LFöPL-försäkringen ska få rätt till partiell vårdpenning. I fråga om den sociala tryggheten för stipendiater föreslår arbetsgruppen att en stipendiat ska kunna avbryta sin LFöPL-försäkring för den tid han eller hon utför förvärvsarbete och att kortvariga stipendier och tilläggsfinansiering beviljade för ett visst projekt till stipendiater som arbetar i forskar- eller konstnärsgupper ska kunna sammanslås med en tidigare stipendieperiod för LFöPL-försäkrade.

Till rapporten har fogats avvikande åsikter, ett yttrande samt ett kompletterande yttrande.

Nyckelord beskattning, socialförsäkring, social trygghet, utkomst

Social- och hälsovårdsministeriets rapporter och promemorior 2013:34
ISSN-L 2242-0037
ISSN 2242-0037 (online)
ISBN 978-952-00-3630-0
URN:ISBN:978-952-00-3530-0
<http://urn.fi/> URN:ISBN:978-952-00-3630-0

Övriga uppgifter
www.stm.fi/svenska

Sidoantal	Språk
90	Finska

SOCIAL- OCH
HÄLSOVÅRDSMINISTERIET

SISÄLLYS

1 Johdanto.....	7
1.1 Luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien työoikeudellinen asema	7
1.2 Työryhmän työstä.....	8
1.2.1 Sukupuolijakauma	9
1.3 Aiemmat selvitykset	9
2 Itsensä työllistäjät – vertailuselvitys	14
2.1 Selvitys	14
2.2 Työryhmän arviot	15
3 Eläketurva	17
3.1 Yleistä	17
3.1.1 Työeläke.....	17
3.1.2 Kansaneläke.....	18
3.1.3 Takuueläke	18
3.1.4 Valtion ylimääräinen taiteilijaeläke.....	19
3.2 Eläkkeiden yhteensovittaminen.....	19
3.3 Tekijänoikeuskorvaukset sekä eläkkeen perusteena oleva työansio ja yrittäjän eläkelain mukainen työtulo	20
3.4 Eläketurvan ongelmista.....	21
3.5 Eläketurvan ongelmien ja ehdotettujen ratkaisujen arviointia.....	22
3.5.1 Ehdotus taiteilijoiden eläkelaiaksi	26
3.5.2 Ehdotus taiteilijoiden ei-työsuhteisen eläketurvan toimeenpanemisesta MYEL:n piirissä	27
3.6 Työryhmän ehdotukset.....	30
4 Työttömyysturva.....	31
4.1 Yleistä	31
4.2 Palkansaaja, yrittäjä vai omaa työtä tekevä	31
4.3 Työttömyysetuuden työvoimapolitiittiset edellytykset	32
4.4 Työttömyyspäiväraha	33
4.5 Työmarkkinatuki	36
4.6 Työttömyysturvan rahoitus	37
4.7 Apurahalla työskentelyn huomioon ottaminen työttömyysturvassa	39
4.8 Tekijänoikeuskorvausten huomioon ottaminen työttömyysturvassa	39
4.9 Työttömyysturvan ongelmien ja ehdotettujen ratkaisujen arviointia.....	40
4.10 Työryhmän ehdotukset.....	45
5 Tapaturmaturva	46
5.1 Yleistä	46
5.1.1 Pakollinen työtapaturmaturva.....	46
5.1.2 Vapaaehtoisesti järjestettävä työtapaturmaturva.....	47
5.1.3 Tapaturmavakuutuslain 57 §:n mukaisella vakuutuksella järjestettävä pakollinen tapaturmaturva	47
5.1.4 Muut lailla säädetyt tapaturmavakuutusjärjestelmät	48
5.2 Eräitä tapaturmavakuutuslain henkilölliseen soveltamisalaan liittyviä ongelmia ja niiden arviointia	49
5.3 Työryhmän ehdotukset.....	50
6 Sairausvakuutuslain mukaiset päivärahaetuudet.....	51
6.1 Yleistä	51
6.2 Päivärahaetuuksien edellytykset	51
6.2.1 Sairauspäiväraha.....	51
6.2.2 Osasairauspäiväraha.....	51

6.2.3 Vanhempainpäivärahat.....	52
6.2.4 Erytishoitoraha.....	53
6.2.5 Tartuntatautietuus ja luovutuspäiväraha.....	53
6.3 Päivärahaetuuden määrä.....	54
6.3.1 Määrän laskenta.....	54
6.3.2 Vähimmäismäärä.....	54
6.3.3 Päiväraha työtulojen perusteella.....	55
6.3.4 Päiväraha edeltävän etuuden perusteella.....	56
6.4 Sairausvakuutuslain mukaisten päivärahaetuuksien ongelmien ja ehdotettujen ratkaisujen arviointia.....	57
6.5 Työryhmän ehdotukset.....	58
7 Osittainen hoitoraha.....	59
7.1 Yleistä.....	59
7.1.1 Vireillä oleva uudistus.....	59
7.2 Osittaisen hoitorahan ongelmista.....	59
7.3 Työryhmän ehdotukset.....	60
8 Asumistuki.....	61
8.1 Yleistä.....	61
8.2 Oikeus asumistukeen.....	61
8.3 Asumistuen ongelmista.....	61
8.4 Työryhmän ehdotukset.....	62
9 Verotus.....	63
9.1 Yleistä.....	63
9.2 Veronalainen tulo.....	63
9.3 Tappion vahvistaminen ja käyttäminen.....	65
9.4 Tulontasaus.....	65
9.5 Verovapaa tulo.....	65
9.6 Työmatkasta aiheutuneet kustannukset.....	66
9.7 Verohallinnon ohjeistus.....	67
9.8 Aikaisempia selvityksiä ja niiden arviointia.....	67
9.9 Työryhmän ehdotukset.....	67
10 Apurahansaajien sosiaaliturva.....	68
10.1 Yleistä.....	68
10.2 MYEL-vakuuttaminen.....	68
10.3 Apurahansaajien MYEL-työtulo ja sen vaikutus muuhun sosiaaliturvaan.....	69
10.4 Apurahansaajien sosiaaliturvan ongelmien ja ehdotettujen ratkaisujen arviointia.....	69
10.5 Työryhmän ehdotukset.....	77
11 Yhteenveto työryhmän ehdotuksista.....	78
Eriävä mielipide Opetus- ja kulttuuriministeriö	
Eriävä mielipide Taidemaalariliitto ry	
Eriävä mielipide Itsensä työllistäjien yhteistyöryhmä	
Eriävä mielipiden Suomen kirjailijaliitto ry	
Eriävä mielipiden Elinkeinoelämän keskusliitto ry, Suomen Yrittäjät ry	
Täydentävä lausuma Eläketurvakeskus	
Lausuma Luovan työn tekijät ja yrittäjät LYHTY	

Sosiaali- ja terveysministeriölle

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman mukaan luovien alojen työntekijöiden sosiaaliturvassa olevat mahdolliset epäkohdat paikannetaan käynnistettävien ja jo tehtyjen selvitysten pohjalta sekä tehdään tarvittavat muutokset. Hallituksen ohjelman mukaan luovilla aloilla toimivien aseman parantamiseksi selvitetään lisäksi poikkihallinnollisesti työ-, sosiaali- ja verotuslainsäädännön uudistustarve ja lyhyiden apurahojen asema selkeytetään sosiaaliturvalainsäädännössä. Hallitusohjelman mukaan erikseen selvitetään työsuhteen ja yrittäjyyden välimaastossa olevan itsensä työllistämisen ongelmakohdat sosiaalivakuutus- ja työlainsäädännössä.

Sosiaali- ja terveysministeriö asetti 5 päivänä syyskuuta 2012 työryhmän ajalle 5.9.2012–31.3.2013 paikantamaan luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvassa ja sosiaaliturvaan vaikuttavassa verotuksessa mahdollisesti olevat epäkohdat ja tekemään tarvittavat muutosehdotukset epäkohtien korjaamiseksi. Työryhmän toimikautta jatkettiin myöhemmin 30.9.2013 saakka.

Toimeksiantonsa mukaan työryhmän työn tavoitteena oli kehittää luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvaa selvittämällä heidän sosiaaliturvassaan ja heidän sosiaaliturvaansa vaikuttavassa verotuksessa mahdollisesti olevat epäkohdat. Tavoitteena oli, ettei luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvassa olisi perusteettomia eroavuuksia palkansaajien sosiaaliturvaan nähden.

Työryhmän tehtävänä oli

- 1) tehdä asettamispäätökseen liittyvässä taustamuistiossa mainittujen selvitysten pohjalta tarpeelliset lainmuutosehdotukset yllä mainittujen tavoitteiden toteuttamiseksi sekä selvittää näiden ehdotusten taloudelliset vaikutukset;
- 2) selvittää Apurahansaajien neuvottelukunnan selvityksen perusteella alle neljän kuukauden apurahajaksojen merkitys apurahatyöskentelyn vakuuttamisen kannalta sekä selvittää muut mahdolliset neuvottelukunnan havaitsemat epäkohdat apurahansaajien sosiaaliturvan vakuuttamisessa ja tältä pohjalta tehdä tarpeelliset muutosehdotukset.

Työryhmän puheenjohtajana toimi hallitusneuvos Erik Strömberg sosiaali- ja terveysministeriöstä. Työryhmän jäseninä toimivat erityisasiantuntija Ilkka Lahti valtiovarainministeriöstä, budjettineuvos Outi Luoma-Aho valtiovarainministeriöstä, johtaja Rauno Anttila opetus- ja kulttuuriministeriöstä, vanhempi hallitussihteeri Timo Meling työ- ja elinkeinoministeriöstä, asiantuntija Vesa Rantahalvari Elinkeinoelämän keskusliitto EK ry:stä (23.1.2013 asti) ja asiantuntija Antti Kondelin Elinkeinoelämän keskusliitto EK ry:stä (6.8.2013 asti) sekä asiantuntija Simopekka Koivu Elinkeinoelämän keskusliitto EK ry:stä (7.8.2013 lukien), ekonomisti Ilkka Kaukoranta Suomen Ammattiliittojen keskusjärjestö SAK ry:stä, lainopillinen asiamies Harri Hellstén Suomen yrittäjät ry:stä, projektinjohtaja Lauri Kaira Luovan työn tekijät ja yrittäjät - Lyhty yhteenliittymästä, toiminnanjohtaja Suvi Oinonen Suomen kirjailijaliitto ry:stä, Itsensä työllistäjien yhteistyöryhmän edustaja lakimies Hannele Vertainen Teatteri- ja mediatyöntekijät ry:stä (11.2.2013 asti) ja Itsensä työllistäjien yhteistyöryhmän edustaja lakimies Erika Mattsson Teatteri- ja mediatyöntekijät ry:stä (12.2.2013 lukien), ratkaisupäällikkö Monika Sievänen Eläketurvakeskuksesta, etuuspäällikkö Suvi Onninen Kansaneläkelaitoksesta, johtaja Antti Huhtamäki Maatalousyrittäjien eläkelaitoksesta, neuvotteleva virkamies Maritta Hirvi sosiaali- ja terveysministeriöstä, neuvotteleva virkamies Kirsi Päivänsalo sosiaali- ja terveysministeriöstä sekä pääsihteeri Terhi Aaltonen Taidemaalariliitto ry:stä.

Työryhmän sihteereinä toimivat lakimies Stella Jansson Maatalousyrittäjien eläkelaitoksesta ja hallitus-sihteeri Hanna Tossavainen sosiaali- ja terveysministeriöstä.

Työryhmä käsitteli luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien eläketurvaa, työttömyysturvaa, Kansaneläkelaitoksen maksamia päivärahoja, asumistukea, tapaturmakorvauksia, osittaista hoitorahaa, verotusta ja apurahansaajien sosiaaliturvaa. Työryhmä kokoontui ajalla 5.9.2012–30.9.2013 yhteensä 25 kertaa. Työryhmä kuuli työssään taidemaalariiton eläkelakiehdotusta valmistellutta Ari Aaltosta ja Eläketurvakeskuksen kehityspäällikkö Ismo Riskua. Lisäksi työryhmä vastaanotti luovilla aloilla työskenteleviltä henkilöiltä kirjoituksia sosiaaliturvassa esiintyneistä ongelmista. Työryhmä hyödynsi myös työryhmän jäsenten ja heidän taustaorganisaatioidensa asiantuntemusta edellä mainittujen asioiden käsittelyssä.

Työryhmä on kirjannut toimeksiantonsa mukaiset ehdotuksen tähän muistioon ja saatuaan työnsä päätökseen luovuttaa muistionsa kunnioittavasti sosiaali- ja terveysministeriölle. Työryhmän muistioon liittyy Rauno Anttilan, Simopekka Koivun, Harri Hellsténin, Suvi Oinosen, Erika Mattssonin ja Terhi Aaltosen eriävät mielipiteet sekä Lauri Kairan lausuma ja Monika Sieväsen täydentävä lausuma.

Helsingissä 30 päivänä syyskuuta 2013

Erik Strömberg

Ilkka Lahti	Outi Luoma-aho
Rauno Anttila	Timo Meling
Simopekka Koivu	Ilkka Kaukoranta
Harri Hellstén	Lauri Kaira
Suvi Oinonen	Erika Mattsson
Monika Sievänen	Suvi Onninen
Antti Huhtamäki	Maritta Hirvi
Kirsi Päivänsalo	Terhi Aaltonen
Stella Jansson	Hanna Tossavainen

1 JOHDANTO

1.1 LUOVILLA ALOILLA TYÖSKENTELEVIEN JA MUIDEN ITSENSÄ TYÖLLISTÄVIEN TYÖOIKEUDELLINEN ASEMA

Voimassa oleva sosiaalivakuutus- ja työlainsäädäntö perustuu siihen, että työmarkkinoilla työskentely tapahtuu joko työ- tai virkasuhteessa eli työntekijänä tai henkilön omaan lukuun yritystoimintana. Se, pidetäänkö henkilöä työntekijänä vai yrittäjänä, ratkaistaan lähtökohtaisesti työoikeudellisten sääntöjen perusteella. Lähtökohtana on työsopimuslain määritelmä, jonka mukaan työntekijä tekee työtä työnantajan kanssa tekemänsä työsopimuksen perusteella. Työsopimuksessa työntekijä sitoutuu tekemään työtä, työnantajan johdon ja valvonnan alaisena palkkaa tai muuta vastiketta vastaan. Yrittäjä puolestaan vastaa itse työnsä tuloksesta ja kantaa taloudellisen riskin toimintansa kannattavuudesta. Yritystoiminnan käsite ei ole sidottu juridiseen muotoon, esimerkiksi toiminnan harjoittamiseen yritysmuodossa, vaan käsite kattaa myös itsenäiset ammatinharjoittajat ja muut omaan lukuunsa työskentelevät.

Eri maista löytyy erilaisia määritelmiä luoville toimialoille eikä yhtä yhtenäistä määritelmää ole toistaiseksi olemassa. Suomessa luovina on pidetty ainakin seuraavia aloja¹

- animaatiotuotanto
- arkkitehtipalvelut
- elokuva- ja tv-tuotanto
- kuvataide ja taidegalleriat
- käsityö
- liikunta- ja elämyspalvelut
- mainonta ja markkinointiviestintä
- muotoilupalvelut
- musiikki ja ohjelmapalvelut
- peliala
- radio- ja äänituotanto
- taide- ja antiikkikauppa
- tanssi ja teatteri
- viestintäala

Työelämämuutoksen seurauksena eri ammattialoilla tyypilliset työn suorittamisen muodot ovat muuttuneet ja on alettu puhua itsensä työllistämisestä uutena työn suorittamisen muotona. Itsensä työllistävällä tarkoitetaan työn suorittajaa, joka tekee työtä omaan lukuunsa työsuhdetyön ja yrittäjyyden raja-alueella. Itsensä työllistävän käsite kattaakin lukuisia työn tekemisen muotoja luovilla, ja myös muilla, aloilla. Yhden itsensä työllistävien ryhmän muodostavat vapaat taiteilijat, jotka tekevät työtä ilman työsuhdetta tai toimeksiantoa. Vapaan taiteilijan työskentelyprosessia, työn tulosta ja sen merkitystä on vaikea arvioida ennalta. Vapaa taiteilija ei välttämättä tunne itseään yrittäjäksi eikä hänen toimintansa lähtökohtana ole taloudellisen voiton saaminen.

Joissain tilanteissa itsensä työllistävä voi olla ns. tavanomaiseen yrittäjään verrattuna riippuvaisempi toimeksiantajastaan, jolloin hänen mahdollisuutensa neuvotella sopimusehdoista ja palkkioista voivat olla heikot. Tällaisissa tilanteissa itsensä työllistämiseen liittyy ilmiö, jota on kutsuttu näennäisyrittäjyydeksi. Näennäisyrittäjän työskentelyolosuhteet voivat olla sellaiset, jotka tavallisesti mielletään työsuhteeksi.

Näennäisyrittäjyydyskysymys liittyy työryhmän tarkasteltavana olevien työn suorittajaryhmien sosiaaliturvaan ja verotukseen, koska työntekijää ja yrittäjää koskevat sosiaaliturvan ja verotuksen osalta osin eri säännökset. Sosiaaliturvaa ja verotusta koskevalla lainsäädännöllä ei kuitenkaan voida ratkaista näennäisyrittäjien työoikeudellista asemaa, koska työntekijän ja yrittäjän määrittely tehdään työlainsäädännössä.

Suomessa sosiaaliturva koostuu perusturvasta ja ansiosidonnaisesta turvasta. Perusturvaetuudet eivät ole sidoksissa työsuorituksiin tai työansioihin, vaan niiden tarkoituksena on turvata vähimmäistoimeentu-

¹ Luovien alojen yrittäjyyden kehittämisstrategia 2015, KTM Julkaisuja 10/2007

lo. Ansiosidonnainen sosiaaliturva puolestaan on riippuvainen työansioista ja niiden perusteella maksettavista sosiaaliturvamaksuista. Ansiosidonnaisen sosiaaliturvan määräytymisessä yhtenä tekijänä on jako työ- tai virkasuhteessa oleviin työntekijöihin sekä yrittäjiin.

Työntekijöillä ansiosidonnaisen sosiaaliturvan maksut maksaa pääosin työnantaja, mutta yrittäjän on maksettava sosiaaliturvamaksut pääosin itse. Luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien osalta yhtenä ongelmana onkin pidetty sitä, että heidät rinnastetaan yrittäjiin, jolloin he joutuvat myöskin maksamaan yrittäjien sosiaaliturvamaksut. Siinäkin tapauksessa, että luotaisiin uusi työnsuorittajaryhmä työntekijän ja yrittäjän lisäksi, tämän ryhmän sosiaaliturvamaksuille ei löytyisi luontevasti työnsuorittajan lisäksi muuta maksajatahoa.

Sosiaaliturvalainsäädännössä (esimerkiksi työttömyysturvalaissa ja eräissä työeläkelaeissa) on erityissäännöksiä, joiden nojalla tiettyjen työnsuorittajien kohdalla on poikettu työoikeudelliseen työsuuhdekäsitteeseen perustuvasta rajanvedosta määriteltäessä, miten työskentely vakuutetaan.

Jos työlaainsäädäntöä muutettaisiin jatkossa siten, että siinä määritellään uusi työnsuorittajaryhmä työntekijän ja yrittäjän rinnalle, olisi sosiaaliturvalainsäädäntöäkin tältä osin tarkasteltava uudestaan.

1.2 TYÖRYHMÄN TYÖSTÄ

Työryhmän työn tavoitteena oli kehittää luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvaa selvittämällä heidän sosiaaliturvassaan ja heidän sosiaaliturvaansa vaikuttavassa verotuksessa mahdollisesti olevat epäkohdat. Tavoitteena oli myös, että luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvassa ei olisi perusteettomia eroavuuksia palkansaajien sosiaaliturvaan nähden.

Työryhmän tehtävänä oli tehdä asettamispäätökseen liittyvässä taustamuistiossa mainittujen aikaisempien selvitysten pohjalta tarpeelliset ehdotukset työryhmän työlle asetettujen tavoitteiden toteuttamiseksi. Lisäksi työryhmän tuli selvittää apurahansaajien sosiaaliturvaa.

Työryhmä käsitteli aiemmissa selvityksissä esitettyjä ongelmakohtia ja ratkaisuehdotuksia siltä osin kuin ne koskivat luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvaa ja verotusta. Aiemmissa selvityksissä esitettyjen ongelmakohtien lisäksi työryhmä käsitteli muitakin luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvaa ja verotusta koskevia kysymyksiä.

Työryhmä ei ehdottanut, että luovilla aloilla työskenteleville ja muille itsensä työllistävillä luotaisiin omia sosiaaliturvajärjestelmiä, koska voimassa olevat sosiaaliturvajärjestelmät säännöksineen ovat pääosin sovellettavissa myös heihin ilman, että tämä saattaisi heidät eri asemaan suhteessa muihin sosiaaliturvajärjestelmien piirissä oleviin henkilöihin.

Luovilla aloilla työskentelevät ja muut itsensä työllistävät ovat heterogeeninen joukko, jossa työn tekemisen tapa ja muoto sekä työstä saadut työansiot voivat olla hyvin erilaisia. Osalla tästä joukosta ei ole sosiaaliturvassa erityisiä ongelmia, mutta osalla puutteita esiintyy. Toisten tilannetta parantava muutos voi olla toisten tilannetta heikentävä. Hyvin pienituloiset eivät esimerkiksi hyötyisi lainkaan siitä, että perustettaisiin jokin valtion subventoima sosiaaliturvajärjestelmä. Pienistä tuloista olisi kuitenkin maksettava sosiaaliturvamaksut. Lisäksi pienistä tuloista maksetut sosiaaliturvamaksut oikeuttaisivat vain pieniin etuuksiin, jotka jäisivät todennäköisesti perusturvan tason alapuolelle. Täten sosiaaliturvamaksuista tulisi pienituloisille vain lisämeno, josta ei saataisi mitään käytännön hyötyä. Toisaalta suurituloiset hyötyisivät nykyistä edullisemmista sosiaaliturvamaksuista. Tämän heterogeenisen joukon vuoksi työryhmän työ muodostui haastavaksi ja kaikkia tähän ryhmään kuuluvien sosiaaliturvaa parantavia ratkaisuja oli haasteellista löytää.

Toisinaan luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvan ongelmana pidetään sitä, että henkilön työansiot ovat niin pienet, ettei niiden perusteella kerry ansiosidonnaista sosiaaliturvaa. Tällöin ongelmana ovat kuitenkin pienet työansiot, eikä sosiaaliturvan puutteellisuus. Jos valtio osallistuisi luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien ansiosidonnaisen sosiaaliturvan rahoitukseen nykyistä enemmän, tämä ei kuitenkaan parantaisi juuri heikoimmassa asemassa olevien pienituloisten asemaa. Heillä työansiot ovat niin pienet, etteivät ansiosidonnaiset sosiaaliturvaetuudet kuitenkaan karttuisi suuremmiksi kuin perusturvaetuudet kuten takuueläke ja työmarkkinatuki. Toisaalta, jos valtio rahoittaisi nykyistä enemmän sellaista ansiosidonnaista sosiaaliturvaa, jonka etuudet perustuvat todellisista työansioista riippumattomaan, esimerkiksi omaan ilmoitukseen perustuvaan työtuloon, saattai-

sivat sen perusteella maksettavat etuudet muodostua suuremmiksi kuin henkilön työuran aikaiset työansiot. Tämä taas ei ole ansiosidonnaisen sosiaaliturvan tarkoitus.

Yhteenvetona työryhmä toteaa, että luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvassa havaittiin perusteettomia eroavaisuuksia palkansaajien sosiaaliturvaan nähden muun muassa eräiden etuuksien piiriin pääsemisessä. Näiden sosiaaliturvalainsäädännöstä johtuvien perusteettomien eroavaisuuksien korjaamiseksi työryhmä ehdottaa muutoksia. Työryhmä toteaa kuitenkin, että pienituloisten luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien toimeentulon hankaluudet eivät ole korjattavissa pelkästään sosiaaliturvasäännösten kautta.

1.2.1 Sukupuolijakauma

Työryhmä selvitti luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sukupuolijakaumaa mahdollisen lainvalmistelun yhteydessä tehtävää sukupuolivaikutusten arviointia varten. Kattavia tietoja oli saatavissa vain maatalousyrittäjän eläkelain (MYEL) mukaan vakuutetuista apurahansaajista. Lisäksi Tilastokeskukselta saatiin tietoja työllisestä työvoimasta kulttuuriammateissa. Ryhmästä ei saatu kattavaa tietoa, koska siihen kuuluvista henkilöistä moni on arvioiden mukaan esimerkiksi lakisääteisen pakollisen eläkevakuutuksen ja myös muiden eri rekisterien ulkopuolella. Luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien joukon suuruuden ja sukupuolijakauman määrittely on näin ollen haasteellista.

MYEL-vakuutettuja apurahansaajia oli 31.12.2012 tiedon mukaan yhteensä 2692, joista 1538 eli 57,1 % oli naisia ja 1154 eli 42,9 % oli miehiä. Kulttuuriammateissa työskentelevistä naisten osuus vuonna 2010 oli tilastoista riippuen 50,4 - 53,2 %, kun naisten osuus työllisistä oli 50,1 %. Edellä mainittujen ja muiden saatujen tietojen perusteella luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien voidaan arvioida jakautuvat naisiin ja miehiin melko tasaisesti.

1.3 AIEMMAT SELVITYKSET

I. Hallitus antoi 18.5.2010 eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriössä valmistellun valtioneuvoston selonteon kulttuurin tulevaisuudesta (VNS 4/2010 vp). Varsinaista kulttuurin tulevaisuuteen suuntaavaa hallituksen selontekoa ei tätä aiemmin ollut annettu eduskunnalle.

Selonteossa esitetyt luovilla aloilla työskentelevien ja itsensä työllistävien sosiaaliturvaa ja verotusta koskevat ehdotukset ovat:

- 1) Tunnistetaan luovan työn erityisluonne (työsuhde - ammatinharjoittajuus - yrittäjyys) ja kehitetään sen edellytyksiä, koulutusta, työtiloja sekä viranomaiskohtelua, toimeentuloa ja työllistymistä.
- 2) Muutetaan työlainsäädäntöä tunnistamaan työllistyminen omassa työssä uutena työn tekemisen kategoriana. Omassa työssä työllistymisen ehdot määritellään siten, että sitä koskevat verotuksen ja sosiaaliturvan käytännöt ovat yhdenvertaisessa asemassa verrattuna muihin työn tekemisen muotoihin ja että se antaa mahdollisuuden myös sivutoimiseen omassa työssä työllistymiseen ja samanaikaisuuteen työsuhteisen työn kanssa.
- 3) Tehdään kattava selvitys kulttuurialan verotuspolitiikan kokonaisuuden kehittämisestä (verotuksen jaksotus, arvonlisäverokohtelu, taidehankintojen verohuojennukset, verotuskohtelun alueellinen yhdenmukaisuus).

II. Eduskunta antoi 20.1.2011 kirjelmän (EK 38/2010 vp) edellä mainitusta valtioneuvoston selonteosta. Kirjelmässään eduskunta esitti kannanottonaan sosiaaliturvan osalta seuraavaa:

- 1) Kehitetään taiteilijoiden sosiaaliturvaa niin, että nykyistä suurempi osa taiteilijoista saadaan sosiaaliturvan piiriin;
- 2) Ratkaistaan kulttuurialan sosiaali- ja työttömyysturvaan ja eläkekysymyksiin liittyvät erityiskysymykset niin, että mahdollisimman moni työllistymisen este voidaan poistaa.

III. Opetus- ja kulttuuriministeriö nimesi joulukuussa 2009 tohtori Tarja Cronbergin selvityshenkilönä tekemään ehdotukset taiteeseen ja kulttuuriin pohjautuvan luovan työn tekijöiden toimeentuloedellytysten parantamiseksi. Cronbergin raportti Luova kasvu ja taiteilijan toimeentulo valmistui elokuussa 2010 (OKM:n työryhmämuistioita ja selvityksiä 2010:6). Raportissa esitettiin 11 kehittämisehdotusta, jotka koskevat muun muassa taiteilijoiden työmarkkina-asemaa, sosiaali- ja eläketurvaa, apurahoja sekä verotusta. Cronberg jatkoi OKM:n asettamana selvitystyötä tekemiensä ehdotusten toteuttamismahdollisuuksien kartoittajana. Jatkoselvityksessään (OKM:n työryhmämuistioita ja selvityksiä 2011:19), joka valmistui huhtikuussa 2011, Cronberg teki taiteilijoiden sosiaaliturvan kehittämisen ja verotuksen osalta seuraavat ehdotukset, joista osa on toistensa kanssa vaihtoehtoisia ehdotuksia:

- 1) Työlainsäädännössä määritellään uusi ryhmä: itsensä työllistävät. Samalla sosiaaliturvaa ja verotusta uudistetaan siten, että itsensä työllistävät ovat tasa-arvoisessa asemassa palkkatyötä tekevien kanssa. Itsensä työllistäviä ei tule rinnastaa yrittäjiin.
- 2) Taiteilijoiden sosiaaliturva määritellään kaikkien ei-työsuhteisten tulojen osalta apurahansaajamallin tavoin. Mallissa taiteilija rinnastettaisiin maatalousyrittäjään eikä enää yrittäjän eläkelaisa (YEL) tarkoitettuun yrittäjään. Eläkevakuuttaminen tapahtuisi MYEL:n kautta Maatalousyrittäjien eläkelaitoksessa (Mela).
- 3) Taiteilijoille luodaan oma sosiaaliturvarahasto Saksan mallin mukaan. Saksan mallissa taiteilijoille luotiin erityinen sosiaaliturvavakuutus, jonka piirissä ovat vapaat ja freelancetaiteilijat sekä toimittajat. Sosiaaliturvavakuutus kattaa työttömyys-, sairaus- ja eläkevakuutuksen. Saksan mallissa vakuutuksen piiriin kuuluva taiteilija tai toimittaja maksaa vain puolet tuloriippuvaisesta vakuutusmaksusta. Toisen puolen vakuutusmaksusta maksavat valtio ja nk. taiteen tai toimittajan työn hyödyntäjät. He toimivat vakuutusjärjestelmän näkökulmasta työnantajina. Lisäksi liittovaltio korvaa järjestelmän hallintokustannukset. Cronbergin ehdotuksen mukaan Saksan mallin toteuttaminen Suomessa koskisi itsensä työllistäviä taiteilijoita ja toimittajia.
- 4) Taiteilijoiden työttömyysturva korvataan työllisyysapurahalla. Ehdotuksen mukaan freelance-taiteilijoiden ja yrittäjätaiteilijoiden työttömyysturva muutettaisiin työllisyysapurahaksi, joka vastaisi ainakin aluksi tasoltaan nykyistä työmarkkinatukea. Työllisyysapuraha ei koskisi taiteilijoita, jotka ovat ansiosidonnaisen työttömyysturvan piirissä. Työllisyysapurahan myöntämistä hallinnoisivat työ- ja elinkeinotoimistot, ja sitä anottaisiin starttirahan tavoin. Työllisyysapuraha ei estäisi taiteilijan työskentelyä töiden välillä.
- 5) Verotukseen ja sosiaaliturvaan kehitetään taiteen tekemisen näkökulmasta toimivat tasausjärjestelmät. Taiteilijoiden kohdalla toteutettaisiin urheilijoiden saamaa oikeutta vastaava oikeus siirtää tuloja verovapaasti tekijäntilille. Sosiaaliturvassa kehitettäisiin taiteilijoille järjestelmä, jossa viimeisen vuoden tulojen sijasta otetaan huomioon kolmen viimeisen vuoden tulot.
- 6) Taiteilijoiden eläkejärjestelmää yksinkertaistetaan keskittämällä ammattitaiteilijoiden ei-työsuhteinen eläketurva Melaan.

IV. Taidemaalariliitto ry on keväällä 2011 esittänyt yhdessä Säveltäjät ja Sanoittajat ELVIS ry:n, Suomen Kirjailijaliitto ry:n, Finlands svenska författareförening rf:n, Suomen Näytelmäkirjailijaliitto ry:n, Suomen Säveltäjät ry:n ja Suomen taidegraafikot ry:n kanssa oman mallinsa taidemaalareiden, kirjailijoiden, säveltäjien ja sanoittajien sosiaaliturvan parantamiseksi. Ehdotuksen mukaan edellä tarkoitettujen taiteilijoiden eläketurvan järjestämiseksi ja parantamiseksi säädettäisiin uusi oma eläkelaki, taiteellisen työn eläkelaki. Uusi laki korvaisi kysymyksessä olevien taiteilijoiden osalta nykyisin sovellettavan YEL:n sekä MYEL:n säännökset apurahansaajien eläketurvasta. Työsuhteisesta työstä kertyvä eläketurva säilyisi ennallaan. Jos taiteilija on organisoinut taiteellisen työnsä esimerkiksi osakeyhtiöön, eläketurva määräytyisi edelleen YEL:n nojalla.

Ehdotuksen mukaan uudessa laissa taiteilijoiden eläkemaksut mitoitettaisiin vastaamaan likimain palkansaajien eläkevakuutusmaksuja eli esimerkiksi vuoden 2011 tasossa alle 53-vuotiaiden vakuutusmaksu olisi 4,7 % ja 53 vuotta täyttäneiden 6 %. Uuden lain mukaisen eläketurvan toimeenpanosta vastaisi Mela. Uuden lain mukainen eläketurva perustuisi taiteilijan ilmoittamaan laskennalliseen tuloon, joka voisi olla suuruudeltaan enintään yhtä suuri kuin palkansaajien vuosittainen keskiansio. Ylärajaa tarkistettaisiin vuosittain palkansaajien ansiokertymän mukaisesti. Jos taiteilijalla on ollut työntekijän eläkelain (TyEL) mukaisia työansioita, ylärajaa laskettaisiin hänen osaltaan automaattisesti TyEL-ansioiden verran. Uuden lain mukainen vakuutusmaksu seuraisi TyEL-vakuutusmaksun kehitystä. Valtio voisi osallistua eläketurvan rahoitukseen noin 4 %:n osuudella, jotta järjestelmä olisi pitkälläkin aikavälillä kestävällä pohjalla ja sen vaikutus koko julkisen sektorin rahoitusasemaan ei olisi negatiivinen. Uuden lain perusteella rahastoi- tuja varoja ja sijoitusten tuottoja ei saisi käyttää muiden eläkkeiden tai etuuksien maksuun.

Ehdotuksen mukaan uudessa laissa taiteilija määriteltäisiin ammatillisen toiminnan kautta. Tämän tapaista määrittelyä käytetään esimerkiksi tuloverotuksessa ammattitaiteilijan määrittelyssä. Päätös uuden lain soveltamisesta tiettyyn taiteilijaan tehtäisiin määräajaksi (3 - 5 vuodeksi), minkä jälkeen tarkistettaisiin, onko taiteilija edelleen laissa tarkoitettu taiteilija.

Ehdotuksen mukaan uudessa laissa eläketurva määräytyisi kuten TyEL:ssä. Lisäksi uuden lain mukais- ta tuloa käytettäisiin muun sosiaaliturvan pohjana, kuten nykyisin on YEL- ja MYEL-työtulon kohdal- la. Poikkeuksen tekisi kuitenkin asumistukijärjestelmä, jossa uuden lain mukaista tuloa ei otettaisi samalla tavoin huomioon kuin YEL- ja MYEL-työtulo otetaan, koska uuden lain mukainen tulo ei ole todellista rahallista tuloa.

V. Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelmaan perustuen työ- ja elinkeinoministeriö asetti kesäkuussa 2008 luovan talouden strategisen hankkeen vauhdittamaan luovien alojen yrittäjyyttä. Hanke jakautui neljään tavoitealueeseen: työelämäkysymykset, yrittäjyyden kehittäminen, tuotekehitys ja uudet toimintamallit sekä ennakointi ja tutkimus. Työelämäkysymysten tavoitealue paneutui yksilön näkökul- maan, itsensä työllistävien sosiaali- ja työttömyysturvan kehittämiseen ja luovan osaamisen tunnistami- seen. Hankkeen loppuraportti ”Sirpalepolitiikasta kohti luovan talouden ekosysteemiä ” (TEM:n julkaisu- ja 35/2011) julkaistiin syyskuussa 2011.

Luovan talouden strategisen hankkeen 2008 - 2011 loppuraportin 3. luvussa ”Uudistuva työ” käsitel- lään luovan työn tekijöiden asemaa muun muassa starttirahan, sosiaali- ja työttömyysturvan ja verotuksen näkökulmasta. Tähän liittyvät myös raportin liitteet 3: ”Luova talous ja työn uudet muodot - Kolmas tie”, 4: ”Taiteilijoiden menovaraukset” ja 5: ”Freelancereiden matkakustannusten korvausten verovapaus”.

Edellä mainitussa liitteessä 3 ehdotetaan sosiaaliturvan osalta seuraavia ratkaisumalleja:

- 1) Ei-työsuhteiset, ei yritysmuodossa työskentelevät (esim. freelance-verokortilla) siirretään MYEL- järjestelmän piiriin ja heidät rinnastetaan sosiaaliturvassa apurahataiteilijoihin ja -tutkijoihin kuiten- kin siten, että freelance-verokortilla työskentelevät MYEL-vakuutetut olisivat palkansaajien työttö- myysturvan piirissä.
- 2) Työttömyysturvalaissa määritellään uusi ryhmä; itsensä työllistävä (omaa työtä tekevä, palkansaajaan rinnastettava), joka kuuluisi palkansaajan työttömyysturvan piiriin ja voisi kuulua ammattialan pal- kansaajakassaan.
- 3) Yrittäjien työttömyysturvan ehtoja lähennetään palkansaajien ehtoihin joko kaikilla yrittäjillä tai vain itsensä työllistettävien osalta, kassan jäsenyysvaatimusaika samaksi kuin palkansaajilla, karenssiaika yritystoiminnan päättyessä lyhyemmäksi.
- 4) Kokeileva yrittäjyys tehdään helpommaksi; epäonnistuneesta yrittäjyydestä ei pitäisi rangaista sosi- aali- ja työttömyysturvan menettämällä.
- 5) Tekijänoikeustulot kerryttämään sosiaaliturvaa.

Edellä olevaan liittyen työ- ja elinkeinoministeriö asetti maaliskuussa 2011 työryhmän selvittämään freelance-verokortilla työskentelevien aseman selkeyttämistä sekä yritystoiminnan keskeyttämistä ja lopettamista koskevan sääntelyn joustavoittamista. Työryhmä esitti työttömyysturvalain yritystoiminnan pää- ja sivutoimisuutta sekä lopettamista ja keskeyttämistä koskevien säännösten muuttamista. Muutokset sisältyivät syksyllä 2012 annettuun hallituksen esitykseen (HE 134/2012 vp) ja ne tulivat voimaan vuoden 2013 alusta lukien. Osa muutoksista koskee myös ns. omassa työssä työllistymistä.

Liitteessä 4 ehdotetaan verotuksen osalta, että taideammattien harjoittajilla olisi mahdollisuus tehdä menovarauksia verotuksessa. Menovarauksen vähimmäismäärä olisi 2 000 euroa ja enimmäismäärä 20 000 euroa verovuonna. Varauksia luettaisiin viran puolesta tuloksi vähennysvuotta seuraavan viiden vuoden aikana.

Liitteessä 4 ehdotetaan myös vaihtoehtoa menovaraukselle. Tämä vaihtoehto olisi Ruotsissa käytössä oleva ns. tekijäntilijärjestelmä, johon taiteilija voi siirtää osan tuloistaan verovapaasti. Tekijäntilijärjestelmän ulkopuolinen taho. Vaihtoehto muistuttaa Suomessa olevaa järjestelmää, jonka perusteella urheilijalla on mahdollisuus siirtää osa tuloistaan verovapaasti urheilija- ja valmennusrahoitukseen.

Liitteessä 5 ehdotetaan, että työkorvausta saavien tuloverolain mukaan verotettavien luonnollisten henkilöiden saamat matkakustannusten korvaukset ovat verovapaasti samoin edellytyksin kuin palkansääntöjen.

Lisäksi kysymyksessä olevan hankkeen verotusalan työryhmä on tehnyt valtiovarainministeriölle ehdotuksen, että arvonlisäverovapaan taiteen myyntiraja nostetaan 8 500 eurosta 15 000 euroon.

VI. Työ- ja elinkeinoministeriö on syyskuussa 2011 asettanut myös työvoiman käyttötapojen ja työn tekemisen muotojen muutostrendejä selvittävän työryhmän (Trendi-työryhmä), jonka työ jatkuu. Työryhmä on antanut toukokuussa 2012 väliraporttinsa (TEM raportteja 12/2012), jossa muun muassa esitetään, että sosiaali- ja terveysministeriö sekä työ- ja elinkeinoministeriö selvittävät yksityiskohtaisesti kolmikantaisesti määräaikaisessa ja osa-aikaisessa työsuhteessa sekä vuokratyössä tehtyyn työhön liittyvän sosiaaliturvalainsäädännön soveltamiseen liittyvät käytännön ongelmat. Lisäksi selvitetään itsensä työllistämiseen liittyvät sosiaaliturvan ongelmakohdat sen jälkeen, kun työ- ja elinkeinoministeriön teettämän selvityksen tulokset ovat hyödynnettävissä. Selvityksessä käsitellään myös sosiaalivakuutuksen rahoitus itsensä työllistämiseen liittyen. Jatkotyön tavoitteena on esittää ratkaisuja, joilla eri työnteon muodoissa tehtävän työn tekijöiden sosiaaliturva toimii mahdollisimman yhdenvertaisesti. Jatkotyö tehdään STM johdolla ja se pyritään synkronoimaan hallitusohjelmassa mainitun luovien alojen työntekijöiden sosiaaliturvassa olevien mahdollisten epäkohtien paikantamista koskevan työn kanssa.

Trendi-työryhmä esittää väliraportissaan myös, että:

- a. työ- ja elinkeinoministeriö teettää selvityksen sosiaaliturvan, kilpailulainsäädännön ja työsuhtelainsäädännön soveltamisesta itsensä työllistäjien kohdalla valituissa EU-maissa;
- b. edellisessä kohdassa määritellyn selvityksen perusteella itsensä työllistäjien asema sosiaalivakuutuksessa käsitellään sosiaali- ja terveysministeriön työryhmässä;
- c. kohdassa a) määritellyn selvityksen pohjalta arvioidaan kilpailulain soveltaminen Suomessa itsensä työllistäjiin liittyen;
- d. d. kohdassa a) määritellyn selvityksen pohjalta arvioidaan työsuhtelainsäädännön soveltaminen Suomessa itsensä työllistäjiin liittyen.

Apurahansaajien sosiaaliturvajärjestelmä

Apurahansaajien sosiaaliturvajärjestelmä tuli voimaan vuoden 2009 alusta. Apurahansaajien MYEL-vakuuttamisvelvollisuus syntyy, jos yhdenjaksoinen apurahalla työskentely kestää vähintään neljä kuukautta ja jos apurahan, jonka turvin apurahansaaja työskentelee, suuruus on vuotuisesti työtuloksi muunnettuna vähintään 3652 euroa vuoden 2013 tasossa. Jos apurahalla työskentelyjakso ja /tai apurahan suuruus jää edellä mainittuja vähimmäisrajoja pienemmiksi, apurahansaaja jää apurahalla työskentelynsä osalta ansiosidonnaisen sosiaaliturvan ulkopuolelle.

Kun eduskunta hyväksyi apurahansaajien sosiaaliturvajärjestelmää koskevat lakimuutokset, se edellytti, että hallitus selvittää mahdollisuudet laajentaa apurahansaajien vakuuttamisvelvoitetta niin, että peräk-

käiset, yhteen laskettuna vähintään neljän kuukauden mittaiset apurahat tulisivat pakollisen vakuuttamisen piiriin.

Apurahansaajien sosiaaliturvajärjestelmän käyttöön ottamisen yhteydessä Melan yhteyteen perustettiin apurahansaajien sosiaaliturva-asioiden kehittämistä varten neuvottelukunta (apurahansaajien neuvottelukunta). Sen tehtävänä on seurata apurahansaajien sosiaaliturvajärjestelmän toimivuutta ja tehdä tarvittaessa ehdotuksia järjestelmän kehittämiseksi. Neuvottelukunta teki vuoden 2010 alkupuolella selvityksen alle neljän kuukauden apurahatyöskentelyjaksojen merkityksestä apurahatyöskentelyn vakuuttamisen kannalta. Selvityksen perusteella neuvottelukunta päätyi siihen, ettei tuossa vaiheessa ollut vielä riittävästi kokemusta järjestelmän toimivuudesta alle neljän kuukauden apurahalla työskentelyn osalta. Neuvottelukunta katsoi samalla, että asiaan on syytä palata myöhemmin, kun järjestelmän toimivuudesta saadaan lisää kokemuksia.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriöön on 12.3.2012 saapunut Melan tekemä muutosehdotus apurahansaajien MYEL-vakuuttamisen kehittämiseksi. Ehdotuksen sisältö on valmisteltu apurahansaajien neuvottelukunnassa. Ehdotuksen mukaan MYEL:n 10 b §:ään lisättäisiin säännös, joka mahdollistaisi apurahansaajien MYEL-vakuutuksen keskeyttämisen laissa jo olevien keskeyttämisperusteiden lisäksi myös silloin, kun apurahalla työskentely estyy apurahansaajan tekemän muun ansiotyön vuoksi vähintään 4 kuukauden ajaksi. Samalla vakuutuksen keskeyttämistä koskeviin 10 b §:n säännöksiin ehdotetaan eräitä muitakin tarkistuksia. Myös MYEL:n 142 a §:ään, joka koskee apurahansaajan velvollisuutta antaa tietoja Melalle, ehdotetaan muutoksia.

Luovien alojen määrittelystä

TEM asetti 30.6.2009 Saara L. Taalaksen selvittämään edellytyksiä luovan talouden kehittäjätoimijan perustamiseksi Suomeen. Taalas on selvityksessään ”Kohti hybriditalouden haastetta: keskustelua luovasta taloudesta Suomessa 2009” (TEM:n julkaisu 17/2010), muun muassa pohtinut käsitteitä *luova talous ja luovat alat*. Taalaksen mukaan näitä käsitteitä käytetään osin synonyymisesti, vaikka jälkimmäinen käsite on huomattavasti suppeampi.

Taalaksen mukaan yleisimmin käytetty määritelmä luoville aloille liitetään yksilölliseen luovuuteen ja sen immateriaalioikeudellisten tuotoksien tuottamiseen sekä hyödyntämiseen keskittyviin talouden sektoreihin. Taalas toteaa, että Suomessa luovien alojen määrittelyä käytettiin kauppa- ja teollisuusministeriön julkaisussa ”Luovien alojen yrittäjyyden kehittämisstrategia 2015” (KTM 2007:10). Tässä julkaisussa luovien alojen määrittelyyn sisällytettiin seuraavat alat: animaatiotuotanto, arkkitehtipalvelut, elokuva- ja tv-tuotanto, kuvataide ja taidegalleriat, käsityö, liikunta- ja elämyspalvelut, mainonta ja markkinointiviestintä, muotoilupalvelut, musiikki ja ohjelmalvelut, peliala, radio- ja äänitetuotanto, taide- ja antiikki-kauppa, tanssi ja teatteri sekä viestintäala.

Työ- ja elinkeinoministeriön loppuraportissa luovan talouden strategisesta hankkeesta 2008 - 2011 pohditaan myös luovien alojen ja luovan talouden määrittelyä. Raportin mukaan luovien alojen määrittelyyn ei ole toistaiseksi olemassa yhtä yhtenäistä määrittelyä. Laajimman näkemyksen mukaan luovat alat sisältävät kaikki alat, jotka synnyttävät tekijänoikeuksia, patenteja tai tuotemerkkejä. Tällöin ne nähdään liiketoimintana, joka perustuu aineettoman omaisuuden kaupalliselle hyödyntämiselle.

2 ITSENSÄ TYÖLLISTÄJÄT – VERTAILUSELVITYS

2.1 SELVITYS

Työ- ja elinkeinoministeriön niin sanottu Trendi-työryhmä on teettänyt kansainvälisen selvityksen itsensä työllistäjistä. Selvityksen kohteena on työsopimuslainsäädännön, sosiaaliturvan sekä kilpailulainsäädännön soveltaminen valituissa viidessä EU-maassa itsensä työllistäjien kohdalla. Selvityksen kohteena olevat maat ovat Tanska, Ruotsi, Saksa, Iso-Britannia sekä Viro. Valinta on perustunut selvityksessä toteutettuun yleiskatsaukseen sekä siihen, että selvityksen kohteena olevat maat olisivat keskenään erityyppisiä.

Selvityksen johdannossa todetaan, että "Itsensä työllistävät henkilöt" ovat uusi ilmiö, jolle on eri maisia erilaisia määrittelytapoja. Tässä selvityksessä suomalaiseseen kontekstiin itsensä työllistäjinä otetaan huomioon Trendi-työryhmän raportin mukaisesti erityisesti ammatinharjoittajat, muut yksityisrittäjät, freelancerit sekä apurahansaaajat. Maatalousyrittäjät ja yrittäjien perheenjäsenet eivät ole tässä määrittelyssä mukana, ellei erikseen näin sanota.

Selvityksessä todetaan itsensä työllistäjien määrittelystä, että Suomessa voimassa oleva sosiaaliturva ja työlainsäädäntö perustuu palkansaaja-yrittäjä -jaotteluun. Itsensä työllistäjien ongelmat liittyvät pääsääntöisesti pieniin työansioihin ja työansioiden menetysten korvaamiseen. Työttömyysturvan näkökulmasta ongelmallista on se, jos henkilö on samanaikaisesti sekä palkkatyössä että yrittäjänä eikä hänellä ole mahdollista vakuuttaa samaan aikaan palkansaajana saatua tuloa ja ei-työsuhteista tuloa.

Selvityksen mukaan viime vuosien lainsäädäntömuutokset ovat itsensä työllistäjien kohdalla keskittyneet erityisesti sosiaaliturvalainsäädäntöön. Tämä trendi on osaltaan sidoksissa myös uusiin tarpeisiin esimerkiksi sellaisten ammattien muodostumisesta, jotka ovat itsenäisen yrittäjyyden sekä työnantajasta riippuvan työn välimaastossa.

Useissa selvityksen kohteena olevissa maissa Suomessa itsensä työllistäjiksi määritellyt henkilöt rinnastuvat yrittäjiksi tai eräissä tapauksissa ns. työntekijän kaltaisiksi henkilöiksi. Useimmiten selvityksen kohteena olevissa maissa ei esimerkiksi sosiaaliturvalainsäädännön osalta tehdä yrittäjien kohdalla eroa siinä, onko yrityksellä työntekijöitä vai ei. Keskustelu itsensä työllistäjistä on eri maissa suhteellisen hajanaista. Itsensä työllistäjien määrittelyä, sellaista joka kattaisi kaikki Suomen kannalta relevantit asiat, ei ole usein eksplisiittisesti lainsäädännössä. Tällöin määrittely tehdään toissijaisesti tai se näkyy vain jossain keskeisistä lainsäädäntöalueista (verotus-, sosiaaliturva-, työlainsäädäntö).

Selvityksen yhteenvedossa todetaan, että itsensä työllistäminen ja sen ongelmakohdat ovat selvityksen maissa julkisen keskustelun agendalla jollakin tasolla ja keskustelussa sivutaan usein samantyyppisiä ongelmakohtia kuin Suomessakin. Varsinaisia erityistoimenpiteitä asialle on tehty kuitenkin vain suhteellisen vähän.

Sosiaaliturvan osalta yhteenvedossa todetaan seuraavaa:

Itsensä työllistäjien ja yrittäjien sosiaaliturvaa on kuvattu raportissa tarkemmin erikseen. Perusratkaisut selvityksen kohteena olevissa maissa vaihtelevat universaalien ja kattavan yrittäjän sosiaaliturvasta, yrittäjien täysin vapaaehtoiseen sosiaaliturvaan. On myös huomattava, että valtaosassa EU-maita yrittäjät, ja tällöin suurin osa yrittäjistä, eivät välttämättä kuulu sosiaaliturvan piiriin. Seuraavassa taulukossa on selvityksen kohteena olevien maiden sosiaaliturva:

Maa	Sosiaaliturvajärjestelmä kaikille yrittäjille	Yksinyrittäjien tai muiden itsensä työllistävien erityispiirteet
Tanska	Universaali sosiaaliturva myös yrittäjille	Täydentävä vapaaehtoinen työttömyysturva yksityisrittäjille sekä sivutoimisille
Ruotsi	Kohtuullisen universaali sosiaaliturva myös yrittäjille	Yksinyrittäjien mahdollisuus saada työttömyysturvaa yrityksen kahden ensimmäisen toimintavuoden aikana tietyin ehdoin
Saksa	Tietty minimiturva: Sairauspäiväraha, eläke, työttömyysvakuutus sekä vanhemmuuden vapaat	Eläkevakuutus tietyille ryhmille pakollinen, osalle vapaaehtoinen
Iso-Britannia	Tietty minimiturva: Terveysturva, sairauspäiväraha, vanhempainvapaan tuki, invaliditeetti. Perhe-etuudet kustannetaan verovaroin.	<i>Worker:</i> Työntekijöitä koskevat kansallinen minimipalkka, maksimityöaika, palkallinen loma, turva laitonta palkanalennusta kohtaan, turva laitonta syrjintää kohtaan sekä työssä pidettäviä taukoja koskeva lainsäädäntö.
Viro	Kontribuutioperustainen sosiaaliturva sekä minimiturva yrittäjille	Ei erityispiirteitä

On huomattava, että sosiaaliturvajärjestelmä on kiinteässä yhteydessä siihen, miten sosiaaliturvajärjestelmä on rahoitettu. Yksinyrittäjien ja muiden itsensä työllistävien ryhmien kohdalla keskeistä on, millaisia maksuja he joutuvat maksamaan.

Seuraavassa taulukossa on kuvattu yksinyrittäjien suorittamia maksuja (tai todettu, että eroja yksinyrittäjien ja työnantajayrittäjien välillä ei ole).

Selvityksen kohteena ollut maa	Yksinyrittäjien maksut	Kattavuus
Tanska	Universaali järjestelmä 8 % kontribuutio yksinyrittäjillä työmarkkinarahastoon bruttotuloista	Kontribuutiolla subventoidaan valtion verorahoitteista järjestelmää, joka kattaa käytännössä kaikki sosiaaliturvan osa-alueet
Ruotsi	Universaali sosiaaliturvajärjestelmä. Yrittäjien kokonaismaksut n. 20 % luokkaa (ei eroja yksinyrittäjien ja muiden välillä).	Sairauden ja vanhemmuuden turva, työsuojelu ja työturvallisuus. Muut riskit katetaan universaalin järjestelmän kautta.
Saksa	Yrittäjien sosiaaliturva Pakollisia maksuja on yhteensä neljä: 1) eläkevakuutus (19,6 %); 2) työttömyysvakuutus (3 %), 3) sairausvakuutus (15,5 %). 4) hoitovapaavakuutus (1,95 %)	Sairauspäiväraha, eläke, työttömyysvakuutus sekä vanhemmuuden vapaat
Iso-Britannia	Alle 5 873 €vuodessa voittoa tekevät yrittäjät (ml. yksinyrittäjät eivät maksa kontribuutioita). Tätä enemmän ansaitsevat maksavat n. 2.76 €viikossa. Lisäksi vuosituottojen (profit) ollessa n. 8000 – 46 000 € välillä, maksetaan tuloista n. 9 % kontribuutio.	Terveystuulet, sairauspäiväraha, vanhempainvapaan tuki, invaliditeetti. Perhe-etuudet kustannetaan verovaroin.
Viro	Sosiaalivero 33 % veropohjasta yksinyrittäjille. Määrittely: Sosiaaliveropohja lasketaan kaikista elinkeinotoimintaan liittyvistä kuluista. Yksinyrittäjille on olemassa maksuille katto, jota työnantajilla ei ole. Minimi 2012: 91,75 €kuussa, maksimi 1, 376 €kuussa.	Terveysvakuutus (sairauspoissaolot), eläkevakuutus, työttömyysvakuutus (valtion työttömyysraha).

Selvityksen mukaan Tanskassa yksinyrittäjien täydentävä työttömyysturva on keskeinen sosiaaliturvan muoto eräille itsensä työllistävillä ryhmille, erityisesti freelancereille sekä toimeksiantosuhteisille. Vastaavasti Ruotsissa työttömyyskorvausta on mahdollista saada yrityksen kahden ensimmäisen toimintavuoden ajalta tietyin ehdoin sekä lisäksi yrittäjien ehdot saada työttömyysturvaa elinkeinonharjoittamisen lopettamisen jälkeen ovat esimerkiksi Tanskaa helpommat (vähemmän ehtoja siihen, mitä pitää todistaa).

Selvityksen mukaan lähtökohtaisesti selvityksen kohteena olevissa maissa Tanska ja Ruotsi ovat universaaleja järjestelmiä, joissa yksinyrittäjät ovat myös oikeutettuja valtaosaan sosiaaliturvan eduista. Saksassa esimerkiksi vanhemmuuden vapaan tuki on myös yrittäjille, joskin kontribuutioperustaisesti. Vastaavasti Isossa-Britanniassa worker-kategoriaksi määritellyillä henkilöillä on yrittäjiä (self-employed) laajemmat oikeudet esimerkiksi palkallisten lomien minimitasoihin. Käytännössä mahdollisuudet hyödyntää näitä etuja ovat kuitenkin rajoittuneet. Virossa ratkaisua yksinyrittäjien mahdollisuuksien kehittämiseen ei ole muilta osin kuin perhe-etuuksien osalta.

Selvityksen liitteessä esitetään yleiskuva yrittäjien sosiaaliturvasta 25 EU-maassa.

2.2 TYÖRYHMÄN ARVIOT

Näin yleisellä tasolla oleva kuvaus ei tavoita eri maiden sosiaaliturvan luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien kannalta olennaisia sosiaaliturvajärjestelmien yksityiskohtaisia eroja. Selvityksestä ilmenee, että eri maissa itsensä työllistävien sosiaaliturvan ongelmat ovat samantapaisia. Missään vertailluista maista ei ole kehitetty selkeää itsensä työllistävien määritelmää. Pääsääntöisesti heidät sijoitetaan yrittäjien kategoriaan ja joillakin sosiaaliturvan aloilla heidät rinnastetaan palkansaajiin. Ratkaisut ovat siis samantapaisia kuin Suomessa.

Vertailu muihin maihin ei ole kovin helppoa, sillä sosiaaliturvan rakenne voi eri maissa olla varsin erilainen. Vapaaehtoisista sosiaaliturvaa on aina mahdollista järjestää. Tämä näyttääkin olevan joidenkin maiden valitsema tie. Toisaalta eräillä sosiaaliturvan aloilla on eri maissa myös pakollista sosiaaliturvaa. Keskeinen asia itsensä työllistävän kannalta on se, minkälaisia maksuja hän joutuu maksamaan päästäkseen sosiaaliturvan piiriin. Mikäli järjestelmä on valtion tukema, ovat maksut luonnollisesti alemmat.

Muiden maiden sosiaaliturvajärjestelmät ovat lähtökohdiltaan ja rakenteeltaan siten erilaisia, ettei niissä tehtyjä yksittäisiä ratkaisuja voida suoraan ottaa malliksi Suomeen muuttamatta Suomen sosiaaliturvajärjestelmää perusteitaan myöten.

3 ELÄKETURVA

3.1 YLEISTÄ

Suomessa lakisääteinen eläketurva muodostuu työansioihin perustuvasta työeläkkeestä sekä asumiseen perustuvasta kansaneläkkeestä ja takuueläkkeestä. Työeläkkeen tarkoituksena on turvata toimeentuloa ja työssäoloaikana saavutetun kulutustason kohtuullista säilymistä eläkkeelle siirryttäessä. Kansaneläke ja takuueläke puolestaan takaavat vähimmäisturvan sellaiselle eläkkeensaajalle, jonka työeläke on lyhyen työuran tai matalan ansiotason vuoksi jäänyt pieneksi tai jolle ei ole karttunut työeläkettä lainkaan. Kokonaiseläketurvaan voi kuulua myös liikennevakuutus-, tapaturmavakuutus- ja sotilastapaturmavakuutuslain mukaista eläkettä (ns. SOLITA-eläkkeet). SOLITA-eläkkeet ovat ensisijaisia työeläkkeeseen, kansaneläkkeeseen ja takuueläkkeeseen nähden.

3.1.1 Työeläke

Työeläkkeenä voidaan myöntää vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkettä sekä osa-aikaeläkettä. Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää täysimääräisenä työkyvyttömyyseläkkeenä tai osatyökyvyttömyyseläkkeenä.

Työeläkkeenä myönnettävän vanhuuseläkkeen määrään vaikuttavat vakuutettujen vuosityöansioiden määrä, palkkakerroin, jolla vuosityöansiot tarkistetaan eläkkeen alkamisvuoden tasoon, iästä riippuva eläkkeen karttumisprosentti ja jokaiselle syntymävuosiluokalle laskettava elinaikakerroin. Lisäksi makssussa olevaan työeläkkeeseen tehdään vuosittain TyEL-indeksitarkistus. Työeläkettä karttuu 18–52 -vuotiailla 1,5 %, 53–62 -vuotiailla 1,9 % ja 63–67 -vuotiailla 4,5 % vuosityöansioista. Lisäksi esimerkiksi vanhuuseläkkeen ja työkyvyttömyyseläkkeen rinnalla tehdystä työstä saaduista työansioista karttuu eläkettä 1,5 %.

Täysimääräinen työkyvyttömyyseläke ja osatyökyvyttömyyseläke muutetaan vanhuuseläkkeeksi sitä seuraavan kuukauden alusta, jona henkilö täyttää 63 vuotta. Tällöin vanhuuseläkkeen määrään vaikuttaa myös työkyvyttömyyseläkkeen tulevan ajan eläkkeenosa ja nuorena työkyvyttömiksi tulneiden työkyvyttömyyseläkkeeseen tehty kertakorotus. Lisäksi vanhuuseläkkeen määrään vaikuttavat eräiden palkattomilta ajoilta saatujen sosiaalietuuksien perusteena olevista työansioista karttunut eläketurva sekä alle kolmi-vuotiaan lapsen kotihoidontuen ajalta ja tutkintoon johtaneen opiskelun ajalta karttunut eläketurva.

Työeläkelakien mukaisessa vanhuuseläkkeessä on joustava eläkeikä. Vanhuuseläke voi alkaa 63 vuoden iän täyttämistä seuraavan kuukauden alusta 68 vuoden iän täyttämiskuukauden loppuun. Vanhuuseläke voidaan hakemuksesta myöntää myös varhennettuna vanhuuseläkkeenä aikaisintaan kuitenkin 62 vuoden iän täyttämistä seuraavan kuukauden alusta. Tällöin vanhuuseläkkeeseen tehdään varhennusvähennys, joka on 0,6 % jokaiselta varhennuskuukaudelta eli enimmillään varhennusvähennys voi olla 7,2 %. Jos henkilö jatkaa työntekoa 68 iän täyttämisen jälkeen hakematta vanhuuseläkettä, työeläkkeeseen tehdään lykkäyskorotus, joka on 0,4 % jokaiselta 68 vuoden iän täyttämiskuukauden jälkeiseltä kuukaudelta. Vuoden 2013 alusta lukien varhennettu vanhuuseläke eläkemuotona poistui työeläkejärjestelmästä vuonna 1952 ja sen jälkeen syntyneiden osalta.

Lakisääteinen työeläketurva on etuusperusteista kollektiivista sosiaalivakuutusturvaa. Työntekijöiden työeläketurva kustannetaan työnantajilta ja työntekijöiltä perittävillä vakuutusmaksuilla. Yrittäjien ja maatalousyrittäjien työeläketurva kustannetaan yrittäjiltä ja maatalousyrittäjiltä perittävillä vakuutusmaksuilla. Lisäksi valtio osallistuu yrittäjien ja maatalousyrittäjien eläketurvan kustannuksiin siltä osin kuin vakuutusmaksut eivät kata eläketurvan kustannuksia.

TyEL:n mukaan työnantaja on velvollinen vakuuttamaan 18 vuotta täyttäneen työntekijänsä, jonka työansiot ovat yli 55,59 euroa kuukaudessa vuonna 2013. Muissa työntekijöitä koskevissa työeläkelaeissa ei ole minkäänlaista ansaintarajaedellytystä, vaan niiden mukaan kaikesta niiden soveltamisalaan kuuluvasta työstä karttuu työeläketurvaa. Yrittäjä on velvollinen ottamaan YEL:n mukaisen eläkevakuutuksen, jos yrittäjätoiminta jatkuu yhdenjaksoisesti vähintään neljä kuukautta, ja jos yrittäjän YEL-työtulo on vähintään 7303,99 euroa vuodessa vuonna 2013. MYEL:n mukaisen vakuuttamisvelvollisuuden piiriin kuuluu yhdenjaksoisesti vähintään neljä kuukautta jatkuva yritystoiminta, jos MYEL-työtulo on vähintään 3652 euroa vuodessa vuonna 2013. Jos YEL- tai MYEL-työtulo jää alle laissa säädetyn pakollisen

vakuuttamisvelvollisuuden vähimmäisrajamäärän, vähintään neljä kuukautta kestävä yrittäjätoiminnan voi vakuuttaa vapaaehtoisesti asianomaisen yrittäjäeläkelain (YEL, MYEL) mukaan. YEL:n ja MYEL:n mukainen vakuutettava työtulo määritellään lähtökohtaisesti yrittäjän työpanoksen arvon perusteella.

Vuonna 2013 keskimääräinen TyEL-vakuutusmaksu oli 22,8 % palkoista, josta työnantajien keskimääräinen vakuutusmaksu oli 17,35 % ja työntekijän työeläkevakuutusmaksu oli alle 53-vuotiailla 5,15 % ja 53 vuotta täyttäneillä 6,5 %. Mainittuna vuonna YEL-vakuutusmaksu oli alle 53-vuotiailla yrittäjillä 22,5 % ja 53 vuotta täyttäneillä yrittäjillä 23,85 % YEL-työtulosta. Aloittavilla YEL-yrittäjillä on oikeus saada neljän ensimmäisen yrittäjätoimintavuotensa ajan 22 %:n alennus edellä mainitusta vakuutusmaksusta.

Vuonna 2013 alle 53-vuotiaiden MYEL-vakuutettujen maatalousyrittäjien ja apurahansaajien vakuutusmaksu on alle 25 587,53 euron työtulosta 12,1500 %. Vakuutusmaksu nousee liukuvasti 25 587,53 ja 40 209,04 euron työtulojen väliseltä osalta. 40 209,04 euron työtulon ylittävältä osalta vakuutusmaksu on 22,50 %. Lisäksi 53 vuotta täyttäneiltä peritään korkeampaa vakuutusmaksua suuremmasta eläkekarttudesta johtuen. Heillä edellä todettuja vastaavat prosenttiluvut ovat 12,8790 ja 23,85.

3.1.2 Kansaneläke

Kansaneläkkeenä voidaan myöntää vanhuuseläke, työkyvyttömyyseläke ja perhe-eläke. Toisin kuin työeläkejärjestelmässä, kansaneläkejärjestelmässä ei ole osatyökyvyttömyyseläkettä eikä osa-aikaeläkettä.

Kansaneläkkeen määrä riippuu eläkkeensaajan työeläketuloista, perhesuhteista ja Suomessa asumisajasta. Kansaneläkkeen täysi määrä vuonna 2013 on yksin elävälle henkilölle 630,02 euroa kuukaudessa ja avo- tai avioliitossa elävälle 558,83 euroa kuukaudessa. Työeläketulot pienentävät täysimääräistä kansaneläkettä siten, että täydestä kansaneläkkeestä vähennetään määrä, joka on puolet henkilön työeläketulojen määrästä. Kansaneläkettä vähentäväksi työeläketuloksi ei kuitenkaan katsota sitä osaa työeläketulosta, joka on karttunut 63 ikävuoden täyttämiskuukauden jälkeen, jolloin työeläkettä karttuu 4,5 % vuodessa asianomaisena vuonna saaduista työansioista. Lisäksi kansaneläke alkaa pienentyä vasta, kun työeläketulot ylittävät rajatulon, joka on 55,62 euroa kuukaudessa vuonna 2013. Pienin maksettava kansaneläke on 6,69 euroa kuukaudessa vuonna 2013.

Kansaneläkejärjestelmässä vanhuuseläkeikä on 65 vuotta. Kansaneläkkeenä myönnettävä vanhuuseläke voidaan myöntää myös varhennettuna 62 vuoden iästä alkaen. Vuonna 1952 ja sen jälkeen syntyneet voivat kuitenkin saada varhennettuna vanhuuseläkkeen aikaisintaan 63 vuoden iästä alkaen. Varhennettaessa vanhuuseläkettä siihen tehdään varhennusvähennys, joka on 0,4 % jokaista varhennuskuukautta kohden eli varhennusvähennys voi olla enimmillään 14,4 %. Jos henkilö ei halua vielä 65 vuoden iässä jäädä kansaneläkkeelle, siihen tehdään lykkäyskorotus. Lykkäyskorotus on 0,6 % kutakin lykättyä kuukautta kohden.

Kansaneläkelaisissa (KEL) säädetyt euromäärät ja maksussa olevat kansaneläkkeet tarkistetaan vuosittain kansaneläkeindeksillä (KEL-indeksi). Valtio kustantaa kansaneläkkeistä aiheutuvat menot kokonaan.

3.1.3 Takuueläke

Takuueläkkeellä turvataan Suomessa asuvien pienituloisten vanhuus-, työttömyys- tai täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien eläkeläisten toimeentuloa.

Takuueläkejärjestelmän mukainen vähimmäiseläkkeen täysi määrä on sekä yksin että avo- tai avioliitossa elävillä 738,82 euroa kuukaudessa vuonna 2013. Takuueläkkeen voi saada vanhuuseläkkeen lisäksi kansaneläkkeen tavoin varhennettuna aikaisintaan 62 tai 63-vuotiaana. Tällöin takuueläkkeeseen sovelletaan samaa varhennusvähennystä kuin kansaneläkkeeseen. Takuueläkkeeseen ei kuitenkaan lasketa lykkäyskorotusta.

Takuueläkkeen määrään vaikuttavat henkilön saamat muut eläketulot täysimääräisesti. Takuueläkkeen määrään eivät vaikuta eläkettä saavan hoitotuki, rintamalisät eikä eläkkeen lapsikorotus. Takuueläkettä eivät myöskään pienennä ansiotulot, pääomatulot eikä omaisuus tai omaishoidon tuki. Pienin maksettava takuueläke on 6,69 euroa kuukaudessa vuonna 2013. Myös takuueläke tarkistetaan vuosittain KEL-indeksillä. Takuueläkemenot kustannetaan kokonaan valtion varoista.

3.1.4 Valtion ylimääräinen taiteilijaeläke

Valtion taiteilijaeläkkeitä on myönnetty 1800-luvulta lähtien valtion erityisenä tunnustuksena luoville ja esittäville taiteilijoille. Ensimmäinen eläke myönnettiin 1830-luvulla Magnus von Wrightille. Vähitellen 1920- ja 30-luvulla eläkkeen saajien piiri laajeni niin, että pääosa kansallisesti merkittävistä taiteilijoista sai eläkkeen. Taiteilijaeläke ei alun perin ollut saajan iän tai taloudellisen aseman nojalla myönnetty eläke, vaan se oli elinikäinen apuraha, jolla taiteilijan työskentely haluttiin turvata. Taiteilijaeläkkeitä ei siten ole tarkoitettu sosiaaliturvaan rinnastettaviksi ja toimeentuloturvaan kuuluviksi. Nykyisin varallisuusaseman ja toimeentulomahdollisuuksien huomioon ottaminen myöntöperusteena on suunnannut järjestelmää enemmän sosiaalis- taloudelliseen suuntaan.

Valtion ylimääräisten taiteilijaeläkkeiden myöntämisessä noudatetaan ylimääräisistä taiteilijaeläkkeistä annettua valtioneuvoston päätöstä (75/1974, muut. 929/1984 ja muut 974/1992). Lisäksi valtion talousarvion momentilla 29.80.16 on määräraha uusien eläkkeiden myöntämiseen ja aikaisemmin myönnettyjen eläkkeiden maksamiseen. Tällä hetkellä voidaan myöntää vuosittain 51 täyttä eläkettä.

Valtion ylimääräinen taiteilijaeläke voidaan myöntää taiteilijalle, joka asuu tai on asunut pysyvästi Suomessa, tunnustukseksi hänen ansiokkaasta toiminnastaan luovana tai esittäjänä taiteilijana. Eläkettä myönnettäessä on otettava huomioon hakijan varallisuusasema sekä hänen toimeentulomahdollisuutensa. Eläkettä ei ilman erityistä syytä myönnetä 60 vuotta nuoremmalle henkilölle

Eläkehakemuksista antavat Taiteen edistämiskeskukseksi lausuntonsa asianomaiset valtion taidetoimikunnat. Taiteen edistämiskeskus tekee ehdotuksen opetus- ja kulttuuriministeriölle, joka päättää asiasta.

Taidehallinnon asiantuntijaelimet arvioivat hakijoiden taiteelliset ansiot. Taloudellisen aseman arviointi perustuu hakijan hakemuksessa ilmeneviin eläke- ja muihin pysyväisluontoisiin tuloihin. Vakiintuneen käytännön ja hakuilmoituksen mukaan taiteilijaeläkettä ei voi saada hakija, jonka muut eläke- ja pysyvät tulot kuin kansaneläke ovat korkeammat kuin kaksi kertaa taiteilijaeläke (tällä hetkellä 2 x1301,36 eli 2602,72). Enintään osaeläkkeen voi saada hakija, jonka eläke- ja muut pysyvät tulot, kansaneläkettä lukuun ottamatta, ylittävät täyden taiteilijaeläkkeen tason (1301,36 euroa vuoden 2013 tasossa). Taiteilijaeläkkeeseen liittyy myös perhe-eläkejärjestelmä. Perhe-eläkkeen myöntämistä harkittaessa otetaan huomioon muun muassa hakijan varallisuusasema sekä hänen toimeentulomahdollisuutensa.

Vuoden 2013 eläkettä haki 495 taiteilijaa. Ministeriö myönsi eläkkeen kaikkiaan 61 taiteilijalle, joista täyden eläkkeen sai 41 ja osaeläkkeen 20. Vuoden 2010 lopussa taiteilijaeläkettä maksettiin 1 017 taiteilijalle. Perhe-eläkkeen saajia oli 188. Vuonna 2010 taiteilijaeläkemenot olivat 12,2 miljoonaa euroa ja perhe-eläkemenot vastaavasti 1,1 miljoonaa euroa.²

3.2 ELÄKKEIDEN YHTEENSOVITTAMINEN

Kansaneläkkeen määrästä vähennetään 50 % siitä kansaneläkkeeseen vaikuttavien eläketulojen yhteismäärästä, joka ylittää 667 euroa vuodessa. Kansaneläkkeeseen vaikuttavia eläketuloja ovat työeläkkeet, tapaturmavakuutuslain, sotilastapaturmavakuutuslain ja liikennevakuutuslain mukaiset tapaturmaeläkkeet sekä edellä mainittuja vastaavat ulkomailta maksettavat jatkuvat eläkkeet tai korvaukset.

Kansaneläkkeen yhteensovituksessa ei oteta huomioon henkilöiden itsensä ottamiin vapaaehtoisin vakuutuksiin perustuvia eläketuloja. Kansaneläkkeen yhteensovituksessa ei myöskään oteta huomioon valtion varoista suoritettavasta eläkkeen korvaamisesta alle kolmivuotiaan lapsen hoidon ja opiskelun ajalta annetun lain mukaista etuutta eikä ylimääräistä taiteilijaeläkettä. Siten esimerkiksi yksin asuvan taiteilijan, joka saa täysimääräisen kansaneläkkeen lisäksi täyden taiteilijaeläkkeen, eläketulot ovat kuukaudessa 1 976,03 euroa vuonna 2013. Henkilölle, joka saa työeläkettä 1 330 euroa kuukaudessa (eläkkeeseen ei sisälly 63 ikävuoden jälkeen karttunutta eläkettä), ei jää kansaneläkettä maksettavaksi.

Täysimääräisen takuueläkkeen määrää vähentävät kaikki eläketulot koko määrällään lukuun ottamatta henkilön itsensä ottamiin vapaaehtoisin vakuutuksiin perustuvia eläkkeitä, joita ei oteta huomioon takuueläkkeessä. Siten esimerkiksi yksin asuva henkilö, jolla ei ole muita eläketuloja kuin täysimääräinen kansaneläke, saa kansaneläkkeensä 630,02 euroa kuukaudessa lisäksi takuueläkettä 108,80 euroa kuukaudessa. Henkilölle, joka saa täyden kansaneläkkeen lisäksi taiteilijaeläkettä täytenä tai osaeläkkeenä, ei jää

² Tiedot (2010): Taiteen keskuustoimikunnan työpapereita 51/ Tomi Mertanen.

takuueläkettä maksettavaksi. Henkilölle, joka saa työeläkettä 738,82 euroa kuukaudessa (ei sisällä 63 ikävuoden jälkeen karttunutta eläkkeenosaa), ei saa takuueläkettä. Sen sijaan hänellä on 738,28 euron suuruinen työeläkkeensä lisäksi oikeus kansaneläkkeeseen, jonka määrä on yksin asuvalla eläkkeensaajalla 341,50 euroa kuukaudessa eli hän saa eläkettä yhteensä 1 125,32 euroa kuukaudessa vuoden 2013 indeksitasossa.

Eläkkeensaajan asumistuessa asumistuensaajan perusomavastuu asumismenoista on kaikille eläkkeensaajan asumistukeen oikeutetuille sama eli 607,40 euroa vuodessa (noin 50,62 euroa kuukaudessa) vuoden 2013 indeksitasossa. Jos yksin asuvan eläkkeensaajan eläke- ja muut eläkkeensaajan asumistuessa huomioon otettavat tulot ylittävät 8 633 euroa vuodessa (noin 719,42 euroa kuukaudessa) ja perheellisen eläkkeensaajan, jonka puolisolalla ei ole oikeutta eläkkeensaajan asumistukeen, eläke- ja muut tulot ylittävät 12 655 euroa vuodessa (noin 1 054,58 euroa kuukaudessa) ja perheellisellä, jonka puolisolalla on myös oikeus eläkkeensaajan asumistukeen, tulot ylittävät 13 867 euroa vuodessa (noin 1 155,83 euroa kuukaudessa), eläkkeensaajalle tulee myös lisäomavastuu asumismenoista. Edellä mainitut tulorajat ylittävä osuus tuloista vähentää eläkkeensaajan asumistukena maksettavaa määrää siten, että lisäomavastuuta tulee 40 % tulorajan ylittävistä tuloista. Esimerkiksi, jos yksin asuvan eläkkeensaajan eläketulot (hänellä ei ole muita tuloja) ovat 1500 euroa kuukaudessa, hänen perusomavastuunsa on 50,62 euroa kuukaudessa ja lisäomavastuunsa on $(0,4 \times (1\ 500 \text{ euroa} - 50,62 \text{ euroa}))$ 579,75 euroa kuukaudessa eli omavastuu hyväksyttävistä asumismenoista on yhteensä 630,37 euroa kuukaudessa.

Eläkkeensaajan asumistuen määrä on 85 % eläkkeensaajan omavastuun (= perus- ja lisäomavastuu) ylittävistä hyväksyttävistä asumismenoista. Hyväksyttävien asumismenojen määrä riippuu muun muassa siitä, asuuko eläkkeensaaja I, II tai III kuntaryhmässä ja eläkkeensaajan kanssa asuvien alaikäisten lasten määrästä.

3.3 TEKIJÄNOIKEUSKORVAUKSET SEKÄ ELÄKKEEN PERUSTEENA OLEVA TYÖANSIO JA YRITTÄJÄN ELÄKELAIN MUKAINEN TYÖTULO

TyEL:n 70 §:n mukaan eläkkeen perusteena olevaa työansiota määrättäessä otetaan huomioon palkka, tulospalkkio tai muu vastike, joka on maksettu tai sovittu maksettavaksi korvauksena työstä. Tällainen vastike katsotaan eläkettä kartuttavaksi työansioksi myös silloin, kun sen maksaa työntekijälle työnantajan sijasta konkurssipesä, palkkaturvalaissa tarkoitettu palkkaturvasta huolehtiva viranomaislainen tai muu maksaja (sijaismaksaja).

TyEL:n mukaista eläkkeen perusteena olevaa työansiota ovat suoritukset, jotka ovat vastiketta työstä. Eläkkeen perusteena ei oteta huomioon suorituksia, jotka kyllä liittyvät työsuhteeseen tai työn tekemiseen, mutta jotka ovat luonteeltaan muuta suoritusta kuin vastiketta työn tekemisestä.

Tekijänoikeuslain mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen. Tekijänoikeudesta saadaan korvausta, kun oikeus luovutetaan kokonaan tai osittain tai kun joku käyttää suojattua teosta.

Lakisääteisiä tekijänoikeuskorvauksia ei lueta mukaan eläkkeen perusteena olevaan työansioon, koska ne eivät ole työstä maksettua vastiketta (palkkaa) vaan taiteellisen tekijänoikeuden luovuttamisesta tai käytöstä suoritettua korvausta. Tekijänoikeuskorvauksista ei makseta TyEL-vakuutusmaksuja, eikä niistä kerry TyEL-eläkettä. Tekijänoikeuskorvauksia ei myöskään oteta huomioon esimerkiksi, kun määritellään, vaikuttavatko eläkkeensaajan eläkkeen rinnalla tekemästä työstä saadut ansiot maksussa olevaan TyEL-eläkkeeseen.

Yrittäjälle eläkelaitos vahvistaa vakuutuksen alkaessa yrittäjän työpanosta (työpanoksen arvoa) vastaavan vuotuisen työtulon. YEL:n mukainen YEL-työtulo määritellään vastaamaan palkkaa, joka kohtuudella olisi maksettava, jos yrittäjän YEL:ssä tarkoitettua yrittäjätoimintaa suorittamaan palkattaisiin yrittäjän sijasta vastaavan ammattitaidon omaava henkilö, tai sitä korvausta, jonka muutoin voidaan katsoa keskimäärin vastaavan sanottua työtä (YEL 112 §).

YEL-työtulon määrittely on haasteellista kun työskentely on jaksoittaista, tulonmuodostus epäyhtenäistä ja tulot vaihtelevat vuosittain. Luovilla aloilla YEL-työtulon määrittely vertaamalla yrittäjän työpanoksen arvoa vastaavan työn tekemiseen palkkatyönä on erityisen vaikeaa.

YEL-työtulon määrittelyssä käytetään apuna Eläketurvakeskuksen (ETK) ohjetta yrittäjän työtulon määrittämiseksi (Yrittäjän työtulo-ohje).³ Ohjeeseen sisältyy toimialoittain yrittäjän oman alan tai lähinnä soveltuvan alan järjestön ohjeita YEL-työtulon määrästä ja määrittämisestä. YEL-työtulo voidaan vahvistaa ohjeellista tasoa korkeammaksi, jos yrittäjän työpanos tai yritystoiminnan laajuus sitä edellyttävät. Yrittäjän työtulo voidaan vahvistaa ohjeiden edellyttämää matalammalle tasolle perustellusta syystä, esimerkiksi sivutoimisuuden tai kausiluonteisuuden takia.

Yrittäjän työtulo-ohjeessa todetaan, että kuvataiteilijoiden myyntitulot voivat vaihdella huomattavasti. On myös tavanomaista, että päätoimisellakin kuvataiteilijalla on itsenäisen toimintansa ohella työsuhteinen sivutoimi esimerkiksi taideopettajana. Tällöin kuvataiteilijan yrittäjätyö saattaa YEL:n näkökulmasta olla lähinnä sivutoimiseksi katsottavaa. Kuvataiteilijan yrittäjäeläkkeen perusteena oleva työtulo määritellään laskennallisesti kuvataiteilijan vuosimyynnin perusteella. Vuosimyynnillä tarkoitetaan myyntiä, josta on vähennetty taiteellisen toiminnan aiheuttamat kustannukset. Kirjailijoiden osalta ohjeessa todetaan, että YEL-työtulon määrittelyssä voidaan suuntaa-antavana ohjeena ottaa huomioon kirjailijantyöstä saadut vuosityöansiot keskimäärin. YEL-työtuloa määriteltäessä otetaan vähentävänä tekijänä huomioon taiteelliseen työskentelyyn myönnetty apuraha, johon liittyy eläketurva tai josta taiteilija on itse velvollinen järjestämään eläketurvan.

Luovilla aloilla kenties huomattavakin osa työnsuorittajan kokonaistulosta voi muodostua tekijänoikeuskorvauksista. Tekijänoikeuskorvaukset eivät sellaisenaan ole YEL-työtulon perusteena olevaa tuloa, mutta ne voivat vaikuttaa YEL-työtulon määrittelyyn. Yrittäjän työpanoksen arvon määrittelyssä voidaan ottaa huomioon, millaisia tuloja ja miten paljon tuloa toiminnasta on työnsuorittajalle aiempina vuosina kertynyt. Myös vastaisuudessa saatavan tulon määrä voidaan jossain määrin ottaa huomioon.

Yrittäjäeläkelakien mukaisen työtulon määrittelyssä arvioidaan kyseessä olevan työnsuorittajan oman työpanoksen arvoa kokonaisuutena. Vakuuttamisen perusteena on aina työskentely.

3.4 ELÄKETURVAN ONGELMISTA

Luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvatyöryhmässä on tuotu esiin eläketurvan ongelmina seuraavia asioita:

- Kaikista työansioista ei katu eläketurvaa. Alle neljän kuukauden apurahat jäävät kokonaisuudessaan myös vapaaehtoisen vakuuttamisen ulkopuolelle. Lisäksi alle 4 kk kestävä yrittäjätoiminta jää myös vapaaehtoisen vakuuttamisen ulkopuolelle.
- Osalla luovilla aloilla työskentelevistä ja muista itsensä työllistävästä työuran aikainen tulotaso on niin alhainen, että työeläketurva jää pieneksi. Tällöin eläkkeenaikainen toimeentulo perustuu kansaneläkkeeseen ja takuueläkkeeseen.
- Yrittäjän työtulojen ja apurahojen ollessa pienet, eläkekertymä saattaa jäädä pienemmäksi kuin takuueläke, vaikka tuloista maksettaisiin eläkevakuutusmaksuja koko henkilön työuran ajan. Pienituloisella ei välttämättä ole myöskään taloudellisia mahdollisuuksia maksaa eläkevakuutusmaksuja. Järjestelmä ei siten kannusta pienituloista suorittamaan eläkevakuutusmaksuja tai ottamaan eläkevakuutusta.
- Valtion ja kuntien eläkejärjestelmässä toimimatta yrittäjänä yhtiömuodossa tehdyt toimeksiantosuhteet vakuutetaan palkansaajan ja yksityisellä alalla yrittäjän eläketurvassa, jolloin osa toimeksiantosuhteista jää yksityisten alojen eläkevakuutuksen ulkopuolelle.

³ ETK:n ohjeet yrittäjän työtulon määrittämiseksi on laadittu yhteistyössä yrittäjien toimialajärjestöjen kanssa ja työn aikana on kuultu asiantuntijoita YEL-eläkelaitoksista sekä Suomen Yrittäjät ry:stä. Tietoja ovat antaneet muun muassa Suomen Kirjailijaliitto – Finlands svenska författareförening ja Suomen Taiteilijaseura.

Alla oleva taulukko kuvaa sitä vaadittavaa työaikaa, jolla henkilö saisi kartutettua takuueläkkeen suuruisen työeläkkeen/kokonaiseläkkeen työskentelemällä koko ajan samalla palkkatasolla, joka nousee yleisen ansiokehityksen mukaisesti. Luvut ovat teoreettisia ja ainoastaan suuntaa antavia. Laskelmassa käytetyillä oletuksilla on erittäin suuri merkitys lopputuloksiin.⁴

Palkka v. 2013, e/kk	Arvioitu työuran pituus, jotta työeläke 738,82 e/kk	Arvioitu työuran pituus, jotta kokonaiseläke 738,82 e/kk
304*		25v 7kk
609 **		12v 6kk
1000	33v 6kk	7v 7kk
1500	22v 9kk	5v 1kk
2000	17v 3kk	3v 10kk
2500	13v 10kk	3v 1kk
3000	11v 7kk	2v 7kk
3500	10v 0kk	2v 2kk

*304 e/kk (MYEL minimi, jota korotetaan vuosittain palkkakertoimella)

**608,67e/kk (YEL-minimi, 7303,99e/v)

3.5 ELÄKETURVAN ONGELMIEN JA EHDOTETTUJEN RATKAISUJEN ARVIOINTIA

Työeläketurva

Voimassa oleva työeläkelainsäädäntö perustuu pääsääntöisesti siihen, että työtä tehdään työ-, virka- tai muussa palvelusuhteessa taikka yrittäjänä. Nykyisessä järjestelmässä eläkettä voi kertyä samanaikaisesti eri työeläkelakien perusteella. Näin on esimerkiksi silloin, jos henkilö työskentelee päätoimisesti soittajana Helsingin kaupungin orkesterissa (palkansaaaja) ja sivutoimenaan työskentelee omaan lukuunsa soittajan eri tilaisuuksissa (yrittäjä). Palkansaaajana häneen sovelletaan samoja eläkesäännöksiä kuin muihin palkansaaajiin ja yrittäjänä samoja eläkesäännöksiä kuin muihin yrittäjiin.

Voimassa olevia työeläkesäännöksiä on pidetty taiteilijoita edustavien järjestöjen keskuudessa ns. vapaiden taiteilijoiden osalta epäoikeudenmukaisina, koska vapaita taiteilijoita pidetään työeläkelainsäädännössä yrittäjinä, vaikka taiteellisen toiminnan tavoite ei kuitenkaan usein ole taloudellinen kuten muilla yrittäjillä. Lisäksi muutoin osa luovilla aloilla työskentelevistä ja muista itsensä työllistävästä tekee päätoimisesti työtä, mutta ei saa työstä tuloja. Tällaista työtä voi olla hankala luonnehtia tulojen tai yrittäjyyden kautta. Esimerkiksi vapaan taiteilijan työskentelyprosessia, työn tulosta tai sen merkitystä ei useimmiten voida arvioida ennalta.

Osa luovilla aloilla työskentelevistä ja muista itsensä työllistävästä jääkin pakollisen YEL-vakuutuksen ulkopuolelle pienten tulojen vuoksi eikä heillä välttämättä ole taloudellisia mahdollisuuksia ottaa myöskään YEL:n mukaista vapaaehtoista vakuutusta. Tilanne on sama myös muille kuin luovilla aloilla toimiville yrittäjille. Pienituloisilla yrittäjillä ei ole vakuuttamisvelvollisuutta, kun tulot jäävät vakuuttamisvelvollisuudelle asetettua rajaa pienemmiksi. Yrittäjä ei siten maksa vakuutusmaksuja pienistä tuloista, mikä voi olla yrittäjän kannalta myös hyvä asia, jos vakuuttamisrajan alle jäävistä pienistä tuloista ei kuitenkaan karttuisi kansaneläkettä ja takuueläkettä parempaa työeläketurvaa. Luovilla aloilla työskenteleviin ja muihin itsensä työllistäviin sovelletaan samoja säännöksiä työeläketurvan osalta muiden työelämässä toimivien henkilöiden kanssa.

4 Oletukset:

Henkilö nyt 18-vuotias, elinaikakerrointa sovellettu vanhuuseläkkeeseen

Työskentely alkaa 18-vuotiaana

Työeläkkeen ja kansaneläkkeen yhteensovitus huomioitu.

Työntekijän eläkemaksut ennusteiden mukainen

Henkilö työskentelee koko ajan kyseisellä palkalla, jonka kehitys reaalisesti 1,75 % vuodessa (yleinen oletus tulevaisuuslaskelmissa).

Eläkepalkkaa, eli palkkaa vähennettynä eläkemaksuilla korotetaan palkkakertoimella (80% ansiokehityksestä).

Takuueläkkeen ja kansaneläkkeen määrä on laskelmassa oletettu pysyvän vuoden 2013 tasolla. KEL-indeksin kehitys on 2000-luvulla ollut noin 1,8 % vuodessa, ja keskimääräinen vuosittainen inflaatio samana ajanjaksona on ollut suunnilleen samansuuruinen. Näin ollen KEL-indeksi on melko tiiviisti seurannut hintatason kasvua eikä reaalis kasvua ole juurikaan ollut. Tämän takia voitaneen laskelmassa käyttää ilman suurempaa virhettä nykyisiä kansaneläkkeen ja takuueläkkeen määriä.

Laskelmassa indeksointi tehdään siihen ikään, kun henkilö täyttää 63 vuotta. Tällainen indeksointitapa aiheuttaa ansioiden reaalisen kasvun takia tilanteen, jossa takuueläkkeen tasoinen eläke saavutetaan nopeammin kuin laskelmassa jossa indeksointia ei oteta huomioon.

Kansaneläke ja takuueläke

Valtion ylimääräinen taiteilijaeläke on tunnustus taiteilijan suorittamasta työstä eikä sitä pääsääntöisesti oteta huomioon sosiaaliturvassa. Koska se kuitenkin otetaan takuueläkettä vähentävänä tulona huomioon, työryhmä ehdottaa, että jatkossa selvitetään, voisiko valtion ylimääräisen taiteilijaeläkkeen jättää huomiotta takuueläkettä vähentävänä tulona.

Muilta osin luovilla aloilla työskentelevät ja muut itsensä työllistävät kuuluvat kansaneläke- ja takuueläketurvan piiriin samoin edellytyksin kuin muut Suomessa asuvat henkilöt. Jos henkilön työuran aikaiset työansiot ja apurahat ovat olleet vähäiset, hänelle on karttunut vain pieni työeläke tai työeläkettä ei ole karttunut ollenkaan. Tällöin henkilön eläkeaikainen toimeentulo turvataan kansaneläkkeellä ja takuueläkkeellä kuten muidenkin pienituloisten henkilöiden eläkeaikainen toimeentulo.

Kannustavuus

Nykyisessä eläkejärjestelmässä ei voida katsoa olevan erityisiä työllistymisen esteitä. Yrittäjän eläkevakuuttamiseen liittyy kuitenkin edellä todettu kannustavuusongelma pienituloisten henkilöiden osalta. Kannustavuusongelma liittyy yleisesti myös muuhun sosiaaliturvaan, koska etuustasoltaan riittävän perusturvan ja työnteon kannusteiden yhtäaikainen toteuttaminen on vaikeaa. Suomessa pienituloisten eläkeaikaisen toimeentulon turvaaminen on kuitenkin nähty niin tärkeänä, ettei eläkeaikaisen vähimmäisturvan osalta ole voitu kiinnittää huomiota ainoastaan eläkevakuuttamisen kannusteisiin.

Ehdotus luovilla aloilla työskentelevien sosiaaliturvarahastosta

Aiemmissa selvityksissä ehdotettu malli luovilla aloilla työskentelevien sosiaaliturvarahastosta koskisi itsensä työllistäviä vapaita taiteilijoita sekä freelancertaiteilijoita ja -toimittajia. Sosiaaliturvavakuutus, joka olisi ansiosidonnainen vakuutus, kattaisi työttömyys-, sairaus-, ja eläkevakuutuksen. Vakuutettujen vakuutusmaksuilla katettaisiin puolet etuuskustannuksista ja toisen puolen kustantaisivat valtio ja työn hyödyntäjät. Viimeksi mainitut olisivat ko. järjestelmän näkökulmasta työnantajan asemassa. Lisäksi valtio kustantaisi järjestelmän hallintokustannukset.

Ehdotus edellyttäisi uuden sosiaaliturvajärjestelmän ja sitä hallinnoivan laitoksen perustamista. Laitoksella tulisi olla asiantuntemus sekä työttömyysturvasta ja sairausvakuutuksesta että eläkevakuutuksesta. Uutta järjestelmää perustettaessa olisi tarkoin mietittävä, kuinka järjestelmän piirissä vakuutettavat rajattaisiin. Lisäksi järjestelmän avulla tulisi voida turvata heikoimmassa asemassa olevien henkilöiden toimeentulo, jolloin vakuutusmaksujen tulisi ainakin heidän osaltaan olla mahdollisimman pienet suhteessa työtuloihin.

Erillinen uusi sosiaaliturvarahasto lisäisi eläke- ja muun sosiaaliturvajärjestelmän hajanaisuutta ja aiheuttaisi lisää hallinnollisia kustannuksia. Työryhmän käsityksen mukaan luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien eläketurvaa tulisikin ensisijaisesti pyrkiä parantamaan nykyisen järjestelmän puitteissa.

Osuuskunnan asema työn teettäjänä

Osuuskunnan lukuun työtä tekevien jäsenten / henkilöiden katsotaan lähtökohtaisesti olevan työsuhteessa osuuskuntaan, jolloin heidät vakuutetaan työntekijöitä koskevien työeläkelakien mukaan.

YEL:n mukaan puolestaan vakuutetaan osuuskunnassa johtavassa asemassa työskentelevä henkilö, jos hänellä on yksin yli 30 %:n tai yhdessä perheenjäsentensä kanssa yli 50 %:n määräämisvalta yhteisössä. Näin ollen YEL:ssä tarkoitettuna yrittäjänä pidetään johtavassa asemassa työskentelevää henkilöä, joka tosiasiallisesti on yrittäjääasemassa, vaikka hänellä ei olisikaan osuuskunnassa määräämisvallan osalta enemmistöasemaa. Esimerkiksi, jos osuuskunnan perustaa kolme henkilöä, joilla on yhtä suuri määräämisvalta osuuskunnassa, heidät vakuutetaan YEL:n mukaan, jos myös muut YEL-vakuuttamisen edellytykset täyttyvät. YEL:ssä tarkoitettuna yrittäjänä pidetään myös osuuskunnassa työskentelevää henkilöä, joka osuuskunnan sääntöjen mukaan on henkilökohtaisesti rajoittamattomassa vastuussa osuuskunnan velvoitteista.

Osuuskunta voi olla normaaliin tapaan työnantaja, jolla on osuuskunnalle työtä tekeviä työsuhteisia työntekijöitä. Osuuskunta voi olla myös työvoimanvuokrausta harjoittava työnantaja, jolloin osuuskunnan kolmannelle taholle vuokraamat työnsuorittajat ovat työsuhteessa osuuskuntaan. Käytännössä edellä mainitut tilanteet ovat työeläkevakuuttamisen kannalta suhteellisen selviä. Kummassakin tilanteessa osuuskunta on työnantaja, jolla on velvollisuus järjestää työntekijöilleen lakisääteinen työeläketurva.

Työeläkevakuuttamisessa on ilmaantunut työsuhde - yrittäjyys -rajanveto-ongelmia osuuskuntamuotoisessa työskentelyssä tilanteissa, joissa osuuskunta markkinoi itseään yhteisönä, jonka kautta työnsuorittaja voi toimia kuten yrittäjä ja laskuttaa työnsä osuuskunnan kautta ilman omaa yritystä. Tällaisissa tilanteissa työnsuorittaja yleensä rekisteröityy osuuskunnan tarjoaman palvelun käyttäjäksi, markkinoi itse omaa työtään, hankkii itse työtilaisuudet ja sopii toimeksiantajan kanssa työsuorituksen ehdoista ja hinnoittelusta. Kun työsuoritus on tehty, työnsuorittaja ilmoittaa laskutustiedot osuuskunnalle. Osuuskunta laskuttaa toimeksiantajaa työnsuorittajan antamien tietojen perusteella. Toimeksiantaja suorittaa maksun osuuskunnalle, joka vähentää summasta muun muassa ennakonpidätyksen, työnantajan lakisääteiset sivukulut sekä palvelumaksun, ja maksaa jäljelle jäävästä summasta työnsuorittajalle palkan. Työnsuorittaja on kunkin työsuorituksen ajan muodollisesti määräaikaissa työsuhteessa osuuskuntaan. Työsopimuksen perusteella osuuskunta näyttäisi olevan työnantajan asemassa. Työn tekemisen olosuhteet, työtä koskevat sopimukset ja käytännön järjestelyt ovat kuitenkin sellaiset, että työnsuorittajat näyttäisivät toimivan käytännössä varsin itsenäisesti ja yrittäjämäisesti.

Työeläkevakuuttamisvelvollisuuden oikea kohdentaminen voi olla haasteellista myös tilanteessa, jossa osuuskunnan toimintaideana on lähinnä vastaanottaa ulkopuolisilta työtilaisuuksia ja välittää niitä jäsentensä tai muidenkin työnsuorittajien tehtäväksi. Tällöin osuuskunnan ja työnsuorittajan välillä ei välttämättä ole solmittu työsopimusta tai muutakaan työtä koskevaa sopimusta. Voi myös olla, ettei osuuskunta itse lainkaan tuota niitä palveluja, joita sen jäsenet tai työnsuorittajat tekevät.

Työn tekemiseen ja työtä koskeviin sopimuksiin liittyy usein sekä työsuhteeseen että yrittäjätoimintaan viittaavia piirteitä. Osuuskuntamuotoiseen toimintaan liittyy lisäksi erityispiirteenä osuuskunnan jäsenyys. Kun määritellään, miten osuuskunnan jäsenten työskentely työeläkevakuutetaan, keskeistä on yleensä arvioida, tehdäänkö työtä osuuskunnan lukuun. Työeläkelakeja sovellettaessa osuuskunnan lukuun työtä tekevien jäsenten on yleensä katsottu olevan työsuhteessa osuuskuntaan, jolloin heidät vakuutetaan TyEL:n mukaan. Johtavassa asemassa olevat osuuskunnan jäsenet ja henkilökohtaisessa rajoittamattomassa vastuussa olevat henkilöt voivat tulla vakuutettavaksi YEL:n mukaan, jos myös muut YEL:n piiriin kuulumisen edellytykset täyttyvät.

Muutkin kuin osuuskunnan jäsenet voivat työskennellä osuuskunnan lukuun. Osuuskunnan ulkopuoliset työnsuorittajat voivat myös työskennellä osuuskunnalle omaan lukuunsa. Työnsuorittajat saattavat myös tehdä jollain tavalla osuuskunnan kautta työsuorituksia muille kuin osuuskunnalle. Työsuhde - yrittäjyys -rajanveto tehdään käytännössä viime kädessä tapauskohtaisen kokonaisarvion perusteella arvioimalla täyttyvätkö työsuhteen tunnusmerkit. Työsuhteen kautta myös määritellään työnsuorittajan asema työntekijänä tai muuna työnsuorittajana sekä työntekijän asema työnantajana tai muuna työntekijänä (esim. tilaaja, toimeksiantaja).

Oikeuskäytännössä on katsottu, että osuuskunnalta puuttuu työoikeudellinen työnantaja-asema, jos osuuskunta on tosiasialliselta luonteeltaan vain työnsuorittajille työtilaisuuksia välittävä työkeskus tai vastaava organisaatio.⁵ Osuuskunnalta on katsottu puuttuvan työoikeudellinen työnantaja-asema myös silloin, kun osuuskunnan rooli on ainoastaan huolehtia työnsuorittajien puolesta kirjanpidosta, laskutuksesta tai palkkion maksuliikenteestä.⁶ Kuvatuissa tilanteissa työnsuorittajien ei ole katsottu työskentelevän työsuhteessa tarkoitettuihin tavoin osuuskunnan lukuun. Näin ollen osuuskunnan on katsottu osallistuvan työntekoon liittyvään kokonaisuuteen tosiasiasa muuna toimijana kuin työnantajana. Jos osuuskunta ei ole työoikeudellisesti arvioiden työnsuorittajien työnantaja, sillä ei ole velvollisuutta järjestää työnsuorittajille lakisääteistä työeläketurvaa.

Jos osuuskunta ei ole työnantaja, työeläkevakuuttamista hoidettaessa on selvitettävä, onko työnsuorittajalle mahdollisesti syntynyt työsuhde muuhun tahoon. Esimerkiksi, jos osuuskunta toimisi vain työtilaisuuksia välittävänä tahona tai maksuliikenteen hoitajana, työsuhde voisi syntyä työnsuorittajan ja sen tahon

⁵ ks. KKO 16.3.1999 S 97/102.

⁶ ks. Työneuvoston lausunto 6/2012 TN 1451-13 (Ään. 5-4)

välille, jolle työsuoritus tehdään. Jos työsuorituksen vastaanottavan tahon katsottaisiin olevan työnantajan asemassa, se vastaisi työntekijän lakisääteisen työeläketurvan järjestämisestä.

On myös mahdollista, ettei työnsuorittajan ja minkään tahon välille muodostu työsuhdetta. Tällöin ansiotarkoituksessa työtä tekevä työnsuorittaja katsotaan yksityisen puolen työeläkelakeja sovellettaessa yrittäjäksi.

Käytännössä osapuolet saattavat olla epätietoisia siitä, onko kyseessä työsuhteessa vai yrittäjänä tehty työ, ja millä taholla on velvollisuus järjestää lakisääteinen työeläketurva. Työeläkelainsäädännön näkökulmasta asia on kuitenkin selvä. TyEL koskee työsuhteessa tehtyä työtä, ja työnantaja vastaa työntekijöidensä lakisääteisen työeläketurvan järjestämisestä TyEL:n edellyttämällä tavalla. Yrittäjän puolestaan tulee huolehtia itse oman YEL-eläketurvansa järjestämisestä.

Neuvoja työeläkevakuuttamisen hoitamiseen saa työeläkelaitoksilta ja ETK:lta. Tietoa ja ohjeita löytyy myös edellä mainittujen tahojen internetsivuilta (esim. www.etk.fi). Työntekosuhteen osapuolet voivat tiedustella vakuuttamiseen liittyviä asioita ennen työntekoa koskevan sopimuksen solmimista ja työn aloittamista. Työeläkevakuuttamisvelvollisuus ja oikeanlainen vakuuttaminen voidaan tarvittaessa selvittää myös jälkikäteen. Työntekosuhteen osapuolet ja eläkelaitos voivat pyytää valituskelpoisen päätöksen siitä, sovelletaanko tehtyyn työhön tiettyä työsuhte- tai yrittäjäeläkelakia. ETK tiedottaa ja neuvoo työeläkelakien soveltamisessa sekä antaa eläkelaitoksille suosituksia, joiden tarkoituksena on edistää työeläkelakien yhdenmukaista soveltamista. Suosituksissa käsitellään soveltuvin osin työeläkevakuuttamisen käytännön hoitamisessa esiin tulleita tilanteita.

Vuoden 2014 alusta tulee voimaan uusi osuuskuntalaki (421/2013). Lain tarkoituksena on saattaa osuuskuntien yhteisölainsäädäntöön perustuvat toimintaedellytykset nykyaikaisen yritystoiminnan vaatimusten mukaisiksi. Uudella osuuskuntalailla helpotetaan osuuskunnan perustamista ja hallintoa sekä edistetään jäsen- ja sijoittajarahoitukseen hankintaa. Lailla pyritään lisäämään osuuskuntamuodon käyttökelpoisuutta uusosuustoiminnassa. Lisäksi uudistuksella pyritään parantamaan osuuskuntien toimintaedellytyksiä lisäämällä sääntelyn tahdonvaltaisuutta. Osuuskunnan jäsenten ja johdon sekä sijoittajien, velkojien ja muiden etutahojen asemaa parannetaan selventämällä sääntelyä ja korostamalla osuuskunnan tiedonantovelvollisuutta siten, että se ei kuitenkaan rajoita rehellisen yritystoiminnan harjoittamista eikä aiheuta merkittäviä lisäkustannuksia osuuskunnille. Uudistuksessa on kiinnitetty erityistä huomiota pieneen osuuskuntien asemaan.

Toimeksianto- ja konsulttisopimusten työeläketurva

Työeläkelainsäädännössä on erityissäännöksiä, joiden nojalla tiettyjen työnsuorittajien kohdalla on poikettu työoikeudelliseen työsuhdekäsitteeseen perustuvasta rajanvedosta määriteltäessä sitä, miten tietty työskentely vakuutetaan. Esimerkiksi kunnallisen eläkelain (KuEL) 3 §:n 2 momentin 4 kohta ja valtion eläkelain (VaEL) 3 §:n 2 momentti ovat tällaisia erityissäännöksiä.

Työeläkelakeja, myös KuEL:a, sovellettaessa työsuhde määritellään työoikeudellisin perustein, vaikka toisin kuin TyEL:ssä KuEL:ssa ei ole määritelty työsuhteen käsitettä, eikä siinä ole viittausta työsuhtesopimukseen. Erityissäännökset eivät kuitenkaan tarkoita, että työntekosuhteen oikeudellista luonnetta arvioitaisiin muutoin kuin työoikeudellisin perustein vaan, että muuta kuin työsuhteessa tehtyä työtä vakuutetaan samalla tavoin kuin työsuhteessa tehtyä työtä.

Em. säännökset on otettu KuEL:in ja VaEL:in mukaan muun muassa sen vuoksi, että eläketurvan määrittäminen ja eläkemaksun maksuvelvollisuus olisi yhtäläinen erilaisten sopimusten perusteella. Säännöstä on sovellettu muun muassa luentopalkkioihin ja muihin ei-tösuhteisiin töihin. Säännöstä on sovellettu silloin kun henkilöllä ei ole YEL-vakuutusta. VaEL:n vastaavaa säännöstä ei ole juurikaan sovellettu.

Työryhmässä on tuotu esiin ajatus toimeksiantoon perustuvan työskentelyn vakuuttamisesta TyEL:ssä vastaavaan tapaan kuin KuEL:ssa, jolloin TyEL:n piiriin kuuluisi myös henkilö, joka toimimatta yrittäjänä on tehnyt toimeksianto- tai konsulttisopimuksen tai sopinut vastaavasta muusta järjestelystä. Toimeksiantaja olisi tällöin vastuussa työeläkevakuutuksen ottamisesta.

Esitystä on perusteltu muun muassa sillä, että lakisääteisen työeläketurvan piiriin saataisiin sellaista työskentelyä, joka nykyisin jää lakisääteisen työeläkevakuuttamisvelvollisuuden ulkopuolelle. Esityksen

on myös katsottu selventävän luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien asemaa sosiaaliturvassa.

TyEL:n soveltamisalan laajennus koskisi ainoastaan toimeksiannon tai vastaavan sopimuksen perusteella tehtyä työtä. Työoikeudellisesti arvioiden toimeksiantoon perustuvaa työtä ei tehdä työsuhteessa. Yksityisen puolen työeläkelakeja sovellettaessa toimeksiantosopimukseen perustuvan työskentelyn on katsottu kuuluvan yrittäjäeläkelakien soveltamisalaan. Esitys merkitsisi toteutuessaan, että TyEL:n mukaan vakuutettaisiin myös yrittäjänä tehtyä työtä, vaikka TyEL koskee lähtökohtaisesti työsuhteessa tehtyä työtä. Esitys toisi työeläkelainsäädäntöön uudenlaisia rajanvetokriteerejä, kun yrittäjäeläkelakien tarkoittaman yrittäjätoiminnan piiristä osa työnsuorittajista erotettaisiin vakuutettavaksi työsuhteeläkelain mukaan. Ehdotus aiheuttaisi muutoksia työsuhte- ja yrittäjäeläkelakien välisiin soveltamisalasäännöksiin.

Esitys jakaisi (toimeksianto)yrittäjät työeläkevakuuttamista järjestettäessä muodollisin perustein kahteen ryhmään sen perusteella, harjoitetaanko toimintaa yritysmuodossa vai ei. Nykyisten yrittäjäeläkelakien näkökulmasta yrittäjät muodostavat lähtökohtaisesti toiminnan luonteen (ei toimintamuodon) perusteella määriteltävän yhtenäisen ryhmän. Nykyiset yrittäjäeläkelait eivät myöskään edellytä toiminnan harjoittamista yritysmuodossa. Myöskään toimeksiannon olemassaolo ei ole edellytys yrittäjäeläkelakien mukaisen yrittäjäaseman syntymiselle. Esitys merkitsisi, että yrittäjäeläkelakien sisäisiä soveltamisalasäännöksiä jouduttaisiin määrittelemään uudelleen.

TyEL:n soveltamisalan laajennus koskisi vain sellaista yrittäjätoimintaa, joka nykysäännösten mukaan jää lakisääteisen pakollisen yrittäjäeläkevakuuttamisen ulkopuolelle sen vuoksi, ettei yrittäjäeläkelakien mukainen työtulo yllä vakuuttamisvelvollisuuden vähimmäisrajamäärään tai toiminta kestää alle neljä kuukautta. Esitys toisi lakisääteisen vakuuttamisvelvollisuuden piiriin osan tähän ryhmään kuuluvista toimeksiantoyrittäjistä. Soveltamisalan laajennus koskisi esimerkiksi vapaita taiteilijoita, jotka tekevät työtä toimeksiannosta. Lakisääteisen pakollisen työeläkevakuuttamisen ulkopuolelle jäisivät kuitenkin edelleen vain vähäisessä määrin yrittäjämäistä toimintaa harjoittavat työnsuorittajat, joilla ei ole toimeksiantajaa. TyEL:n soveltamisalan laajennus ei siten koskisi esimerkiksi ns. vapaita taiteilijoita, jotka eivät tee taidetta työsuhteessa, ja joilla ei myöskään ole varsinaista toimeksiantajaa tai työn tilaajaa.

Työryhmä toteaa, että ehdotuksen toteuttaminen saattaa vähentää toimeksiantosuhteessa teetetyn työn määrää. Työryhmä on kuitenkin sitä mieltä, että ehdotuksen toteuttamisella parannetaan sellaisten luovilla aloilla työskentelevien ja itsensä työllistäjien asemaa, joilla ei ole YEL-vakuutusta. Ehdotus parantaisi myös sellaisten toimeksiannon suorittajien asemaa, jotka eivät pääasiallisesti työskentele luovilla aloilla tai itsensä työllistäjinä. Ehdotuksen tarkoituksena on selkeyttää luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien asemaa työeläkejärjestelmässä.

Työryhmä ehdottaa, että TyEL:n lisättäisiin säännös, jonka perusteella lain soveltamisalan piiriin kuuluisi myös luonnollisen henkilön tekemä työ, joka perustuu hänen ja yksityisen alan toimeksiantajan kanssa solmimaan toimeksianto- tai konsulttisopimukseen. Lisäksi edellytetään, ettei henkilö harjoita toimintaansa yhtiön tai muun yhteisön muodossa taikka toiminimellä ja että hänen toimintansa on niin vähäistä, ettei hän ole velvollinen ottamaan YEL- tai MYEL-vakuutusta. Ehdotuksen piiriin eivät myöskään kuulu henkilöt, joilla on YEL- tai MYEL-vakuutus. Yllä mainittujen ehtojen täytyessä TyEL:a sovellettaessa kyseinen henkilö rinnastettaisiin työntekijään ja toimeksiantaja rinnastettaisiin työnantajaan. Henkilömäärää, jota muutos koskisi, on erittäin vaikea arvioida. Muun muassa tämä on selvitettävä asian jatkovalmistelussa.

3.5.1 Ehdotus taiteilijoiden eläkelaiaksi

Taidemaalariliitto ry, Säveltäjät ja Sanoittajat ELVIS ry, Suomen Kirjailijaliitto ry, Finlands svenska författareförening rf, Suomen Näytelmäkirjailijaliitto ry, Suomen Säveltäjät ry ja Suomen taidegraafikot ry ovat esittäneet, että vapaille taiteilijoille säädettäisiin oma eläkelaki, taiteellisen työn eläkelaki. Laki korvaisi taiteilijoihin nykyisin sovellettavat YEL:n sekä MYEL:n apurahansaajia koskevat säännökset. Kuitenkin työsuhteisen työn sekä yhtiömuotoon organisoidun yrittäjätoiminnan eläketurva säilyisi ennallaan. Taiteilijoiden eläkemaksu olisi työntekijän eläkemaksun suuruinen. Valtio osallistuisi noin 4 %:n maksuosuudella. Eläketurva perustuisi taiteilijan ilmoittamaan laskennalliseen työtuloon. Järjestelmä kannustaisi nykyistä useampia taiteilijoita itse osallistumaan eläketurvansa rahoittamiseen. Tarkempi selostus ehdotuksesta on työryhmän muistion alussa luvussa Aiemmat selvitykset.

Työryhmä on käsitellyt ehdotusta ja kuullut sen osalta ehdotusta laatimassa ollutta Ari Aaltosta ja ETK:n asiantuntijaa Ismo Riskua. Käsitteilyn perusteella taiteilijoiden eläkejärjestelmän toimeenpanemisen ehdotetussa muodossaan olisi työryhmän käsityksen mukaan ongelmallista muun muassa seuraavista syistä:

- Järjestelmästä tehtyä kokonaiskustannusarviota ei ole laskettu samoin kuin eläkejärjestelmien kustannuksia vakiintuneesti lasketaan, minkä vuoksi eläkemenot ja valtiolle aiheutuva mak-suosuus on aliarvioitu. Arviossa ei esimerkiksi ole huomioitu hallintokuluja eikä työkyvyttö-myys- ja perhe-eläkkeitä.
- Järjestelmän piirissä vakuutettava taiteilija määriteltäisiin taidetoimikunnassa taiteilijan ammatil-lisen toiminnan kautta käyttäen arviointiperusteena muun muassa laatukriteerejä. Ehdotuksen mukainen järjestely ei soveltuisi lakisääteiseen eläkejärjestelmään, jossa määrittelyn tulee olla selvä ja perustua objektiivisiin kriteereihin.
- Ehdotetusta eläkejärjestelmästä eivät välttämättä hyötyisi kaikkein pienituloisimmat taiteilijat, joiden osalta nykyiseen työeläkejärjestelmään liittyy kannustavuusongelma. Pienituloisten taitei-lijoiden elinaikaiset tulot pysyisivät ennallaan tai ne vähenisivät vakuutusmaksujen verran.
- Ehdotuksessa eläkkeen perusteena käytettävä työtulo määriteltäisiin taiteilijan oman ilmoituksen, joka on suuruudeltaan enintään yhtä suuri kuin palkansaajan vuosittainen keskiansio, perusteella. Työeläkejärjestelmässä keskeinen ajatus on kuitenkin se, että vakuutusmaksut maksetaan ja elä-ke kertyy palkansaajan todellisten työansioiden tai yrittäjän mahdollisimman asianmukaisesti määritellyn työpanoksen arvon perusteella. Omaan ilmoitukseen perustuva työtulo sopisi siten huonosti nykyisenkaltaiseen työeläkejärjestelmään ja se voisi aiheuttaa ongelmia myös suhteessa esimerkiksi sairaus- ja vanhempainpäivärahoihin, jos omaan ilmoitukseen perustuvaa työtuloa käytettäisiin näiden päivärahojen perusteena.

Muun muassa näiden syiden vuoksi työryhmän käsityksen mukaan ei ole tarkoituksenmukaista jatkaa selvittämistyötä ehdotettuun uuteen taiteilijoiden eläkelakiin liittyen. Lisäksi työryhmä toteaa, että työ-elämässä on myös muissa ammateissa toimivia ja muita henkilöryhmiä, joiden tulonmuodostus voi olla samantapainen kuin taiteilijoilla. Sosiaaliturvan pitäisi periaatteessa olla tasapuolinen kaikille samassa asemassa oleville. Siksi ei ole perusteltua luoda valtion subventoimaa järjestelmää erillisryhmille. Erillis-lakiin tähtäävän selvittämisen sijaan tulee jatkaa keskustelua mahdollisuuksista vakuuttaa työeläketurvan ulkopuolella olevat taiteilijat ja muut samassa asemassa olevat olemassa olevien työeläkejärjestelmien puitteissa.

3.5.2 Ehdotus taiteilijoiden ei-työsuhteisen eläketurvan toimeenpanemisesta MYEL:n piirissä

Aiempiin selvityksiin kuuluvassa Tarja Cronbergin raportissa ehdotetaan, että itsensä työllistävien taiteili-joiden ei-työsuhteinen eläketurva keskitettäisiin Melaan ja että kaikki taiteilijan tekemä työ, jota ei tehdä työsuhteessa tai yritysmuodossa vakuutettaisiin MYEL:n mukaan. Tällöin taiteilijat rinnastettaisiin alku-tuottajiin eikä muihin yrittäjiin ja taiteilijoiden työeläketurva määräytyisi aina TyEL:n tai MYEL:n mu-kaan. Tämä tarkoittaisi, että eläkevakuuttamisen perusteet muuttuisivat myös joidenkin sellaisten taiteili-joiden osalta, jotka jo nykyään ovat YEL-vakuutuksen piirissä.

Ehdotuksen mukaan taiteilijoiden uuden järjestelmän mukaiset työeläkemaksut olisivat kohtuullisem-pia kuin nykyiset YEL:n mukaiset maksut. Lisäksi ei-työsuhteisten taiteilijoiden eläkejärjestelmä yksin-kertaistuisi. Eläketurva määräytyisi joko TyEL:n tai MYEL:n perusteella.

Nykytilanne ja ehdotuksen arviointia sen valossa

Yleistä

Taiteilijat voivat tehdä palkkatyötä työsuhteessa tai ansiotyötä itsenäisenä yrittäjänä esimerkiksi oman yrityksen puitteissa. Taiteilijat voivat myös työskennellä toimeksiantotyypillisesti muutoin kuin oman toiminimen tai yrityksen puitteissa tai esimerkiksi apurahan turvin. Taiteilijat, kuten muutkin työnsuorit-

tajat voivat työskennellä samaan aikaan erilaisissa työntekeosuhteissa ja kuulua niiden perusteella eri työeläkelakien piiriin.

Palkkatyö vakuutetaan TyEL:n mukaan. Yrityksen puitteissa tehty työ kuten myös toimeksiantojen perusteella suoritettut työt katsotaan työeläkelakeja sovellettaessa yrittäjänä tehdyksi työksi, joka vakuutetaan YEL:n mukaan, jos lain piiriin kuulumisen edellytykset täyttyvät. Vähintään neljä kuukautta kestävä yrittäjätyö, jossa vuotuinen YEL-työtulo (työpanoksen arvo) on vähintään 7303,99 euroa (vuoden 2013 tasossa), kuuluu lakisääteisen pakollisen YEL-vakuutuksen piiriin. Apurahatyöskentely vakuutetaan MYEL:n mukaan.

Osa taiteilijoista tekee taidetta olematta työsuhteessa, ilman yritysmuotoa tai toimeksiantoa ja saamatta apurahaa. Niin sanotut vapaat taiteilijat voidaan lukea tähän ryhmään. Työeläkelakeja sovellettaessa tähän ryhmään kuuluvat ansiotarkoituksessa työskentelevät työnsuorittajat on katsottu YEL:n piiriin kuuluviksi. Apurahan turvin työskentelevän vapaan taiteilijan työskentelyn ehdot ja tulonmuodostus ovat erilaisia kuin ilman apurahaa työtä tekevien vapaiden taiteilijoiden.

Taiteilijan määritelmä

Jos taiteilijoiden eläkevakuutus järjestettäisiin MYEL:n mukaan, sen piiriin kuuluvat taiteilijat tulisi määrittellä selkeästi ja objektiivisin kriteerein työeläkejärjestelmän puitteissa. Apurahansaajien osalta laissa on erikseen määritelty, mitä apurahansaajalla tarkoitetaan. Jos taiteilijat tulisivat MYEL-vakuutuksen piiriin, Melan tulisi vakuutushakemusta käsitellessään ratkaista kuuluuko hakemuksen tehnyt henkilö taiteilijana harjoittamansa toiminnan perusteella sanotun vakuutuksen piiriin. Tarvittaessa asiassa voitaisiin pyytää soveltamisalaratkaisua ETK:lta.

Vakuuttamisvelvollisuus ja työeläkelakien soveltamisalat

Lakisääteisen sosiaaliturvan tulee lähtökohtaisesti olla pakollista. Tämä merkitsee käytännössä sitä, että jos taiteilijat vakuutettaisiin MYEL-järjestelmässä, vakuuttaminen olisi tietyt kriteerit täyttäessään pakollista.

Jos työeläkejärjestelmän ulkopuolella olevat ja yrittäjinä nykyään vakuutettavat taiteilijat tulisivat MYEL-vakuuttamisen piiriin, myös muiden työeläkelakien soveltamisaloihin tulisi tehdä asianmukaiset määrittelyt. Toisaalta jos kaikki taiteilijat jatkossa vakuutettaisiin MYEL:n mukaan, tulisi erityistä huomiota kiinnittää YEL-yrittäjän ja MYEL-taiteilijan väliseen rajanvetoon. Lisäksi jos taiteilijoiden työeläkevakuutus kaikesta heidän muutoin kuin työsuhteessa harjoittamastaan toiminnasta jatkossa perustuisi MYEL:iin, YEL:n perusteella nykyään vakuutettujen siirtyminen MYEL:n piiriin edellyttäisi siirtymäsäännöksiä sekä vakuuttamisvelvollisuuden alkamisesta, vakuutuksen ottamisesta että karttuneesta eläketurvasta.

Taiteilija voisi lähtökohtaisesti olla samaan aikaan MYEL-vakuutettu taiteilijana ja apurahansaajana. Jottei saman työskentelyn perusteella muodostuisi päällekkäistä vakuuttamista, työskentelyssä pitäisi kuitenkin pystyä erottamaan, mikä osa työstä kuuluu apurahansaajan vakuutukseen ja mikä taiteilijan vakuutukseen. Käytännössä vastaavanlaista erottelua tehdään nykyään, kun määritellään YEL-vakuutukseen ja apurahansaajan vakuutukseen kuuluvaa osuutta.

Taiteilijan työtulo ja sen tarkistaminen

Taiteilijan MYEL-vakuutuksen piiriin kuulumisen edellytyksenä tulisi olla tietty minimityötulo, kuten muillakin työeläketurvan piirissä olevilla. Tätä rajaa muutettaisiin palkansaajien ansiokehityksen mukaan siten, että euromääräinen raja tarkistettaisiin vuosittain palkkakertoimella.

Vapaat taiteilijat eivät usein kykene maksamaan YEL:n mukaista vakuutusmaksua. Tämän vuoksi YEL:n piiriin kuuluvat taiteilijat voivat pyrkiä joko pieneen YEL-työtuloon tai jäämään kokonaan YEL:n ulkopuolelle. Taiteilijan MYEL-työtuloa käytettäisiin myös muiden sosiaaliturvaetuksien määrän perusteena (esim. sairauspäivärahat, äitiyspäivärahat jne.), minkä vuoksi tulon tulisi määräytyä samalla tavalla kuin työeläkejärjestelmässä yleensäkin. Eläkkeen perusteena käytettävä työtulon perusteista tulisikin säätää laissa eikä työtulo voisi olla vakuutettavan vapaasti valittavissa.

Eläketurvalainsäädännössä vakuutetaan työpanosta ja työansioita, jotka muodostavat eläkkeen karttumisen perusteen. Kun ottaa huomioon, että taiteilijoiden muu kuin työsuhteessa tekemään työhön liittyvä tulonmuodostus usein muistuttaa luonteeltaan enemmän yrittäjänä tehtyä työtä kuin työsuhteessa tai apurahalla tehtyä työtä, olisi luontevaa, että taiteilijoiden eläkkeen perusteena oleva työtulo määriteltäisiin soveltuvien osin vastaavalla tavalla kuin yrittäjäeläkevakuutusten perusteena oleva työtulo.

Vakuutuksen alkaminen, päättymisen ja vähimmäiskesto

Vakuuttamisen perusteena on työeläkejärjestelmässä työskentely, minkä vuoksi vakuutusta ei vahvistetaisi ajalle, jona taiteellista toimintaa ei harjoiteta aktiivisesti. Taiteilijan työskentely lienee useimmiten toistaiseksi jatkuvaa, vaikka konkreettisen työn tekeminen olisikin jaksoittaista. Näin ollen vakuutuksen tulisi useimmiten olla voimassa toistaiseksi.

Ottaen huomioon taitelijoiden konkreettisen työskentelyn mahdollinen jaksottaisuus ja vaihteleva intensiteetti, toiminnan ei voitaisi katsoa vakiintuneen tietylle tasolle kovin lyhyen työskentelyn perusteella. Olemassa oleviin yrittäjäeläkelakeihin, kuten myös apurahansaajien vakuutukseen liittyy neljän kuukauden vähimmäiskestovaatimus. Tätä samaa rajaa voitaisiin soveltaa taiteilijoiden MYEL-vakuuttamiseen. Myös taiteilijat, joilla esimerkiksi on yksittäisiä esiintymisiä säännöllisin väliajoin, voisivat päästä eläketurvan piiriin vaikka esityksiä ei olisi yhdenjaksoisesti 4 kuukauden ajan, jos toimintaa voitaisiin pitää jatkuvana siten, että vakuutusta ja työtuloa vahvistettaessa otettaisiin huomioon myös taiteelliseen toimintaan liittyvä taustatyö kuten ideointi, suunnittelu ja valmistelu. Näillä tavoin vakuuttamisvelvollisuus syntyisi siinä vaiheessa, kun toiminta olisi vakiintunutta ja olisi selvää, että toimintaa tullaan harjoittamaan jatkuvasti ja ansiotarkoituksessa.

Lain sujuvan toimeenpanon varmistamiseksi myös vakuutuksen alkamis- ja päättymisajankohta olisi määriteltävä laissa siten, että se voitaisiin todentaa myös muilla tavoin kuin vakuutettavan oman selvityksen perusteella.

Vakuutusmaksu ja eläketurva

Jos taiteilijat vakuutettaisiin MYEL:n mukaan, taiteilijoiden maksaman vakuutusmaksun tulisi määräytyä työtulon perusteella, kuten muidenkin MYEL-vakuutettavien vakuutusmaksun. Myös maksutaso voisi yhdenvertaisuuden ja selkeyden vaatimukset huomioon ottaen olla sama kuin muillakin MYEL-vakuutettavilla.

Taiteilijoiden lakisääteisen työeläketurvan tulisi vastata sisällöltään muiden työeläketurvan piirissä olevien eläketurvaa eli kattaa myös esimerkiksi työkyvyttömyys-, perhe- ja vanhuuseläkkeet. Jos taiteilijatyö päätettäisiin vakuuttaa eläketurvan osalta MYEL-järjestelmässä, tulisi järjestelmän yhtenäisyyden kannalta myös taiteilijoiden ottamista koko Mela-turvan piiriin (työeläke-, tapaturma- ja ryhmähenkivakuutus sekä Mela sairauspäiväraha) selvittää tarkemmin.

Työryhmän kannanotot ehdotuksesta

Jos vapaat taiteilijat vakuutettaisiin MYEL-järjestelmässä, nykyistä useammat pienituloiset taiteilijat tulisivat lakisääteisen pakollisen eläkevakuutuksen piiriin ja osallistuisivat työeläketurvan rahoittamiseen. Cronbergin ehdotus kuitenkin merkitsisi uuden järjestelmän piiriin tuleville vakuutetuille taloudellista etua, koska MYEL:n mukainen vakuutusmaksu on noin puolet YEL:n mukaisesta vakuutusmaksusta. Taloudellisen edun määrä lisääntyy, jos työtuloa käytetään esimerkiksi päivärahajen perusteena. Jos järjestelmä olisi irrallaan muusta työeläkejärjestelmästä, eivät järjestelmän piiriin tulevat rahoittaisi lainkaan parhaillaan maksettavia eläkkeitä. Nykyisin työeläkemaksuista $\frac{3}{4}$ käytetään jo maksussa olevien eläkkeiden rahoitukseen.

Sosiaaliturvan ajatuksena on, että se on yhdenvertainen kaikille kansalaisille. Aiemmin on kuitenkin esimerkiksi maatalousyrittäjille ja apurahansaajille järjestetty MYEL:n mukaista valtion tukemaa työeläketurvaa. Työryhmä ei pidä perusteluna sitä, että muille ryhmille järjestettäisiin julkisilla varoilla edullisempaa työeläketurvaa. Monilla taiteilijoilla on pienet tulot, mutta niin on myös useilla muilla Suomessa asuvilla ja työskentelevillä henkilöillä, minkä vuoksi heidän työeläkkeensä nykyisessä järjestelmässä jää pieneksi tai sitä ei kerry lainkaan. Pienituloisten toimeentulo turvataan ansiosidonnaisten etuuksien sijasta

perusturvalla, kuten kansaneläkkeellä ja takuueläkkeellä, työttömyysturvan peruspäivärahalla sekä työmarkkinatuella.

MYEL-vakuutettavien taiteilijoiden määrittelyn perustaminen taiteellisiin laatukriteereihin lisäisi nykyiseen verrattuna rajanveto-ongelmia ja työeläkejärjestelmän toimeenpano monimutkaistuisi entisestään.

Toimeenpanon kannalta Cronbergin ehdotus olisi mahdollista toteuttaa, joskin se vaatisi hyvin monen yksityiskohdan huolellista miettimistä. Edellä mainituilla syillä työryhmä ei kuitenkaan kannata ehdotuksen toteuttamista.

3.6 TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET

Työryhmä ehdottaa, että TyEL:in lisättäisiin säännös, jonka perusteella lain soveltamisalan piiriin kuulisi myös luonnollisen henkilön tekemä työ, joka perustuu hänen ja yksityisen alan toimeksiantajan kanssa solmimaan toimeksianto- tai konsulttisopimukseen. Lisäksi edellytetään, ettei henkilö harjoita toimintaansa yhtiön tai muun yhteisön muodossa taikka toiminimellä ja että hänen toimintansa on niin vähäistä, ettei hän ole velvollinen ottamaan YEL- tai MYEL-vakuutusta. Ehdotuksen piiriin eivät myöskään kuulu henkilöt, joilla on YEL- tai MYEL-vakuutus. Yllä mainittujen ehtojen täyttyessä TyEL:a sovellettaessa kyseinen henkilö rinnastettaisiin työntekijään ja toimeksiantaja rinnastettaisiin työnantajaan. Henkilömäärää, jota muutos koskisi, on erittäin vaikea arvioida. Muun muassa tämä on selvitettävä asian jatkovalmistelussa.

Työryhmä ehdottaa, että jatkossa selvitetään, voisiko valtion ylimääräisen taiteilijaeläkkeen jättää huomioidatta takuueläkettä vähentävänä tulona.

4 TYÖTTÖMYYSTURVA

4.1 YLEISTÄ

Työttömyysturvajärjestelmän tarkoituksena on turvata työttömän työnhakijan työttömyyden aikaista toimeentuloa ja hänen taloudellisia mahdollisuuksiaan hakea työtä sekä parantaa hänen edellytyksiään päästä tai palata työmarkkinoille. Työttömyysturvan piirissä ovat kaikki Suomessa vakinaisesti asuvat henkilöt ja eräissä tilanteissa Suomessa työskentelevät asuinmaasta riippumatta. Työttömälle henkilölle voidaan hänen työttömyysaikaisen toimeentulonsa turvaamiseksi maksaa työttömyysetuuksia, joita ovat työmarkkinatuki ja työttömyyspäiväraha (ansiopäiväraha ja peruspäiväraha). Näitä etuuksia voidaan maksaa 17–64 -vuotiaalle Suomessa asuvalle työttömäksi joutuneelle henkilölle ja tietyin edellytyksin lomautuksen ajalta 65–67 -vuotiaalle.

Ansioapäivärahalla pyritään korvaamaan työttömyydestä aiheutuvaa ansiotulojen menetystä. Työttömyyspäivärahaa voidaan maksaa vakiintuneesti työmarkkinoilla olleelle ja toimeentulonsa palkkatyöstä tai yritystoiminnasta saaneelle työnhakijalle. Työttömyyspäiväraha maksetaan työttömyyskassalaissa tarkoitettussa työttömyyskassassa vakuutettuina oleville ansioapäivärahana ja muille peruspäivärahana. Työmarkkinatukea maksetaan työnhakijalle, joka ei ole ollut vakiintuneesti työmarkkinoilla tai, joka on saanut työttömyyspäivärahaa enimmäisajan. Työttömyysturvan vähimmäisetuuksien, peruspäivärahan ja työmarkkinatuen, tarkoituksena on turvata työttömyyden aikaista toimeentuloa niiden osalta, jotka eivät ole ansiosidonnaisen työttömyysturvan piirissä.

Työttömyysetuuden saajan yleisenä velvollisuutena on hakea aktiivisesti ja kokoaikaisesti työtä ja koulutusta sekä tarvittaessa hakeutua ja osallistua työllistymistään edistäviin palveluihin ja toimenpiteisiin.

4.2 PALKANSAAJA, YRITTÄJÄ VAI OMAA TYÖTÄ TEKEVÄ

Työttömyysturvalain näkökulmasta henkilö voi työllistyä palkansaaajana, yrittäjänä tai omassa työssään. Työn suorittamisen statuksen oikealla määrittelyllä on suuri merkitys työttömyysturvan kannalta. Henkilön asema määrittää sen, minkä kassan jäseneksi (yrittäjä, palkansaaaja) hän voi liittyä ja sen, mitä työssäoloheitoa (yrittäjä, palkansaaaja) työ kerryttää vai kertyykö työssäoloheito ollenkaan (oma työ). Luovilla aloilla työskenteleviä ja muita itsensä työllistäviä työskentelee kaikissa edellä mainituissa työnsuorittajaryhmissä.

Yritystoimintaa harjoittavaksi henkilöksi katsotaan työttömyysturvalaissa henkilö, joka päätöintään varten on velvollinen ottamaan YEL- tai MYEL -vakuutuksen, ja yrityksessä työskentelevä henkilö, jolla asemansa ja oman tai perheenjäsentensä omistuksen kautta on määräämisvaltaa yrityksessä siten, että hän voi merkittävästi vaikuttaa työllistymiseensä yrityksessä. Yrittäjänä ei kuitenkaan pidetä MYEL:n 1 a §:n 2 momentissa tarkoitettua apurahansaaajaa. Yritystoiminnassa ja omassa työssä työskentelemisen vaikutuksesta oikeuteen saada työttömyysetuutta säädetään työttömyysturvalain 2 luvun 5-9 §:ssä.

Työttömyysturvassa erityisenä työn suorittamisen muotona otetaan huomioon omassa työssä työllistyminen. Omassa työssä työllistymisellä tarkoitetaan työttömyysturvajärjestelmässä henkilön sellaista työskentelyä, jota ei tehdä työ- tai virkasuhteessa taikka työttömyysturvalaissa määritellyssä yrittäjäasemassa. Tyypillisiä esimerkkejä omassa työssä työllistyvistä ovat kirjailijat, kuvataiteilijat, osa esittävästä taiteilijoista, apurahan saajat ja omaishoitajat. Usein nämä työnsuorittajat ovat myös ns. itsensä työllistäviä, joita työskentelee nykyään lähes kaikilla aloilla.

Työttömyyskassalain mukaan henkilö voi olla samaan aikaan vain yhden työttömyyskassan jäsen. Tästä seuraa se, että sekä palkansaaajan että yrittäjän määritelmät täyttävän henkilön on valittava, vakuuttautuuko hän yrittäjäkassassa vai palkansaaajakassassa.

Yrittäjäkassaan voi liittyä Suomessa vakituisesti asuva päätoiminen yrittäjä, jonka lakisääteisen eläkevakuutuksen vahvistettu YEL -työtulo on vähintään 8 520 euroa vuodessa (710 euroa/kk) vuoden 2013 tasossa. Jos eläkevakuutusta ei ole tai vakuutetun työtulo on edellä mainittua pienempi, yrittäjäkassaan ei voi liittyä. Kansaneläkelaitoksen (Kela) maksama yrittäjän peruspäiväraha, joka rahoitetaan kokonaan valtion varoista, ei edellytä työttömyyskassan jäsenyyttä eikä siten yrittäjän omaa rahoitusosuutta vapaaehtoisina kassajäsenmaksuina tai pakollisina työttömyysvakuutusmaksuina.

Palkansaajat ja yrittäjät eivät voi olla saman työttömyyskassan jäseniä palkansaajien ja yrittäjien ansiosidonnaisen työttömyysturvan erilaisen rahoituksen vuoksi. Palkansaajan ja yrittäjän työttömyysturvan rajapintaa on lainsäädännössä tähän asti voitu tältä osin joustavoittaa vain niin sanottua jälkisuojaa koskevalla sääntelyllä. Jälkisuoja antaa henkilölle mahdollisuuden palkansaajana hankkimansa ansioturvan tason säilyttäen harjoittaa yritystoimintaa enintään puolitoista vuotta, missä ajassa pääsääntöisesti yritystoiminnan elinkelpoisuus selviää.

Jos henkilö täyttää työttömyysturvalain yrittäjämääritelmän tietyn yrityksen osalta, henkilöä pidetään yrittäjänä vaikka hän työskentelisi kyseisessä yrityksessä työsopimuslain mukaisessa työsuhteessa. Tällainen tilanne on mahdollinen esimerkiksi silloin, kun henkilö ei itse omista yritystä lainkaan vaan häntä pidetään yrittäjänä hänen perheenjäsenensä omistussosuuden tai määräysvallan vuoksi.

Pelkästään työttömyysturvalaissa tarkoitettu omaa työtä tekevä henkilö ei voi liittyä työttömyyskassan jäseneksi, eikä tällainen työ kerrytä yrittäjän tai palkansaajan työssäoloehto. Omassa työssä työllistyneellä voi olla oikeus työttömyyspäivärahaan, jos hän on täyttänyt muulla toiminnallaan palkansaajan tai yrittäjän työssäoloehdon. Jos omassa työssä työllistyneellä ei ole oikeutta työttömyyspäivärahaan, hän voi saada työmarkkinatukea täyttäessään sen saamisen edellytykset.

4.3 TYÖTTÖMYYSETUUDEN TYÖVOIMAPOLIITTISET EDELLYTYKSET

Työttömyyspäivärahan tai työmarkkinatuen maksamiseksi etuuden maksaja, työttömyyskassa tai Kela, tarvitsee aina työ- ja elinkeinotoimiston antaman työvoimapolitiittisen lausunnon, jossa todetaan, onko työttömyysturvan maksamiselle työvoimapolitiittista estettä.

Työttömyysetuuden saamisen työvoimapolitiittisena ja ehdottomana edellytyksenä on, että henkilö on työtön ja ilmoittautunut työnhakijaksi työ- ja elinkeinotoimistoon. Työttömänä pidetään henkilöä, joka ei ole työ- tai virkasuhteessa tai työllisty päätoimisesti yrittäjänä tai omassa työssä. Työttömänä pidetään myös muun muassa kokoaikaisesti lomautettua ja osa-aikatyötä tekevää työnhakijaa.

Koska työttömyysturvajärjestelmän tarkoituksena ei ole päätoimisen yritystoiminnan tai omassa työssä työllistymisen aikaisen toimeentulon turvaaminen, työttömyysturvalaissa säädetään että henkilöllä ei ole oikeutta työttömyysetuuteen siltä ajalta, jona hän työllistyy päätoimisesti yrittäjänä tai sitä vastaavalla tavalla omassa työssä. Henkilön katsotaan työllistyvän päätoimisesti yrittäjänä tai omassa työssään, jos toiminnan vaatima työmäärä on niin suuri, että se on esteenä kokoaikatyön vastaanottamiselle. Yritystoiminnasta tai omasta työstä saatavilla tuloilla tai niiden puuttumisella ei ole vaikutusta arviointiin. Apurahalla työskentelevä ei voi saada apurahan kanssa samanaikaisesti työttömyysetuutta, jos työllistyminen on päätoimista.

Jos yritystoiminta tai omassa työssä työllistyminen ei ole esteenä kokoaikaisen työn vastaanottamiselle, työllistyminen on sivutoimista eikä estä työttömyysetuuden saamista. Työllistyminen katsotaan lähtökohtaisesti sivutoimiseksi ainakin silloin, kun henkilö on ollut vähintään kahdeksan kuukautta kyseiseen yritystoimintaan tai omaan työhön liittymättömässä kokoaikatyössä. Työssäoloksi hyväksytään myös esimerkiksi työssäoloehtoon luettava osa-aikatyö. Henkilön katsotaan tällöin työssäolollaan osoittaneen, ettei yritystoiminta tai omassa työssä työllistyminen estä kokoaikatyön vastaanottamista.

Päätoimisesti yritystoiminnassa tai omassa työssä työllistyneelle voidaan maksaa työttömyysetuutta, kun henkilön oma työskentely yrityksessä on päätynyt tai koko yritystoiminta tai oma työ on todistettavasti lopetettu työttömyysturvalaissa säädetyllä tavalla.

Palkansaajaan rinnastettava yrittäjä voi päästä muuta yrittäjää helpommin työttömyysetuuden piiriin. Palkansaajaan rinnastettavalla yrittäjällä tarkoitetaan yrittäjää, joka itse osallistuu työsuorituksen toimeksiantajan määräämällä tavalla ja on toimeksiantosuhteessa samoihin harvalukuisiin toimeksiantajiin ja jolla ei ole kiinteää osto- tai myyntipaikkaa tai vastaavaa toimipaikkaa toiminnan harjoittamista varten. Lisäksi edellytetään, ettei yrittäjällä ole viimeksi kuluneen vuoden aikana työnhakijaksi ilmoittautumisesta lukien ollut edellä tarkoitettujen työsuoritusten tekemiseksi palveluksessaan työsuhteessa olevia työntekijöitä muutoin kuin satunnaisesti. Palkansaajaan rinnastettavalla yrittäjällä, joka esittää selvityksen toimeksiantosuhteen päättymisestä ja joka ei työllisty päätoimisesti mahdollisten muiden toimeksiantojen tekemiseksi, voi olla oikeus saada työttömyysetuutta toimeksiantosuhteen päätyttyä ilman, että koko yritystoiminta on lopetettava esimerkiksi poistamalla yrityksen eri rekistereistä.

Jos päätoimisesti yritystoiminnassa työllistyneen henkilön kohdalla ei ole kyse tilanteesta, jossa työttömyysetuutta voitaisiin maksaa työskentelyn päätyttyä, etuuden saaminen edellyttää koko yritystoiminnan lopettamista. Tämä tarkoittaa pääsääntöisesti sitä, että yrityksen tuotannollinen ja taloudellinen toiminta on lopetettu, henkilö on luopunut YEL- tai MYEL -vakuutuksesta ja Verohallinnolle on jätetty ilmoitus yrityksen poistamisesta ennakkoperintä-, työnantaja- ja arvonlisäverovelvollisten rekisteristä. Yritystoiminnan lopettaminen ei enää edellytä yrityksen poistamista kaupparekisteristä tai työtiloista taikka muusta yritystoimintaan liittyvästä omaisuudesta luopumista.

Omassa työssä työllistyminen eroaa yritystoiminnasta työttömyysetuuden työvoimapolitiittisten edellytysten osalta merkittävimmin arvioitaessa työllistymisen päättymistä. Osa omassa työssä työllistymisestä on sellaista, että päättymisajankohta on vaivatta todettavissa esimerkiksi omaishoitosopimuksen tai muun toimeksiannon päättymisen perusteella. Esimerkiksi taiteellisen työn osalta tämä ei kuitenkaan aina ole mahdollista. Tästä syystä työttömyysturvalaissa on säädetty, että ”päätoimisesti omassa työssään työllistyneen henkilön katsotaan edelleen työllistyvän siinä siihen ajankohtaan asti, jona työnhakijan esittämän selvityksen perusteella tai muuten on ilmeistä, ettei toimintaa enää jatketa.” Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että tilanteessa, jossa toiminnan päättymisestä ei ole saatavissa näyttöä, oikeus työttömyysetuuteen voi alkaa työnhakijan oman toiminnan lopettamista koskevan ilmoituksen perusteella.

Omassa työssä työllistyneen taiteilijan ei tarvitse luopua ammattitaitonsa ylläpitämiseksi tarvitsemistaan tarvikkeista, välineistä eikä kuvataiteilijan tavanomaisesta teosvarastosta ollakseen oikeutettu työttömyysetuuteen. Työhuoneesta luopuminen ei myöskään ole edellytys esteettömän työvoimapolitiittisen lausunnon antamiselle. Lisäksi taiteilija tai tieteentekijä voi tiettyyn rajaan saakka pitää toiminnallaan yllä ammattitaitoaan ilman, että hänen katsotaan jatkavan aiemmin päättynyttä omaa työtään tai työllistyvän siinä päätoimisesti. Ammattitaidon ylläpitämisenä ei kuitenkaan pidetä esimerkiksi valmistautumista ennalta sovittuun produktioon eikä toimintaa, jolla on taloudellinen tavoite. Työnhakijan katsotaan tällöin tilanteesta riippuen jatkavan aiempaa toimintaansa tai aloittaneen oman työn joko pää- tai sivutoimisesti.

4.4 TYÖTTÖMYYSPIIVÄRAHA

Työttömyyspäivärahaan on oikeus vakiintuneesti työmarkkinoilla olleella, työttömällä työnhakijalla, jonka toimeentulon on katsottava perustuvan toiselle tehtävästä työstä saatavaan palkkatuloon tai yritystoiminnan harjoittamiseen. Työttömyyspäivärahaa voidaan maksaa palkkatyöstä toimeentulonsa saaneelle tai yritystoimintaa harjoittaneelle henkilölle. Työttömyyspäiväraha maksetaan peruspäivärahana tai työttömyyskassan jäsenelle ansiopäivärahana. Ansiopäivärahan maksaminen edellyttää, että henkilö on ollut työttömyyskassan jäsen laissa säädetyn ajan ja täyttää joko palkansaajan tai yrittäjän työssäoloehdon työttömäksi jäädessään. Peruspäivärahaa maksetaan työttömyyskassaan kuulumattomalle työssäoloehdon täyttävälle työttömälle työnhakijalle. Peruspäivärahaa ja ansiopäivärahaa maksetaan yhteensä enintään 500 päivältä.

Työssäoloehto

Työttömyyspäivärahaan on oikeus työttömällä, joka on täyttänyt työssäoloehdon. Työssäoloehdon tarkoituksena on osoittaa, että henkilö on ollut vakiintuneesti työmarkkinoilla ja saanut ansiotyöstä toimeentulonsa.

Työssäoloehdosta säädetään työttömyysturvalain 5 luvussa.

Palkansaajan työssäoloehdon täytyminen osoittaa, että henkilön toimeentulo on perustunut toiselle tehtävään työhön. Palkansaajan työssäoloehto kerryttävältä työltä edellytetään, että se täyttää yhtä aikaa työn vakuutusenalaisuutta, palkkaa ja työaika koskevat edellytykset. Palkansaajan työssäoloehto täyttyy, kun henkilö on 28 lähinnä edellisen kuukauden aikana (tarkastelujakso) ollut 34 kalenteriviikkoa työssäoloehdon täyttävässä työssä. Työssäoloehdosta luetaan ne kalenteriviikot, joihin henkilön työaika on ollut vähintään 18 tuntia ja palkka on ollut työehtosopimuksen mukainen. Jos alalla ei ole työehtosopimusta, kokoaikatyön palkan on oltava vähintään 1 134 euroa kuukaudessa.

Viikoittaisesta työaikaedellytyksestä voidaan valtioneuvoston asetuksella poiketa opettajien, kotityöntekijöiden, urheilijoiden, taiteilijoiden ja eräiden erityisryhmiin kuuluvien työntekijöiden eläkelaisilla tarkoitettujen luovaa tai esityksellistä työtä tekevien henkilöiden ja muiden vastaavien työaikajärjestelyiltään epätavallisilla aloilla työskentelevien osalta. Näiden osalta työaikaedellytyksen täytyminen määritellään

siten, että työtulojen tai työajan perusteella määritellään toiminnan olennaisuus työttömyysturvan kannalta. Työttömyysturvalain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen (1330/2002) 6 §:ssä säädetään työssäoloehdon täyttymisestä luovan ja esityksellisen työn aloilla. Sen mukaan alle kuukauden kestävissä työsuhteissa, jossa luovan tai esityksellisen työn osuus on ratkaiseva, voidaan työssäoloehdon lukea jokainen kalenteriviikko, jona henkilön tästä työstä saama verotettava tulo kuukauden tarkastelujakson aikana on ollut vähintään peruspäivärahan 40-kertainen määrä.

Työn vakuutuksenalaisuudella tarkoitetaan työ-, virka- tai muussa palvelussuhteessa tehtyä palkkatyötä, josta saatavasta palkasta on maksettu verot, työttömyysvakuutusmaksut sekä eläke- ja muut sosiaaliturvamaksut. Palkansaajan työssäoloehdon voidaan pääsääntöisesti lukea vain työsuhteessa tehty työ. Työsuhteella tarkoitetaan työtä, jota tehdään työsopimuslaissa tai merimieslaissa tarkoitetun työsopimuksen perusteella taikka ammatillisesta koulutuksesta annetussa laissa tai ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annetussa laissa tarkoitetun oppisopimuksen perusteella ja jota ei tehdä työttömyysturvalaissa tarkoitettuna yrittäjänä. Virkasuhteessa tehtävä työ rinnastetaan työsuhteeseen. Työttömyysturvalakia ei sovelleta palkansaajaan, joka ei ole velvollinen maksamaan työttömyysetuuksien rahoituksesta annetun lain mukaista työttömyysvakuutusmaksua. Yrittäjäasemassa tehty työ ei kerrytä palkansaajan työssäoloehdot. Jos henkilö harjoittaa samanaikaisesti yritystoimintaa ja on työsuhteessa johonkin toiseen yhteisöön, työsuhteessa tehty työ voi kuitenkin kerryttää palkansaajan työssäoloehdot eikä yritystoiminta estä palkansaaja-asemassa tehdyn työn lukemista työssäoloehdot.

Työttömyysturvalain 5 luvun 4 §:n 4 momentin mukaan työssäoloehdon täyttymistä laskettaessa otetaan huomioon puolet niiden kalenteriviikkojen lukumäärästä, joina tehdyn työn palkkauskustannuksiin työnantaja on saanut korkeinta korotettua palkkatukea. Työssäoloehdoton ei lueta työtä, jota henkilö on tehnyt osasairauspäivärahaa saadessaan.

Jos henkilö sairauden, laitoshoidon, kuntoutuksen, asevelvollisuuden, siviilipalveluksen, päätoimisten opintojen, apurahakauden, lapsen syntymän, enintään 3-vuotiaan lapsen hoidon tai muun näihin verrattavan hyväksyttävän syyn johdosta on estynyt olemasta työmarkkinoilla, tarkastelujaksoa pidennetään vastaavasti, kuitenkin enintään seitsemän vuotta. Henkilön ollessa työssä, jonka palkkauskustannuksiin on myönnetty yhdistelmätukea tai korkeinta korotettua palkkatukea, tarkastelujaksoa pidennetään ajalla, jolta työtä ei työttömyysturvalain 5 luvun 4 §:n 4 momentin rajoituksen vuoksi lueta työssäoloehdoton. Tarkastelujaksoa pidennetään myös ajalta, jolta henkilö saa osasairauspäivärahaa tai jolta hänelle on maksettu työ- tai virkaehtosopimuksen perusteella alennettua sairausajan palkkaa.

Yrittäjän työssäoloehdot täyttyy, kun henkilö lähinnä edellisten 48 kuukauden aikana (tarkastelujakso) on työskennellyt yhteensä 18 kuukautta yrittäjänä siten, että yritystoiminta on ollut laajuudeltaan olennaista. Kukin yrittäjänä työskennellyt jakso luetaan yrittäjän työssäoloehdoton vain kerran. Työssäoloehdoton ei lueta työtä, jota henkilö on tehnyt osasairauspäivärahaa saadessaan. Valtioneuvoston asetuksella säädetään tarkemmin siitä YEL:n tai MYEL:n mukaisen vakuutuksen työtulosta sekä TyEL:n mukaisesta työansioista, joka osoittaa, että yritystoiminta on laajuudeltaan olennaista.

Työttömyysturvalain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen mukaan yritystoiminta on olennaista niinä kuukausina, joina henkilöllä on ollut voimassa YEL:n mukainen vakuutus toiminnasta, josta määritetty työtulo on vähintään 710 euroa kuukaudessa tai MYEL:n mukainen vakuutus toiminnasta, josta määritetty työtulo on vähintään 400 euroa kuukaudessa. Peruspäivärahassa yrittäjän työssäoloehdoton voidaan lukea myös lähinnä 28 edellisen kuukauden aikana tehty palkansaajan työssäoloehdoton luettava työ. Yritystoiminnan olennaisuus määräytyy ainoastaan eläkelakien mukaisten työtulojen mukaan. Tuloon ei lasketa mukaan vapaaehtoisia eläkevakuutuksia. Joskus henkilöllä saattaa olla yhtä aikaa voimassa YEL:n ja MYEL:n mukainen vakuutus. Eri yrittäjäeläkejärjestelmien mukaisia työtuloja ei lasketa yhteen arvioitaessa yritystoiminnan olennaisuutta. Jotta yritystoimintaa voitaisiin pitää olennaisena, on jommankumman yrittäjäeläkkeen työtuloedellytyksen täyttyttävä. Myöskään mahdollista TyEL:n mukaista työansiota ei lasketa yhteen yrittäjäeläkkeen työtulojen kanssa. Yrittäjän työssäoloehdoton luetaan vain vähintään neljä kuukautta kestäneet työskentelyjaksot. Säännös on yhteydessä siihen, että YEL:n tai MYEL:n piiriin voi kuulua vain vähintään neljä kuukautta kestänyt yritystoiminta. Jotta työskentelyaika voidaan lukea työssäoloehdoton, edellytetään, että yrittäjä on maksanut lakisääteiset eläkevakuutusmaksut.

Jos henkilö sairauden, laitoshoidon, kuntoutuksen, asevelvollisuuden, siviilipalveluksen, päätoimisten opintojen, apurahakauden, lapsen syntymän, enintään 3-vuotiaan lapsen hoidon tai muun näihin verratta-

van hyväksyttävän syyn johdosta on estynyt olemasta työmarkkinoilla tai on työskennellyt osasairauspäivärahaa saadessaan, tarkastelujaksoa pidennetään vastaavasti, kuitenkin enintään seitsemän vuotta. Aika, jolloin henkilö on tehnyt palkansaajan työssäoloehtoon luettavaa työtä, ei pidennä yrittäjän työssäoloehdon tarkastelujaksoa.

Jos yrittäjäkassan jäsen kuukauden kuluessa palkansaajaksi ryhtymisestä ja yrittäjäkassasta eroamisesta liittyy palkansaajakassaan, hänen hyväkseen luetaan ansiopäivärahan työssäoloehdossa enintään 10 viikkoa työskentelyaikaa yrittäjäkassassa. Vastaavasti ansiopäivärahassa yrittäjän työssäoloehtoon luetaan enintään kuusi kuukautta palkansaajakassan jäsenenä hankittua työssäoloehtoa, jos palkansaajakassan jäsen kuukauden kuluessa yrittäjäksi ryhtymisestä ja palkansaajakassasta eroamisesta liittyy yrittäjäkassaan.

Jos palkansaajakassasta yrittäjäkassaan siirtynyt jää työttömäksi ennen kuin hän on täyttänyt yrittäjän työssäoloehdon, hänellä on oikeus siihen työttömyyspäivärahaan, joka hänelle maksettaisiin, jos hän olisi edelleen palkansaajakassan jäsen. Vastaavasti jos yrittäjäkassasta palkansaajakassaan siirtynyt jää työttömäksi ennen kuin hän on täyttänyt palkansaajan työssäoloehdon, hänellä on oikeus siihen työttömyyspäivärahaan, joka hänelle maksettaisiin, jos hän olisi edelleen yrittäjäkassan jäsen. Tätä jälkisuojasäännöstä sovelletaan, jos henkilö on kassasta erottuaan kuukauden kuluessa liittynyt toiseen työttömyyskassaan.

Jos palkansaajakassan jäsen on ollut poissa työmarkkinoilta ilman hyväksyttävää syytä yli kuusi kuukautta, hänelle ei myönnetä palkansaajan ansiopäivärahaa ennen kuin hän on täyttänyt poissaolon jälkeen työssäoloehdon. Tällöin työssäoloehdon tarkastelujakso alkaa siitä, kun henkilö on poissaolon jälkeen mennyt työhön. Jos yrittäjäkassan jäsen on ollut poissa työmarkkinoilta ilman hyväksyttävää syytä yli kuusi kuukautta, hänelle ei myönnetä yrittäjän ansiopäivärahaa ennen kuin hän on täyttänyt poissaolon jälkeen työssäoloehdon. Tällöin 48 kuukauden tarkastelujakso alkaa siitä, kun henkilö on poissaolon jälkeen aloittanut yritystoiminnan. Jos henkilö, joka ei ole työttömyyskassan jäsen, on ollut poissa työmarkkinoilta ilman hyväksyttävää syytä yli kuusi kuukautta, hänelle ei myönnetä peruspäivärahaa ennen kuin hän on täyttänyt poissaolon jälkeen työssäoloehdon. Tällöin työssäoloehdon tarkastelujakso alkaa siitä, kun henkilö on poissaolon jälkeen mennyt työhön. Henkilön katsotaan olleen työmarkkinoilla, jos hän on ollut työssäoloehtoon luettavassa työssä tai työllistynyt yritystoiminnassa tai omassa työssä taikka on ollut työllistymistä edistävässä palvelussa tai on ollut työttömänä työnhakijana työ- ja elinkeinotoimistossa. Henkilöllä katsotaan olleen hyväksyttävä syy työmarkkinoilta poissaololle sairauden, laitoshoidon, kuntoutuksen, asevelvollisuuden, siviilipalveluksen, päätoimisten opintojen, apurahakauden, lapsen syntymän, enintään 3-vuotiaan lapsen hoidon tai muun näihin verrattavan syyn johdosta. Yritystoimintaa harjoittava henkilö on työmarkkinoilla muun muassa silloin, kun yritystoiminta on työttömyysturvalain 5 luvun 7 §:ssä säädettyin tavoin olennaista, ja silloin, kun yritystoiminta on 2 luvun 5 §:ssä tarkoitettua päätoimista työttömyysetuuden estävää yritystoimintaa.

Työttömyyspäivärahan määrä

Peruspäivärahan suuruus on 32,46 euroa päivässä (697,89 euroa kuukaudessa) vuoden 2013 tasossa. Peruspäivärahan korotusosa ja muutosturvalisä ovat molemmat 4,75 euroa päivältä. Työttömyyspäiväraha korotetaan lisäksi huollettavina olevien alle 18-vuotiaiden lasten perusteella. Lapsikorotus on yhdestä lapsesta 5,24 euroa päivässä, kahdesta lapsesta 7,69 euroa päivässä ja kolmesta ja useammasta lapsesta 9,92 euroa päivässä vuoden 2013 tasossa.

Ansiopäiväraha muodostuu peruspäivärahan suuruudesta perusosasta ja ansio-osasta. Ansio-osa on 45 % päiväpalkan ja perusosan erotuksesta. Kun palkka kuukaudessa on suurempi kuin 105-kertainen perusosa, ansio-osa on tämän rajan ylittävältä päiväpalkan osalta 20 %. Ansiopäiväraha lapsikorotuksineen on enintään 90 % ansiopäivärahan perusteena olevasta päiväpalkasta, kuitenkin vähintään mahdollisella lapsikorotuksella korotetun perusosan suuruinen.

Korotettu ansio-osa on 57,5 % päiväpalkan ja perusosan erotuksesta. Kun palkka kuukaudessa on suurempi kuin 105-kertainen perusosa, ansio-osa on tämän rajan ylittävältä päiväpalkan osalta 35 %. Ansiopäiväraha lapsikorotuksineen on tällöin enintään yhtä suuri kuin ansiopäivärahan perusteena oleva päiväpalkka, kuitenkin vähintään mahdollisella lapsikorotuksella korotetun perusosan suuruinen.

Muutosturvan ansio-osa on 65 % päiväpalkan ja perusosan erotuksesta. Kun palkka kuukaudessa on suurempi kuin 105-kertainen perusosa, ansio-osa on tämän rajan ylittävältä päiväpalkan osalta 37,5 %.

Ansiopäiväraha lapsikorotuksineen on tällöin enintään yhtä suuri kuin ansiopäivärahan perusteena oleva päiväpalkka, kuitenkin vähintään mahdollisella lapsikorotuksella korotetun perusosan suuruinen.

Korotusosaa ja korotettua ansio-osaa maksetaan kolmella eri perusteella: työttömyyden alkaessa, pitkän työuran päätyttyä ja työllistymistä edistävän palvelun ajalta.

Korotusosaa ja korotettua ansio-osaa maksetaan yhteensä enintään 20 päivältä työnhakijalle, joka on ollut työssä yhteensä vähintään kolme vuotta ennen työttömyyspäiväraha-oikeuden alkamista.

Korotettua ansio-osaa maksetaan työnhakijalle, joka on menettänyt työnsä työsopimuslain 7 luvun 3, 4, 7 tai 8 §:ssä tarkoitetuista taloudellisista tai tuotannollisista syistä, vastaavista syistä merityösopimuslain mukaan tai julkisen yhteisön toiminnasta johtuvista vastaavista syistä, joka on ennen työn menettämistä ollut palkansaajakassan jäsen vähintään viisi vuotta ja joka on ennen työn menettämistä ollut työssä vähintään 20 vuotta. Henkilön katsotaan menettäneen työnsä tuotannollisista tai taloudellisista syistä myös, jos hän on irtisanonut työnsä työsopimuslain 5 luvun 7 §:n mukaisesti lomautuksen kestänyt yhdenjaksoisesti vähintään 200 päivää. Peruspäivärahan korotusosaa maksetaan vastaavassa tilanteessa olevalle työnhakijalle, joka ei ole työttömyyskassan jäsen. Korotettua ansio-osaa ja peruspäivärahan korotusosaa maksetaan yhteensä enintään 100 päivältä.

Korotusosaa ja korotettua ansio-osaa maksetaan työllistymissuunnitelmassa tai työllistymissuunnitelmaa korvaavassa suunnitelmassa sovittujen työllistymistä edistävien palvelujen ajalta enintään 200 päivältä.

Muutosturvalisää ja muutosturvan ansio-osaa maksetaan työnhakijalle, joka kuuluu julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetun lain 2 luvun 10 §:n mukaisesti muutosturvan piiriin, jolla on voimassa oleva työllistymissuunnitelma tai työllistymissuunnitelmaa korvaava suunnitelma ja jolla on oikeus työttömyyspäivärahaan täytettyään palkansaajan työssäoloehdon. Niitä maksetaan työllistymissuunnitelmassa tai työllistymissuunnitelmaa korvaavassa suunnitelmassa sovittujen työllistymistä edistävien palvelujen ajalta enintään 200 päivältä. Muutosturvalisää ja muutosturvan ansio-osaa ei makseta, jos työnhakijalla on oikeus työttömyyspäivärahan 500 päivän jälkeen maksettaviin lisäpäiviin.

Palkansaajan ansiopäivärahan perusteena oleva palkka lasketaan henkilön vakiintuneen palkan pohjalta työttömyyttä välittömästi edeltäneeltä ajanjaksolta, jona henkilö on täyttänyt palkansaajan työssäoloehdon. Jos työ ja siitä saatava palkkatulo on ollut kausiluonteista, ansiopäiväraha lasketaan vuositulosta. Päivärahan perusteena olevana palkkana otetaan huomioon palkka ja muu ansiotulona pidettävä vastike, joka on maksettu korvauksena työstä. Valtioneuvoston asetuksella säädetään tarkemmin vakiintuneesta palkkatulosta ja siinä huomioon otettavista tuloista. Jos henkilö on työllistynyt kahdessa tai useammassa työssä yhtä aikaa, palkanmäärittelyssä otetaan huomioon henkilön tulot useammasta työsuhteesta, mutta enintään alan enimmäistyöaikaan ja kuitenkin enintään 40 tuntiin asti kalenteriviikossa.

Yrittäjän ansiopäiväraha määrätään sen työtulon perusteella, jonka mukaan yrittäjä on vakuuttanut itsensä yrittäjäkassassa yhteensä enintään 18 kuukauden ajan ennen työttömyyttä. Ansiopäivärahan perusteena olevaa työtuloa ei kuitenkaan saa määrätä suuremmaksi kuin henkilön YEL:n tai MYEL:n mukaan vahvistettu työtulo mainittuna aikana tai TyEL:n mukainen palkka keskimäärin mainittuna aikana on ollut.

4.5 TYÖMARKKINATUKI

Työmarkkinatukea maksetaan työttömälle työnhakijalle, joka ei täytä työttömyyspäivärahan työssäoloehdot tai joka on saanut työttömyyspäivärahaa enimmäisajan ja on taloudellisen tuen tarpeessa.

Työmarkkinatuki on työttömyyspäivärahan peruspäivärahan suuruinen. Työmarkkinatukea maksetaan 32,46 euroa päivässä (697,89 euroa kuukaudessa) vuoden 2013 tasossa ja sitä korotetaan huollettavina olevien alle 18-vuotiaiden lasten perusteella. Työmarkkinatuen korotusosaan on oikeus henkilöllä, joka aloittaessaan työllistymistä edistävän palvelun on saanut työmarkkinatukea enintään 500 päivältä tai enintään 180 päivältä sen jälkeen, kun hänen oikeutensa työttömyyspäivärahaan on päättynyt enimmäisajan täyttymisen vuoksi. Korotusosaa maksetaan työllistymissuunnitelmassa tai työllistymissuunnitelmaa korvaavassa suunnitelmassa sovittujen työllistymistä edistävien palvelujen ajalta. Korotusosaa, joka on 4,75 euroa päivässä, maksetaan enintään 200 päivältä. Korotusosan maksaminen aloitetaan alusta, kun henkilö on tullut työssäoloehdon ja työttömyyspäivärahan enimmäisajan täyttymisen jälkeen uudelleen

oikeutetuksi työmarkkinatukeen. Työmarkkinatuen maksamiselle ei ole säädetty enimmäiskestoja ja siksi sitä voidaan maksaa niin pitkään kuin työttömyys jatkuu.

Työmarkkinatuki on tarveharkintainen ja siinä otetaan huomioon henkilön omat pääoma- ja muut tulot. Yksin asuvalla työttömällä työmarkkinatukea vähentävät hänen tulonsa, kun ne ylittävät 311 euroa kuukaudessa. Täysimääräisestä työmarkkinatuesta vähennetään 75 % tulorajan ylittävistä tuloista. Avio- tai avoliitossa asuvalla ja perheellisellä työttömällä tuloraja on 1 044 euroa. Tulorajaa korotetaan 130 eurolla jokaista huollettavaa lasta kohden. Täydestä työmarkkinatuesta vähennetään 50 % tulorajan ylittävistä tuloista. Vanhempiansa taloudessa asuvalle työttömälle, joka ei ole täyttänyt työssäoloehtoja, työmarkkinatuki on 50 % siitä työmarkkinatuesta, joka hänelle muutoin maksettaisiin. Vähennystä ei kuitenkaan tehdä aikana, jona työnhakija osallistuu työllistymistä edistäviin palveluihin. Vähennystä ei tehdä myöskään silloin, kun vanhempien tulot ovat enintään 1 781 euroa kuukaudessa. Tulorajaa nostetaan 106 eurolla jokaisen työnhakijan vanhempien huollettavana olevan samassa taloudessa asuvan osalta. Jos hakija kykenee luotettavasti osoittamaan, etteivät vanhemmat tosiasiallisesti häntä taloudellisesti tue, työmarkkinatuki on maksettava ilman vähennystä, vaikka tuloraja ylittyisi. Sosiaalietuudet ja työttömyysaikana tehty työ vaikuttavat työmarkkinatukeen samalla tavalla kuin työttömyyspäivärahaan.

Työmarkkinatukea maksetaan myös ilman tarveharkintaa. Työmarkkinatuki maksetaan ilman tarveharkintaa siltä ajalta, jona henkilö osallistuu työllistymistä edistäviin palveluihin. Myös sellaiselle 55 vuotta täyttäneelle henkilölle, joka on työttömäksi joutuessaan täyttänyt työssäoloehdon, työmarkkinatuki maksetaan ilman tarveharkintaa. Henkilölle, joka on saanut työttömyyspäivärahaa enimmäisajan, työmarkkinatuki maksetaan ilman tarveharkintaa 180 ensimmäisen työttömyyspäivän ajalta. Henkilölle maksetaan työmarkkinatuki ilman tarveharkintaa 130 ensimmäisen työttömyyspäivän ajalta, jos hän on ennen työttömyyden alkamista ollut vakuutettuna MYEL:n 10 a §:n mukaisesti yhteensä 24 kuukautta lähinnä edellisen 48 kuukauden aikana (apurahansaajan vakuutusehto).

Työmarkkinatukea maksetaan sen jälkeen, kun henkilö on ollut työttömänä työnhakijana työ- ja elinkeinotoimistossa yhteensä viisi työpäivää enintään kahdeksan peräkkäisen kalenteriviikon aikana (omavastuu-aika). Omavastuu-aika on voimassa sen kalenterivuoden loppuun, jona se on kokonaan hankittu. Alkavan kalenterivuoden aikana uutta omavastuu-aikaa ei edellytetä niin kauan kuin henkilö yhdenjaksoisesti saa työmarkkinatukea. Jos työmarkkinatuen maksatus katkeaa, uutta omavastuu-aikaa ei pääsääntöisesti edellytetä, jos oikeus työmarkkinatukeen alkaa uudelleen 14 päivän kuluessa edellisen työmarkkinatukioikeuden päättymisestä.

4.6 TYÖTTÖMYYSTURVAN RAHOITUS

Valtio rahoittaa pääasiassa⁷ työttömyysturvan perusturvan (peruspäiväraha ja työmarkkinatuki) sekä yrittäjän ja palkansaajan ansiosidonnaisesta työttömyysturvasta perusturvaa vastaavan osuuden. Lisäksi valtio rahoittaa yrittäjien peruspäivärahasta lapsikorotukset. Palkansaajien ansioturvasta valtio rahoittaa vain perusosan eikä valtio pääsääntöisesti osallistu työttömyysturvan rahoitukseen lomautuksen, sääesteen tai työttömyyspäivärahan lisäpäivien ajalta. Yrittäjät rahoittavat itse omat ansio-osansa sekä palkansaajat ja työnantajat palkansaajan ansio-osan.

Palkansaajan ja yrittäjän ansioturvan erilainen sääntely johtuu työttömyysturvan rahoituksesta. Rahoituksen lähtökohtana on vakuutusperiaate eli etuuksien ja maksujen vastaavuus. Ansiosidonnaisen työttömyysvakuutuksen rahoitus uudistettiin kokonaisuudessaan vuoden 1999 alusta vastaamaan paremmin sosiaalivakuutuksessa yleisesti noudatettua vakuutusperiaatetta. Valtio vastaa verovaroin perusturvaosuudesta, joksi katsotaan ne etuudet, joihin henkilöllä on oikeus ilman velvollisuutta työttömyyskassavakuutusmaksujen maksamiseen. Perusturvan ylittäväksi lisävakuutukseksi katsottavan ansioturvan rahoitus perustuu puolestaan henkilöstä suoritettuihin vakuutusmaksuihin eli palkansaajan osalta työnantajan ja palkansaajien pakollisiin työttömyysvakuutusmaksuihin ja vapaaehtoiisiin työttömyyskassajäsenmaksui-

⁷ Työmarkkinatuki ja siihen liittyvä lapsikorotus rahoitetaan valtion varoista sen maksukauden loppuun, jonka aikana henkilölle on tullut maksetuksi työttömyytensä perusteella työmarkkinatukea yhteensä 500 päivältä. Sen jälkeiseltä työttömyysajalta työttömän työnhakijan toimeentulon turvaamiseksi maksettu työmarkkinatuki ja siihen liittyvä lapsikorotus rahoitetaan puoliksi valtion ja työmarkkinatuen saajan kotikunnan varoista.

Työmarkkinatuen 500 maksupäivän laskeminen alkaa uudelleen alusta sen jälkeen, kun henkilö on tullut työssäoloehdon ja työttömyyspäivärahan enimmäisajan täyttymisen jälkeen uudelleen oikeutetuksi työmarkkinatukeen. Työllistymistä edistävien palvelujen ajalta maksettu työmarkkinatuki ja siihen liittyvä lapsikorotus, 7 luvun 4 §:ssä tarkoitettu korotusosa sekä 7 luvun 3 §:ssä tarkoitettu matkaavustus rahoitetaan kuitenkin aina valtion varoista, eikä niiden ajalta maksettua työmarkkinatukea lasketa mukaan työmarkkinatuen 500 maksupäivään.

hin. Myös yrittäjien ansioturvalla on lisävakuutuksen luonne, ja se on korostunut siten, että yrittäjä voi itse YEL -työtulojen rajoissa määrätä sen työtulon, josta hän itsensä vakuuttaa.

Palkansaajan ansio-osat rahoitetaan työttömyyskassan jäsenmaksun lisäksi työnantajan ja palkansaajan maksamilla pakollisilla työttömyysvakuutusmaksuilla, joita maksetaan palkansaajille maksettujen palkkojen mukaan. Vuonna 2013 palkansaajan työttömyysvakuutusmaksu on 0,60 % palkasta ja työnantajan työttömyysvakuutusmaksu on 0,80 % palkasta palkkasumman 1 990 500 euroon asti ja sen ylittävältä osalta 3,20 % palkasta. Palkkasummarajaa korotetaan vuosittain TyEL:n mukaisella palkkakertoimella. Työttömyysvakuutusmaksuja maksetaan kaikista palkoista. Työnantaja vähentää työntekijän osuuden palkanmaksun yhteydessä nettopalkasta.

Työnantajan ja palkansaajan työttömyysvakuutusmaksuvelvollisuus koskee työntekijöiden lisäksi myös yrityksen osaomistajia, jotka kuuluvat lakisääteisen tapaturmavakuutuksen piiriin. Siihen, onko henkilö yrityksen osaomistaja vai työntekijä, vaikuttavat henkilön ja hänen perheenjäsenensä omistusosuus, äänivalta tai muu määräämisvalta sekä henkilön asema yrityksessä. Osaomistajana pidetään henkilöä, joka työskentelee johtavassa asemassa osakeyhtiössä, jossa hänellä itsellään on vähintään 15 % tai hänen perheenjäsenillään tai hänellä yhdessä perheenjäsentensä kanssa on vähintään 30 % osakepääomasta tai osakkeiden tuottamasta äänimäärästä tai muutoin vastaava määräämisvalta; tai joka työskentelee osakeyhtiössä, jossa hänellä itsellään tai hänen perheenjäsenillään tai hänellä yhdessä perheenjäsentensä kanssa on vähintään puolet osakepääomasta tai osakkeiden tuottamasta äänimäärästä tai muutoin vastaava määräämisvalta; taikka joka edellä mainitulla tavalla työskentelee muussa yrityksessä tai yhteisössä, jossa hänellä tai hänen perheenjäsenillään tai hänellä yhdessä perheenjäsentensä kanssa katsotaan olevan mainituissa kohdissa sanottua vastaava määräämisvalta. Yrityksen osaomistajan maksama palkansaajan työttömyysvakuutusmaksu vuonna 2013 on 0,2 % palkasta ja osaomistajasta maksettava työnantajan työttömyysvakuutusmaksu on 0,8 % palkasta.

Yrittäjän peruspäiväraha, joka rahoitetaan kokonaan valtion varoista, ei edellytä työttömyyskassan jäsenyyttä eikä siten yrittäjän omaa rahoitusosuutta vapaaehtoisina kassajäsenmaksuina tai pakollisina työttömyysvakuutusmaksuina. Koska yrittäjä ei maksa pakollisia työttömyysvakuutusmaksuja omasta työstään, ansio-osan rahoitus kerätään yrittäjältä pelkästään työttömyyskassan jäsenmaksulla. Yrittäjien työttömyyskassat ovat määritelleet maksut siten, että maksu kerätään työssäoloehdon täyttävän tulon ylittävältä tulosta. Yrittäjän työttömyyskassaan liittyessään jäsen valitsee sen työtulotason, josta haluaa itsensä kassassa vakuuttaa. YEL-työtulon on oltava vähintään 8 520 euroa/vuosi (vuoden 2013 tasossa) ja se saa olla enintään jäsenen lakisääteisen eläkevakuutuksen vahvistetun työtulon suuruinen. Jos YEL -työtulo on esimerkiksi 14 850 euroa vuodessa, voi vakuutustasoksi valita minkä tahansa euromäärän välillä 8 520 – 14 850 euroa. Jäsenmaksu on vähennyskelpoinen henkilökohtaisessa verotuksessa.

Suomessa yrittäjille on kaksi työttömyyskassaa. Ammatinharjoittajien ja yrittäjien työttömyyskassa (AYT -kassa) ja Suomen Yrittäjien työttömyyskassa (SYT -kassa) ovat määritelleet jäsenmaksut ja niistä kertyvää ansioturvaa seuraavasti:

AYT -kassan vuosimaksun suuruus vuonna 2013 on 1,9 % vakuutuksen perusteeksi valitun työtulon 5 800 euroa vuodessa ylittävältä osasta 25 000 euron vuotuisen työtuloon saakka ja tämän ylittävältä osalta 1,45 %.

Työtulo	Jäsenmaksu	Päiväraha
€/ vuosi	€/ vuosi	€/ päivä
8 520	51,68	32,46
10 000	79,80	34,88
15 000	174,80	44,02
20 000	269,80	52,74
25 000	364,80	61,46
30 000	437,30	70,18
40 000	582,30	87,62
50 000	727,30	96,24
70 000	1 017,30	111,75
100 000	1 452,30	135,00

SYT -kassan jäsenmaksun suuruus vuonna 2013 on 1,70 % vakuutuksen perusteena olevan vuosityötulon 5 800 euron ylittävästä osasta 25 000 euron vuosityötuloon saakka ja tämän ylittävästä osasta 1,3 %.

Työtulo	Jäsenmaksu	Päiväraha	Päiväraha
€/vuosi	€/vuosi	€/arkipäivä	€/kk
8 520	46,24	32,46	697,89
12 000	105,40	38,78	833,84
15 000	156,40	44,02	946,34
20 000	241,40	52,74	1133,84
30 000	391,40	70,18	1508,84
40 000	521,40	87,62	1883,84

4.7 APURAHALLA TYÖSKENTELYN HUOMIOON OTTAMINEN TYÖTTÖMYYSTURVASSA

Apurahalla työskentely ei kartuta palkansaajan eikä yrittäjän tai maatalousyrittäjän työssäoloehto, koska apurahasta ei makseta työttömyysvakuutusmaksuja eikä apurahalla tehtyä työtä tehdä työsuhteessa tai yrittäjänä. Työttömyyspäivärahan edellytyksenä olevan työssäoloehdon voimassa oloa arvioitaessa apurahalla työskentely on säädetty hyväksyttäväksi syyksi olla poissa työmarkkinoilta. Apurahalla työskentely siis pidentää sekä palkansaajan että yrittäjän työssäoloehdon tarkastelujaksoa. Hyväksyttävä syy työmarkkinoilta poissaoloon on vain työskentelyyn myönnetyn apurahan keston ajan. Myös alle neljän kuukauden pituinen apuraha on hyväksyttävä syy työmarkkinoilta poissaololle. Jos apurahapäätöksestä tai muutoin ei ilmene sen kauden pituus, minkä työskentelyyn apuraha on tarkoitettu, työskentelyyn myönnetty apuraha jaetaan myöntövuoden verottoman apurahan kuukausittaisella euromäärällä ja apurahakauden katsotaan kestävän tämän laskennallisen ajan. Mahdollinen täysistä kuukausista jäävä jakojäännös jaetaan määrällä, joka saadaan jakamalla verottoman apurahan kuukausimäärä luvulla 21,5 Tästä saadaan tarkastelujaksoa pidentävät päivät.

Työmarkkinatuen tarveharkintaa on lievennetty apurahansaajien osalta siten, että apurahansaajalle maksetaan työmarkkinatuki ilman tarveharkintaa 130 ensimmäisen työttömyyspäivän ajalta, jos hän on ennen työttömyyden alkamista ollut vakuutettuna apurahansaajana MYEL:n 10 a §:n mukaisesti yhteensä 24 kuukautta lähinnä edellisen 48 kuukauden aikana (apurahansaajan vakuutusehto).

4.8 TEKIJÄNOIKEUSKORVAUSTEN HUOMIOON OTTAMINEN TYÖTTÖMYYSTURVASSA

Palkansaajan ansiopäivärahan perusteena olevaa palkkaa määriteltäessä ei oteta huomioon tekijänoikeuskorvauksia. Työttömyysturvalain mukaan palkansaajan ansiopäivärahan perusteena oleva palkka laskeaan henkilön vakiintuneen palkan pohjalta työttömyyttä välittömästi edeltäneeltä ajanjaksolta, jona henkilö on täyttänyt työssäoloehdon. Työttömyysetuutta määrättäessä huomioon otettavasta tulosta annetun asetuksen mukaan vakiintunutta palkkaa määrättäessä huomioon ei oteta työhön perustumatonta tuloa, pääomatuloa tai tuloa, jota ei voida pitää vakiintuneena. Tällaista tuloa on asetuksen mukaan immateriaalioikeuteen perustuva korvaus.

Tekijänoikeuskorvaukset otetaan kuitenkin huomioon työttömyysetuuden sovittelussa työttömyysturvalain sovittelusäännösten mukaisesti. Sovittelu alentaa työttömyysetuuden määrää. Työttömyysturvalain mukaan työttömyysetuuden sovittelussa otetaan tulona huomioon palkka tai muu ansiotulona pidettävä vastike, joka on saatu korvauksena työstä. Työttömyysetuutta määrättäessä huomioon otettavasta tulosta annetun asetuksen mukaan sovittelussa huomioon otettavan työn perusteella saatua ansiotuloa on immateriaalioikeuksiin perustuva korvaus, kuten rojalti, käyttökorvaus, tekijänoikeuskorvaus ja korvaus työsuhdekeksinnöstä.

Työttömyysetuutta määrättäessä huomioon otettavasta tulosta annetun valtioneuvoston asetuksen 8 §:n mukaan sovitellussa huomioon otettavaa työn perusteella saatua ansiotuloa ovat:

- 1) työstä maksettava peruspalkka ja siihen liittyvät lisät ja korvaukset kuten esimerkiksi iltalisä, ylityökorvaus, varallaolo- ja päivystyskorvaus ja verollinen luontois- tai henkilökuntaetu;
- 2) lomarahaa ja lomaltapaluu- ja lomakorvaus siltä osin kun sitä ei jaksoteta työttömyysturvalain 3 luvun 6 §:n mukaisesti;
- 3) osa-aikaiseen työhön perustuvan vuosiloma-ajan palkka;
- 4) irtisanomisajan palkka siltä osin kun henkilön työttömyysetuushakemusta ei hylätä irtisanomisajan palkkaoikeuden perusteella työttömyysturvalain 3 luvun 5 §:n 1 kohdan nojalla;
- 5) tulokseen perustuva palkka kuten provisio, bonus ja tantieemi;
- 6) työnantajan maksama säästöhenkivakuutuksen vakuutusmaksu;
- 7) työnantajan maksama yksilöllisen vapaaehtoisen eläkevakuutuksen vakuutusmaksu siltä osin kuin se on verollinen;
- 8) työnantajan maksamat stipendit ja apurahat verolliselta osalta;
- 9) immateriaalioikeuksiin perustuva korvaus, kuten rojaliti, käyttökorvaus, tekijänoikeuskorvaus ja korvaus työsuhdekeksinnöstä;
- 10) luottamusmiehen ja työsuojeluvaltuutetun tehtävän perusteella maksettu palkkio sekä työnantajan ja työntekijöiden yhteistoiminnasta valtion virastoissa ja laitoksissa annetun lain (651/1988) mukaisen yhteistoiminnan perusteella maksettu palkkio;
- 11) palkkaan rinnastettava palkkio;
- 12) palkkaturvana maksettu palkka siltä osin kun se olisi työnantajan maksamana soviteltavaa ansiotuloa;
- 13) palveluraha;
- 14) yritystoiminnasta saatava ansiotulo lukuun ottamatta maatilatalouden tuloverolain (543/1967) mukaan laskettua metsätalouden puhdasta tuloa;
- 15) osinkotulojen ansiotulo-osa;
- 16) peitellyn osingon ansiotulo-osa;
- 16 a) työaikapankista nostettu rahakorvaus; ja
- 17) muu edellä mainittuihin rinnastettava ansiotulo.

4.9 TYÖTTÖMYYSTURVAN ONGELMIEN JA EHDOTETTujen RATKAISUJEN ARVIOINTIA

Luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien asema työttömyysturvassa

Työmarkkinoilla työn teettämisen ja tekemisen tavat muuttuvat ja monipuolistuvat. Erityisesti luovilla aloilla työskentelevät ja muut itsensä työllistävät voivat saada toimeentulonsa useasta eri tulolähteestä ja heidän työllistymistapansa voivat olla moninaiset. Tulolähteitä voivat olla esimerkiksi taiteen myyntitulot, tekijänoikeustulot, palkkatulot ja apurahat. He voivat työllistyä työsuhteessa, ammatinharjoittajana, yrittäjänä, itsensä työllistävänä tai niin sanottuna vapaana taiteilijana kulloisenkin työmarkkinakysynnän mukaisesti. Heillä voi olla samanaikaisesti myös useita työnteittäjiä.

Työnsuorittaja ei voi aina itse tosiasiallisesti vaikuttaa siihen, tekeekö hän työsuorituksen työ- vai toimeksiantosuhteessa tai esimerkiksi muulla työttömyysturvajärjestelmässä tarkoitetulla tavalla omana työnä. Tämä voi johtua esimerkiksi siitä, että työtä teetetään entistä enemmän erilaisissa toimeksiantosuhteissa sen sijaan, että työtä teetetäisiin työsuhteessa. Vastentahtoista itsensä työllistämistä on kuvattu näennäisyrittäjyyden tai pakkoyrittäjyyden käsittein. Yleisesti on käyty keskustelua siitä, voidaanko muun muassa yksinyrittäjiä, ammatinharjoittajia aina pitää yrittäjinä, kun osa heistä työskentelee käytännössä palkkatyön luonteisessa työssä. Työryhmässä on tuotu esiin, että joissain tilanteissa yrittäjäaseman syntymiseen ja sen päättymiseen liittyy epäselvyyksiä.

Työnsuorittajalle itselleen voi myös jäädä epäselväksi, mikä hänen työoikeudellinen asemansa on ja millainen hänen asemansa itsensä työllistävänä on työttömyysturvan kannalta. Työnsuorittajan voi olla vaikea erottaa, onko sopimus työsopimus vai esimerkiksi toimeksiantosopimus ja hän voi esimerkiksi

luulla olevansa palkansaaja ja maksaa maksuja palkansaajakassaan, vaikka työttömyysturvan näkökulmasta hän onkin omassa työssään työllistytvä eikä voi hyödyntää vakuuttautumistaan palkansaajakassassa.

Työttömyysturvassa luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien työoikeudellisen aseman ongelmallisuus liittyy osin työvoimapolitiittisten edellytysten selvittämiseen ja osin työttömyyspäivärahan myöntämisedellytysten selvittämiseen. Työttömyysturvajärjestelmää pidetään myös monimutkaisena ja vaikeaselkoisena.

Vakuuttaminen palkansaajana tai yrittäjänä

Työttömyysturvalain näkökulmasta henkilö voi työllistyä palkansaajana, yrittäjänä tai omassa työssään. Työn suorittamisen statuksen oikealla määrittelyllä on suuri merkitys työttömyysturvan kannalta.

Henkilön asema määrittää sen, minkä kassan jäseneksi (yrittäjä, palkansaaja) hän voi liittyä ja sen, mitä työssäoloehdot (yrittäjä, palkansaaja) työ kerryttää vai kertyykö työssäoloehdot ollenkaan (oma työ). Työttömyysturvajärjestelmässä henkilö voi vakuuttaa itsensä työttömyyden varalta vain joko palkansaajana tai yrittäjänä. Omassa työssä työllistytvä ei voi vakuuttautua palkansaajana tai yrittäjänä, jos hän ei ole palkkatyössä toisen palveluksessa eikä toiminnallaan täytä työttömyysturvalain laajuudeltaan olennaisen yrittäjän määritelmää. Oman työn vakuuttamisen mahdollistamisessa yrittäjäkassassa ei toisaalta ole myöskään hyötyä tilanteessa, jossa yrittäjän työpanoksen perusteella vahvistettava työtulo jää alle 8 520 euroa/vuosi. Tällöin henkilöllä ei olisi yrittäjän ansio-osaa kerryttäviä tuloja, joista ansio-osa voitaisiin laskea. Omassa työssään työllistytvä henkilö, jota ei pidetä työttömyysturvalaissa tarkoitettuna yrittäjänä ja joka tämän vuoksi ei pääse yrittäjän ansiosidonnaiseen työttömyysturvan piiriin, voi kuitenkin työttömyyden kohdatessa päästä työmarkkinatuen piiriin.

Palkansaajan ja yrittäjän ansioturvan erilainen sääntely johtuu osittain työttömyysturvan rahoituksesta. Työttömyysturvasta valtio rahoittaa peruspäivärahaa vastaavan osuuden. Palkansaajan peruspäivärahan määrän ylittävän osuuden ansiopäivärahasta rahoittavat työnantajat ja työntekijät. Yrittäjän työttömyysturvan peruspäivärahan ylittävältä osalta rahoittaa yrittäjä itse. Yrittäjän olisi hinnoiteltava työnsä siten, että se olisi vähintään sama kuin saman työsuhteessa tehdyn työn hinta. Silloin hän pystyisi maksamaan työttömyysvakuutuksestaan sen määrän, jonka palkansaajan kohdalla maksavat työnantaja ja työntekijä yhdessä. Yrittäjän työttömyysturva ei ole palkansaajan työttömyysturvaa kalliimpi, vaikka se rahoitustavan erilaisuudesta johtuen saattaa näyttää siltä.

Vakuuttaminen sekä palkansaajana että yrittäjänä

Palkansaajan ja yrittäjän rajapintaa on lainsäädännössä tähän asti joustavoitettu vain ns. jälkisuojaa koskevalla sääntelyllä. Pidemmälle menevä ansiosidonnaisen työttömyysturvan yhtenäistäminen edellyttäisi työttömyysturvan rahoitusta koskevien säännösten muuttamista.

Ongelmalliseksi voidaan arvioida se, etteivät rinnakkain tai vuoroin palkkatyötä tekevät ja yritystoimintaa harjoittavat tai erilaisissa toimeksiantosuhteissa omassa työssään työllistyvät voi samanaikaisesti saada kaikkea tekemänsä työtään vakuutetuksi ja kerryttämään ansiosidonnaista työttömyysturvaa. Jos sekä palkansaajana että yrittäjänä samanaikaisesti toimiva henkilö haluaa vakuuttaa itsensä työttömyyden varalta saadakseen ansiopäivärahaa, hänen tulee valita vakuuttautuminen joko palkansaajakassassa palkkatyön osalta tai yrittäjäkassassa yrittäjyyden osalta. Tilanteessa, jossa henkilö ei täytä palkansaajan tai yrittäjän määritelmää eikä hän voi liittyä palkansaajakassan eikä yrittäjäkassan jäseneksi, hänen on kuitenkin mahdollista päästä työmarkkinatuen piiriin.

Mahdollisia vaihtoehtoja saada kaikki tekemänsä työ (työsuhde, yrittäjyys, oma työ) vakuutetuksi työttömyysturvassa voisivat olla ainakin vakuuttautuminen samanaikaisesti sekä palkansaajana että yrittäjänä, vakuuttautuminen palkansaajana tai vakuuttautuminen yrittäjänä. Samanaikaisen palkansaajakassassa että yrittäjäkassassa vakuuttautumisen mahdollistaminen olisi vaikea toteuttaa sekä toimeenpanon että rahoituksen näkökulmasta. Kun henkilöllä voisi olla määrittelykaudella sekä palkkatyötä, yrittäjyyttä että omaa työtä, vaikeuksia voisi syntyä tulojen erittelyssä ja sen määrittelemisessä mitä pitää ottaa huomioon työssäoloehdossa. Erilaisten tulojen ja työajan suhteuttaminen toisiinsa voisi aiheuttaa hankaluuksia, jolloin enimmäistyöajan ja siitä saatavan palkan selvittäminen ei onnistuisi. Hankaluutta voisi tulla sen määrittelemisessä, kumpi työttömyyskassasta maksaa ja rahoittaa myönnettävän etuuden. Rahoituksen järjestäminen olisi haasteellista, koska yritystoiminnan osuuden vakuutusmaksut muodostuvat toisella

tavalla kuin palkansaajamaksut. Jos kaikki tehty työ (työsuhde, yrittäjyys, oma työ) haluttaisiin saada vakuutetuksi palkansaajakassassa, pitäisi ottaa kantaa siihen, mitä se tarkoittaisi. Olisi ratkaistava, mitä maksuja yritystoiminnasta palkansaajakassalle maksettaisiin ja kuinka paljon, miten työssäoloehto täytyisi, mistä summasta määriteltäisiin ansiopäiväraha, miten ansio-osa rahoitettaisiin ja millaisin työttömyysvakuutusmaksuin työttömyysetuutensa rahoittamiseen osallistuttaisiin. Vakuuttautumiseen yrittäjäkassassa liittyisi samankaltaisia ongelmia kuin palkansaajakassassa vakuuttamiseen.

Vuoden 2013 alusta voimaan tulleella työttömyysturvalain muutoksella (1001/2012) on selkeytetty työttömyysturvalain säännöksiä, jotka koskevat työnhakijan yritystoiminnan vaikutusta oikeuteen saada työttömyysetuutta, ja helpotettu näin työttömyysturvan piiriin pääsyä. Muutokset koskivat omassa työssä työllistymistä siltä osin, kun on kyse työllistymisen pitämisestä sivutoimisena samanaikaisen palkansaajana tehdyn työn perusteella.

Työttömyysturvan piiriin pääsy ja piirissä oleminen

Työttömyyden käsite ei ole kaikkien työnsuorittajaryhmien osalta yhtä selkeä kuin niin sanotulla normaalilla palkkatyöntekijällä. Sen selvittäminen, milloin esimerkiksi kirjailija on työtön työttömyysturvalain näkökulmasta, ei ole helppoa. Käytännössä voi olla niin, ettei kysymys ole niinkään työttömyydestä vaan siitä, että henkilö ei saa tuloa tekemästään työstä.

Yritystoimintaa ja omassa työssä työllistymistä pidetään päätoimisena, jos toiminnan vaatima työmäärä on niin suuri, että se on esteenä kokoaikaisen työn vastaanottamiselle. Ongelmia liittyy tilanteisiin, joissa ei kyetä toteamaan työmäärän olevan vähäistä. Toiminnan vaatima työmäärä voi olla merkittävä myös silloin, kun toiminnasta ei saada tuloja. Työttömyysetuutta ei ole tarkoitettu korvaamaan tällaisessa tilanteessa tulojen puuttumista.

Työttömyysturvalaissa on säädetty myös siitä, että yleensä työttömyysetuuden saaminen päätoimisesta harjoitetun yritystoiminnan päätyttyä edellyttää yrityksen poistamista Verohallinnon rekistereistä. Yrityksen jäämisellä kaupparekisteriin ei ole merkitystä työttömyysturva-asiaassa.

Omassa työssä työllistymisen osalta työttömyysturvalaissa on säädetty, että työnhakijalla on oikeus työttömyysetuuteen, kun työnhakijan esittämän selvityksen perusteella tai muuten on ilmeistä, ettei toimintaa enää jatketa. Joissakin tapauksissa soveltamiskäytännössä on edellytetty, että omassa työssä esimerkiksi taiteilijana työllistynyt henkilö poistetaan muun muassa ennakkoperintä- ja arvonnalisäverovelvollisten rekistereistä. Tällä voi olla vaikutusta henkilön myöhempiin mahdollisuuksiin saada oman alansa työtä.

Työryhmän työn aikana tuotiin esiin eräitä sellaisia omassa työssä työllistyviä koskevia ongelmalliseksi koettuja tilanteita, joiden ratkaiseminen ei edellytä lainsäädännön muuttamista. Keskeisimmät tällaiset ongelmat liittyvät omassa työssä työllistymisen vaatiman työmäärän arviointiin, ammattitaidon ylläpitämiseen sekä omassa työssä työllistymisen alkamis- ja päättymisajankohtaan. Työ- ja elinkeinoministeriö antoi 18.6.2013 työ- ja elinkeinotoimistoille ohjeen työttömyysturvan työvoimapoliittisista edellytyksistä (TEM/1298/00.11.03/2013). Ohjeessa otettiin huomioon esitetyt näkemyksiä.

Työ- ja elinkeinoministeriön ohjetta täsmennettiin aiempaan ohjeeseen verrattuna muun muassa korostamalla sitä, että työmäärältään vähäinen alkava omassa työssä työllistymisenä arvioitava työskentely voi olla sivutoimista, jolloin työnhakijalla voi olla oikeus soviteltuun työttömyysetuuteen. Jos työnhakija tekee työtä sekä palkansaaajana että työllistyy omassa työssään, palkansaaajana tehtävää työtä ei uuden ohjeen mukaan oteta huomioon arvioitaessa omassa työssä työllistymisen vaatimaa työmäärää.

Omassa työssä työllistymisen päättymisen osalta uuteen ohjeeseen kirjattiin, että toimintaa voidaan pitää päättyneenä myös siinä tilanteessa, että henkilö olisi edelleen merkittynä Verohallinnon rekistereihin. Rekisterimerkintöjen pitäminen voimassa voi helpottaa uusien työtilaisuuksien saamista. Lisäksi ohjeessa pyrittiin kuvaamaan aiempaa selkeämmin sellaista ammattitaidon ylläpitämiseen liittyvää toimintaa, jolla ei ole vaikutusta oikeuteen saada työttömyysetuutta.

Työ- ja elinkeinoministeriön ohje on saatavissa verkko-osoitteessa www.finlex.fi (viranomaiset -> viranomaisten määräyskokoelmat -> työ- ja elinkeinoministeriö).

Taiteilijoiden työttömyysetuuden muuttaminen työllisyysapurahaksi

Cronberg on raportissaan ehdottanut, että taiteilijoiden työttömyysetuus voitaisiin muuttaa taiteilijoille maksettavaksi työllisyysapurahaksi. Raportin mukaan taiteilija ei ole koskaan työtön vaan hän on aina työssä, vaikka hänellä ei aina ole tuloja. Tämän vuoksi työttömyysturva korvattaisiin työllisyysapurahalla, jonka avulla taiteilija voisi tehdä työtä myös töiden välillä. Selvityksissä on nostettu esille kolme vaihtoehtoista mallia siitä, miten taitelijan toimeentulo voitaisiin turvata tilanteissa, joissa hänellä ei ole muita tuloja. Ensimmäinen vaihtoehto on se, että ammattitaitelijat voisivat tehdä työtä saadessaan työttömyysetuutta. Toinen vaihtoehto on se, että työllisyysmäärärahoista maksettavaksi määriteltäisiin erityinen taiteilijoiden tuki, jota esityksessä kutsutaan työllisyysapurahaksi. Kolmas malli on taiteilijapalkka tai taiteilijan perustulo. Yhteiskunta korvaisi taiteilijalle sen, että hän voi asettaa taitonsa yhteiskunnan palvelukseen tekemällä taidetta.

Työttömyysetuuden tai työttömyysetuuden suuruisen työllisyysapurahan maksaminen taiteilijalle korvauksena taiteen tekemisestä poikkeaisi työryhmän käsityksen mukaan merkittävästi työnhakijoille maksettavan etuuden saamisen edellytyksistä. Nykyään taiteilijalla on käytettävissään samat TE -toimiston palvelut ja etuudet kuin muillakin työnhakijoilla sekä lisäksi taiteen ja tieteen tekijöiden asioihin perehtyneiden työvoimaneuvojien verkosto. Taiteilija voi ylläpitää ammattitaitoaan menettämättä työttömyysturvaansa eikä hänen esimerkiksi tarvitse luopua työvälaineistä tai työhuoneesta työttömyysetuuden saamiseksi.

Kun otetaan huomioon TE -toimistolle säännöksissä määritellyt tehtävät (työvoima- ja yrityspalvelut), työryhmä ei pidä tarkoituksenmukaisena, että TE -toimistot ryhtyisivät tekemään päätöksiä taiteilijoiden työllisyysapurahoista. Jos katsotaan, että yhteiskunnan tulee taloudellisesti tukea taiteilijan toimeentuloa ja mahdollisuutta tehdä taidetta tilanteessa, jossa muuta tuloa ei ole, tulisi löytää joku muu tapa turvata toimeentulo kuin työttömyysturva- tai työllisyysmäärärahoista maksettava työllisyysapuraha. Työryhmä ei siten kannata Cronbergin työllisyysapurahaa koskevaa ehdotusta.

Palkansaajan työssäoloehdon 40 tunnin raja

Työttömyysetuutta määrittäessä huomioon otettavasta tulosta annetun asetuksen mukaan kahdesta tai useammasta työstä saatu palkka luetaan vakiintuneena pidettävään palkkatuloon alan enimmäistyöaikaan, kuitenkin enintään 40 tuntiin kalenteriviikossa.

Säännös on erittäin vaikeasti sovellettavissa, jos työntekijälle on useita eri töitä aloilla, joissa on eri enimmäistyöaika. Työaikojen ja enimmäisajasta maksettavan palkan selvittäminen vaatii paljon työtä ja hidastaa hakemusten käsittelyä. Se ei myöskään kohtele tasapuolisesti työttömyyspäivärahan hakijoita. Jos työntekijä tekee ylitöitä omalle työnantajalleen, tulevat ylitöiden ansiot mukaan vakiintuneeseen palkkatuloon. Jos toinen työntekijä tekee yhtä paljon työtä, mutta tämä työ koostuu kahdesta eri työsuhteesta, joista toinen on kokoaikainen, vain kokoaikaisen työn ansiot otetaan huomioon päivärahan perusteena olevaa palkkaa laskettaessa.

Hallitus esittää 29.8.2013 eduskunnalle annetussa hallituksen esityksessä (HE 90/2013 vp) laiksi työttömyysturvalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi muun muassa tämän säännöksen muuttamista.

Luovan ja esityksellisen työn alojen työssäoloehto

Voimassa olevan työttömyysturvalain täytäntöönpanosta annetun asetuksen mukaan alle kuukauden kestävässä työsuhteessa, jossa luovan tai esityksellisen työn osuus on ratkaiseva, voidaan työssäoloehto lukea jokainen kalenteriviikko, jona henkilön tästä työstä saama verotettava tulo kuukauden tarkastelujakson aikana on ollut vähintään peruspäivärahan 40-kertainen määrä. Asetuksessa on luovan ja esityksellisen työn alojen lisäksi oma säännös on opetusalan, työsuhteiselle kotityölle ja urheilutoiminnalle, joiden osalta ei ole asetettu rajoja työsuhteen kestolle.

Luovan ja esityksellisen työn suorittajan tulee usein varata lähes koko päivä esitykseen ja siihen valmistautumiseen, vaikka esityksen varsinainen kesto ja työssäoloehtoon luettava työaika olisi esimerkiksi 0,5–2 tuntia. Työskentelemällä esityksen toteutumiseksi lähes koko päivän hän voisi siis laskea työssä-

oloehdon työaikaan vain muutaman tunnin. Luovan ja esityksellisen työn alojen työssäoloehto mahdollistaa tällaista työsuoritusten huomioimisen alle kuukauden kestävässä työsuhteessa. Näin riittävän hyvin palkattu yksi tai muutama esitys voi mahdollistaa työssäoloehdon täyttymisen viikolta, jolla 18 tunnin työaikaaraja jäisi täyttymättä. Nykyinen säännös mahdollistaa tällaisten työsuoritusten huomioimisen työssäoloehdossa vain alle kuukauden kestävien työsopimusten osalta.

Säännöksen soveltamisen rajoittuminen vain alle kuukauden kestäviin työsuhteisiin on koettu ongelmalliseksi, koska luovan ja esityksellisen työn aloilla työaikajärjestelyihin liittyvät myös pidemmissä työsuhteissa samat erityispiirteet, kuin alle kuukauden kestävässä työsuhteissa. Luova ja esityksellinen työ voi esimerkiksi olla sellaista, että aluksi harjoitellaan tiettyä esitystä, jonka jälkeen on tiivis esitysjakso. Tällöin työnsuorittajan työssäoloehto täyttyy normaalin 18 tunnin säännön mukaan. Tiiviin työskentelyjakson jälkeen esitykset voivat jatkua esimerkiksi kaksi kertaa kuukaudessa, jolloin työssäoloehto ei täyty työaikaedellytyksen vuoksi, vaikka työskentelyviikon tuloja olisi työssäoloehdon täyttymisen kannalta riittävästi. Näissä tilanteissa työsopimus on usein laadittu useamman vuoden mittaiseksi, jolloin luovan ja esityksellisen työn työssäoloehto ei voida alle kuukauden rajan vuoksi soveltaa. Työryhmässä on tuotu esiin, että säännöksen muuttaminen siten, että rajoitus alle kuukauden kestäviin työsuhteisiin poistettaisiin muutoin nykyinen tarkastelu säilyttäen, olisi perusteltua.

Työryhmä ehdottaa, että jatkossa selvitetään luovan ja esityksellisen työn alojen työssäoloehdon täyttymistä koskevan työttömyysturvalain täytäntöönpanosta annetun asetuksen (1330/2002) 6 §:n mahdolliset kehittämistarpeet.

Apurahansaajien vakuuttautumismahdollisuudet työttömyysturvassa

Työryhmässä on tuotu esiin, että apurahalla työskentely pitäisi voida laskea työssäoloajaksi ja se pitäisi voida vakuuttaa jossain työttömyyskassassa. Lisäksi työryhmässä on tuotu esiin, että apurahan vaikutuksesta sivutoimiseen yrittäjyyteen on ollut epäselvyyttä.

Apurahasta ei makseta työttömyysvakuutusmaksuja eikä apurahalla tehtyä työtä tehdä työsuhteessa. Vakuutusperiaatteen mukaan apuraha-aikaa ei siten voida ottaa huomioon palkansaajan työssäoloehto laskettaessa, eikä sitä voida ottaa huomioon työttömyyspäivärahan perusteena olevaa palkkaa määrättäessä.

Pelkästään apurahalla työskentelevät eivät voi päästä yrittäjätyöttömyyskassan jäseniksi, jolloin apurahalla työskentelyä ei voida ottaa huomioon yrittäjän työssäoloehdossa. Tästä seuraa myös, ettei apuraha voida ottaa huomioon työttömyyspäivärahan perusteena olevaa palkkaa määrättäessä.

Tieteellisellä tai taiteellisella apurahalla työskentely on hyväksyttävä syy pidentää sekä palkansaajan että yrittäjän työssäoloehdon tarkastelujaksoa. Hyväksyttävä syy työmarkkinoilta poissaoloon on vain työskentelyyn myönnetyn apurahan keston ajan. Myös alle neljän kuukauden pituinen apuraha on hyväksyttävä syy työmarkkinoilta poissaololle.

Jos apurahalla työskentely huomioitaisiin työssäoloaikana työssäoloehdossa ja apuraha työttömyyspäivärahan perusteena olevaa palkkaa määrättäessä, apurahasta tulisi maksaa työttömyysvakuutusmaksut samoin kuin muistakin vakuutetuista ansioista. Apurahalla työskentely ei kuitenkaan voisi olla samaan aikaan hyväksyttävä syy pidentää palkansaajan tai yrittäjän työssäoloehdon tarkastelujaksoa.

Apurahat ovat usein niin pieniä, ettei niiden vakuuttaminen kerryttäisi apurahansaajalle perusturvaa korkeampaa työttömyysturvaa. Lisäksi muutos olisi epäedullinen niille apurahansaajille joiden apuraha on pienempi kuin apurahakausten välillä saatavat ansiot. Nykytilan muuttaminen ei siten parantaisi kaikkien apurahoilla työskentelevien työttömyysturvaa. Työryhmä ei esitä muutosta apurahojen vakuuttamiseen työttömyysturvajärjestelmässä.

Voimassa olevan työttömyysturvalain mukaan jos apurahansaaja jää työttömäksi, hän voi saada Kelalta työmarkkinatukea ilman tarveharkintaa 130 ensimmäiseltä työttömyyspäivältä. Työmarkkinatukea maksetaan ilman tarveharkintaa, jos apurahansaajan on ollut vakuutettuna MYEL:n mukaisesti yhteensä vähintään 24 kuukauden ajan edellisten 48 kuukauden aikana. Tämän säännöksen tarkoituksena on ollut poistaa puolison tarveharkinta niiltä apurahansaajilta, jotka on vakuutettu MYEL:n mukaisesti. Kun puolison tulojen tarveharkinta poistui vuoden 2013 alusta, on säännös käytännössä tarpeeton. Hallitus esittää 29.8.2013 eduskunnalle annetussa hallituksen esityksessä (HE 90/2013 vp) laiksi työttömyysturvalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi yhteydessä säännöksen kumoamista.

Ansiotuloa olevien tekijänoikeuskorvausten huomioon ottaminen päivärahan sovittelussa

Palkansaajan ansiopäivärahan perusteena olevaa palkkaa määritettäessä ei oteta huomioon tekijänoikeuskorvauksia. Työssäoloehtoon voidaan ottaa vain konkreettisesti työssäoloehdon tarkastelujakson aikana tehty työ. Koska tekijänoikeuskorvaukset maksetaan usein vuosienkin kuluttua varsinaisen työn tekemisestä, ei niitä voi ottaa mukaan työssäoloehtoon eikä siten myöskään ottaa huomioon ansiopäivärahan suuruutta määrättäessä. Tekijänoikeustulot eivät ole työsuhteessa ansaittua palkkaa, eikä niistä makseta työttömyysvakuutusmaksuja. Siksi ne eivät ole voineet olla palkansaajan ansiopäivärahan perusteena. Kysymys on vakuutusperiaatteesta, jonka mukaan etuudet ja maksut määräytyvät vakuutettujen tulojen mukaan.

Tekijänoikeuskorvaukset otetaan huomioon työttömyysetuuden sovittelussa työttömyysturvalain sovittelessäännotusten mukaisesti. Työttömyysturvalain mukaan työttömyysetuuden sovittelussa otetaan tulona huomioon palkka tai muu ansiotulona pidettävä vastike, joka on saatu korvauksena työstä. Sovittelusäännotstä sovellettaessa nojaututaan verotukselliseen ratkaisuun. Vain ansiotulona saatu tekijänoikeuskorvaus otetaan huomioon sovittelussa. Sovittelussa huomioon otettavista tuloista puolet vaikuttaa työttömyysetuutta pienentävästi.

Soviteltua työttömyyspäivärahaa koskevilla säännöksillä on pyritty saattamaan erilaiset työstä saatavat verotettavat ansiotulot keskenään samanlaiseen asemaan. Siten lähtökohtaisesti kaikki työn perusteella saadut ansiotulot sovitellaan samojen sääntöjen mukaisesti. Työryhmä ehdottaa, että jatkossa selvitetään, voidaanko tekijänoikeuskorvaukset jättää huomioimatta päivärahan sovittelussa siltä osin kuin niitä maksetaan teoksesta, esityksestä tms., joka on tehty ennen työttömyyttä.

4.10 TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET

Työryhmä ehdottaa, että jatkossa selvitetään työttömyysturvalain 1 luvun 6 §:ssä säädetyn yrittäjän määrittelyn mahdolliset kehittämistarpeet, koska työntekijän, yrittäjän ja omassa työssä työllistyvän välinen rajanveto ja oman työmarkkina-aseman merkityksen ymmärtäminen työttömyysturvan kannalta voi joissakin tilanteissa olla ongelmallista.

Työryhmä ehdottaa, että jatkossa selvitetään luovan ja esityksellisen työn alojen työssäoloehdon täyttymistä koskevan työttömyysturvalain täytäntöönpanosta annetun asetuksen (1330/2002) 6 §:n mahdolliset kehittämistarpeet.

Työryhmä ehdottaa, että jatkossa selvitetään, voidaanko tekijänoikeuskorvaukset jättää huomioimatta päivärahan sovittelussa siltä osin kuin niitä maksetaan teoksesta, esityksestä tms., joka on tehty ennen työttömyyttä.

Hallitus antoi 29.8.2013 eduskunnalle hallituksen esityksen laiksi työttömyysturvalain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 90/2013 vp). Esityksessä ehdotetaan yrittäjän työssäoloehdon laskentaa ja ansiopäivärahan perusteena käytettävän työtulon laskemista koskeviin säännöksiin muutoksia, jotka selkeyttävät lainsäädäntöä ja poistavat tarpeettomia eroja palkansaajien ja yrittäjien työttömyysturvasta. Työryhmä pitää esityksessä ehdotettuja muutoksia kannatettavina eikä työryhmä tältä osin tee muita ehdotuksia.

Työryhmä katsoo, että on tärkeää lisätä tietoa ja neuvontaa yrittäjyydestä työn tekemisen muotona ja työoikeudellisen aseman merkityksestä työttömyysturvassa.

5 TAPATURMATURVA

5.1 YLEISTÄ

Lakisääteinen tapaturmavakuutus on osa lailla säädettyä sosiaaliturvaa. Tapaturmavakuutus korvaa työssä sattuneiden tapaturmien ja ammattitautien aiheuttamia henkilövahinkoja. Tapaturmavakuutusjärjestelmästä korvataan myös liikenne-, vastuu- ja potilasvahinkoja silloin, kun vahingot ovat sattuneet tapaturmavakuutuslain mukaan korvattavissa olosuhteissa. Tapaturmavakuutuslain mukaisen pakollisen vakuutuksen korvaus on ensisijainen muuhun sosiaalivakuutukseen nähden. Korvauksista, niiden määrästä ja myöntämisedellytyksistä säädetään laissa.

Lakisääteisen tapaturmavakuutuksen kustannukset katetaan työnantajan vakuutusmaksuin. Järjestelmä perustuu pääosin etukäteisrahastointiin. Kunkin vahingon korvausmeno arvioidaan ja sen kattamiseksi tarvittavat kustannukset kerätään ja rahastoidaan etukäteen. Korvausvastuu otetaan huomioon vakuutusmaksua määrättäessä. Korvauksiin maksettavat indeksikorotukset ja eräät muut järjestelmään liittyvät kustannukset rahoitetaan vakuutuksenottajilta vakuutusmaksussa vuosittain etukäteen kerättävillä erillä (ns. jakojärjestelmäosuus).

EU:n myötä vakuutusmaksujen hinnoittelu on vuodesta 1999 alkaen perustunut vapaaseen kilpailuun. Lakisääteistä tapaturmavakuutusta toimeenpanevat yksityiset vahinkovakuutusyhtiöt päättävät itse laskuperusteissaan miten maksut määrätään ottaen huomioon kuitenkin tapaturmavakuutuslain vakuutusmaksua koskevat säännökset (muun muassa kohtuus- ja turvaavuusperiaate). Vakuutusmaksuun vaikuttavat keskeisesti palkkasumma ja vakuutetun työn riski. Maksujen mahdollisimman hyvällä riskivastaavuudella pyritään muun muassa kannustamaan työnantajia työtaturmia ja ammattitauteja ehkäiseviin toimenpiteisiin kohdentamalla vahingoista aiheutuvat kustannukset voimakkaammin niille aloille, joilla on muita suurempi tapaturmariski.

5.1.1 PAKOLLINEN TYÖTAPATURMATURVA

Työntekijät ja virkasuhteiset

Lakisääteisen tapaturmavakuutuksen antamaan turvaan oikeutettuja ovat pääsäännön mukaan kaikki työsuhteessa työtä tekevät henkilöt. Työsuhde tarkoittaa sitä, että työntekijä on sopinut tekevänsä työtä vastiketta vastaan toiselle eli työnantajalle tämän johdon ja valvonnan alaisena. Vastikkeella tarkoitetaan rahanpalkkaa ja muuta etua, jolla on taloudellista arvoa. Vastaavasti myös virkasuhteessa työskentelevät henkilöt kuuluvat lakisääteiseen tapaturmavakuutukseen.

Työnantajalla on tapaturmavakuutuslakiin perustuva velvollisuus ottaa lakisääteinen tapaturmavakuutus työntekijöilleen, jos työnantajan teettämien työpäivien lukumäärä on yli 12 kalenterivuoden aikana. Vaikka työnantajalla ei olisi vakuuttamisvelvollisuutta, työntekijällä on kuitenkin aina oikeus korvaukseen työtaturman tai ammattitaudin sattuessa. Tapaturmavakuutuslaitosten liitto (TVL) vastaa vakuuttamattoman työn korvaamisesta tapaturmavakuutuslain mukaisesti. Vakuuttamattomalla työllä tarkoitetaan tilanteita, joissa työnantajalla ei ole vakuuttamisvelvollisuutta tai työnantaja on laiminlyönyt hänelle kuuluvan vakuuttamisvelvollisuuden.

Virka- ja työsuhteessa valtioon olevia henkilöitä ei vakuuteta, vaan Valtiokonttori maksaa tapaturmavakuutuslain mukaisen korvauksen valtion varoista. Valtion virkamiesten tapaturmaturva perustuu osin lisäksi valtion virkamiesten tapaturmakorvauksesta annettuun lakiin.

Yrityksen osakkaat ja yhtiömiehet

Tapaturmavakuutuslain mukaan osakeyhtiön, kommandiittiyhtiön ja avoimen yhtiön osakkaat, jotka ovat työsuhteessa yhtiöön, kuuluvat pakolliseen tapaturmavakuutukseen. Johtavassa asemassa olevat enemmistöosakkaat eivät kuitenkaan kuulu pakolliseen tapaturmavakuutukseen, koska he eivät ole työsuhteessa yhtiöön. Johtavassa asemassa on katsottu olevan yhtiön toimihenkilön, joka päivittäin käyttää yhtiössä päätöksentekovaltaa ja jonka tehtävänimike ja tehtävät vastaavat tätä valtaa. Osakeyhtiössä johtavassa asemassa on esimerkiksi toimitusjohtaja. Kommandiittiyhtiön vastuunalaisen yhtiömiehen ja avoimen

yhtiön yhtiömiehen katsotaan aina olevan johtavassa asemassa. Enemmistöosakas on osakeyhtiössä osakas, joka yksin tai yhdessä perheenjäsentensä kanssa omistaa yli puolet osakepääomasta. Kommandiittiyhtiössä enemmistöosakas on vastuunalainen yhtiömies, jolla on yksin tai yhdessä perheenjäsentensä kanssa yli puolet yhtiöosuuksista tai määräämisvallasta, ja avoimessa yhtiössä yhtiömies, jolla on yksin tai yhdessä perheenjäsentensä kanssa yli puolet yhtiöosuuksista tai määräämisvallasta. Tapaturmavakuutuslain johtavassa asemassa olevan enemmistöosakkaan määritelmä (yli 50 %:n omistussääntö) eroaa voimassa olevasta työeläkelakien yrittäjän määritelmästä.

Perhehoitajat ja työvoimapolitiittiseen aikuiskoulutukseen (nyk. työvoimakoulutus) osallistuvat henkilöt

Perhehoitajalain mukaisen toimeksiantosopimussuhteen osapuolista on voimassa, mitä tapaturmavakuutuslaissa säädetään työnantajasta ja työntekijästä. Vastaavasti työvoimapolitiittisten koulutuspalveluiden tuottajaan sovelletaan, mitä tapaturmavakuutuslaissa työnantajasta säädetään. Työvoimapolitiittiseen aikuiskoulutukseen (nykyisin julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta annetun lain mukainen työvoimakoulutus) osallistuvaa oppilasta kohdantun tapaturma korvataan työtapaturmana niin, että opiskelija rinnastetaan työntekijään ja koulutuspalveluiden tuottajaan sovelletaan, mitä laissa työnantajasta säädetään. Turva järjestetään näissä tapauksissa tapaturmavakuutuslain mukaisella pakollisella vakuutuksella ja korvaus määrätty tapaturmavakuutuslain säännösten mukaan.

5.1.2 Vapaaehtoisesti järjestettävä työtapaturmaturva

Tapaturmavakuutuslain 57 §:ssä säädetään siitä, että Suomessa asuvalla henkilöllä on oikeus saada vakuutetuksi itsensä sekä ne perheensä jäsenet ja muut hänen työssään olevat henkilöt, jotka tapaturmavakuutuslain mukaan eivät ole pakollisesti vakuutuksessa, ja siten turvata itselleen ja mainituille henkilöille oikeus työssä sattuneen tapaturman johdosta tapaturmavakuutuslain mukaan myönnettäviin etuihin. Työajan vakuutuksen voi ottaa tietyissä tilanteissa myös sellaista ulkomaan työtä varten, joka ei kuulu suomalaisen lakisääteeseen tapaturmavakuutuksen piiriin.

Ansionmenetykskorvausten perusteena käytettävästä vuosityöansioista sovitaan vakuutusta otettaessa. Yrittäjällä sen tulee yleensä olla YEL-työtulon suuruinen. Vakuutusmaksuperusteena on vuosityöansion lisäksi yrittäjän ammatti eli työn vaarallisuus.

Jos yrittäjällä on yrittäjätöyden ohella ollut työsuhdetyö ja hän tässä työssä tapaturman tai ammattitaudin johdosta tulee työkyvyttömäksi myös yrittäjätöyöhönsä, yrittäjän työsuhdetyön vuosityöansioon lasketaan mukaan yrittäjätöyden vuosityöansio, jos yrittäjätöy on ollut vakuutettu tapaturmavakuutuslain 57 §:n mukaisella vapaaehtoisella työajan vakuutuksella. Sama koskee, jos työntekijällä on työsuhdetyön ohella toiminut maatalousyrittäjänä ja hänellä on yrittäjätöy varten ollut otettuna maatalousyrittäjien tapaturmavakuutuslain mukainen vakuutus. Jos yrittäjä tulee yrittäjätöydessä sattuneen tapaturman tai ammattitaudin johdosta työkyvyttömäksi myös työsuhdetyöhön, yrittäjätöyden vuosityöansioon ei kuitenkaan huomioida työsuhdetyön ansioita.

5.1.3 Tapaturmavakuutuslain 57 §:n mukaisella vakuutuksella järjestettävä pakollinen tapaturmaturva

Omaishoidon tuesta annetun lain mukaan omaishoidon tuesta hoitajan kanssa sopimuksen tehneen kunnan velvollisuutena on ottaa tapaturmavakuutuslain 57 §:n 1 momentin mukainen vakuutus hoitajalle.

Kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain mukaan kunnan on järjestettävä tapaturmavakuutuslain 57 §:n 1 momentin mukaisella vakuutuksella turva kuntouttavassa työtoiminnassa sattuvan tapaturman varalta siltä osin kuin työtoimintaan osallistuvalla ei ole muulla perusteella oikeutta tapaturmavakuutuslain mukaiseen korvaukseen.

Sosiaalihuoltolain mukaan vammaisten henkilöiden työtoiminnan järjestäjän velvollisuutena on ottaa tapaturmavakuutuslain 57 §:n 1 momentin mukainen vakuutus työtoimintaan osallistuvalla.

Tapaturmavakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta annetun lain mukaan vakuutuslaitoksen on järjestettävä mainitun lain perusteella korvattava, kuntoutustarvetta ja -mahdollisuuksia selvittä-

vässä työ- ja koulutuskokeilussa, työhön valmistautumiseen ja työharjoittelussa sattuvan tapaturman varalta kuntoutujalle tapaturmavakuutuslain 57 §:n mukainen vapaaehtoinen työtapaturmavakuutus.

5.1.4 Muut lailla säädetyt tapaturmavakuutusjärjestelmät

Maatalousyrittäjät ja apurahansaajat

Maatalousyrittäjien ja apurahansaajien oikeudesta korvaukseen työtapaturman ja ammattitaudin johdosta säädetään maatalousyrittäjien tapaturmavakuutuslaissa. Maatalousyrittäjän ja hänen perheenjäsenensä sekä apurahansaajan tapaturmavakuutus turva on pääpiirteissään järjestetty samalla tavalla kuin työntekijän turva. Laki koskee pääsääntöisesti samoja henkilöitä kuin MYEL. Tapaturmaturva on automaattisesti voimassa pakollisen MYEL-eläkevakuutuksen rinnalla. Ne maatalousyrittäjät, jotka eivät ole pakollisesti vakuutettuja, mutta tekevät säännöllisesti maatalousyrittäjätyötä, voivat ottaa MATA-vakuutuksen vapaaehtoisena. Vapaa-ajan MATA-vakuutus korvaa yksityistalouden töissä sekä vapaa-ajalla sattuneet vahingot. Vapaa-ajan vakuutuksen voivat ottaa kaikki ne, joilla on MATA-työtapaturmavakuutus. Maatalousyrittäjien ja apurahansaajien lakisääteiset vakuutukset hoitaa Mela.

Maatalousyrittäjien tapaturmavakuutuslain mukaan maatalousyrittäjällä tarkoitetaan MYEL:n 3 §:ssä mainittua maatilatalouden harjoittajaa, kalastajaa tai poronmetsästäjää, lain 3 §:n 5 kohdassa tarkoitettua maatalousyrittäjän kanssa yhteisessä taloudessa avioliitonomaisissa olosuhteissa jatkuvasti elävää henkilöä sekä sanotun lain 4 §:ssä tarkoitettua perheenjäsentä. Apurahansaajalla puolestaan tarkoitetaan MYEL:n 10 a §:n mukaan vakuuttamisvelvollista apurahansaajaa.

Ammattiurheilijoiden tapaturmaturva

Ammattiurheilijoiden tapaturma- ja vanhuuseläketurvasta säädetään erikseen urheilijan tapaturma- ja eläketurvasta annetussa laissa. Urheilijalle otettava lain mukainen vakuutus tapaturman ja vanhuuden varalta, jos urheilijan ja Suomessa urheilutoimintaa harjoittavan urheiluseuran/muun urheilutoimintaa harjoittavan yhteisön välillä on sovittu, että urheilija saa pääasiallisesti Suomessa harjoitetusta urheilemisesta veronalaista palkkaa vuodessa tai vuotta lyhyemmässä pelikaudessa vähintään 10 690 euroa vuonna 2013. Vakuuttamisvelvollisuus koskee alle 43-vuotiaita urheilijoita. Urheilijalla, jolla ei ole sopimusta urheiluseuran tai muun urheilutoimintaa harjoittavan yhteisön välillä (yksilöurheilija), ei ole velvollisuutta ottaa vakuutusta, vaan se on vapaaehtoista. Edellytyksenä tällöinkin on, että urheilija saa pääasiallisesti Suomessa harjoittamastaan urheilemisesta vuodessa veronalaista tuloa vähintään 10 690 euroa vuonna 2013. Korvausetuoksista, niiden määrästä ja myöntämisedellytyksistä säädetään tapaturmavakuutuksen osalta urheilijalaissa.

Opiskelijoiden pakollinen tapaturmaturva

Opiskeluun liittyvissä työhön rinnastettavissa olosuhteissa syntyneen vamman tai sairauden korvaamisesta annetussa laissa säädetään peruskoulun yläasteen oppilaiden, lukiolaisten sekä tutkintoon johtavassa koulutuksessa olevien opiskelijoiden pakollisesta tapaturmaturvasta. Turvan järjestäminen on oppilaitoksen velvollisuutena. Turva kattaa vain käytännön harjoittelutyössä sattuneet ja kysymyksessä olevalle opiskelumuodolle ominaisten olosuhteiden aiheuttamat tapaturmat ja niihin liittyvät ammattitaudit. Lisäksi turva kattaa opiskelutapaturmalain 1 §:n 3 momentin mukaiset matkat. Etuudet määräytyvät tapaturmavakuutuslain säännösten mukaan.

Sotilastapaturmajärjestelmä

Sotilastapaturmalaisissa säädetään sotilastapaturmasta ja palvelussairaudesta maksettavasta korvauksesta. Laissa säädetään erikseen olosuhteista, joissa sattuneet tapaturmat oikeuttavat korvaukseen. Palvelussairautena korvataan ammattitautilain mukainen ammattitauti, muu todennäköisesti palveluksesta aiheutunut sairaus sekä muun vamman tai sairauden palveluksesta aiheutunut pahentuminen. Korvaus määräytyy sotilastapaturmalaisissa säädetyin poikkeuksin tapaturmavakuutuslain mukaan.

Valtion varoista tapaturmakorvauksen saavat erityisryhmät

Lainsäädäntöön sisältyy useita yksittäisiä säännöksiä, joissa valtion varoista suoritetaan korvausta useiden eri laeissa määritellyissä olosuhteissa sattuneista työtapaturmista tai niihin rinnastettavista tapaturmista. Korvaukset määräytyvät tapaturmavakuutuslain nojalla. Korvaukset maksaa Valtiokonttori.

5.2 ERÄITÄ TAPATURMAVAKUUTUSLAIN HENKILÖLLISEEN SOVELTAMISALAAN LIITTYVIÄ ONGELMIA JA NIIDEN ARVIOINTIA

Tapaturmavakuutuslain mukaisen vakuutuksen soveltamisalan eli vakuutuksen piiriin kuulumisen osalta on käytännössä runsaasti erityistilanteita, joissa joudutaan tulkitsemaan, onko työ tehty työsuhteessa vai ei. Soveltamisalaa joudutaan tulkitsemaan muun muassa erilaisten asiantuntijoiden, esiintyvien taiteilijoiden, freelancerien, stipendiaattien ja muiden erilaisia apurahoja saavien sekä luottamushenkilöiden osalta. Kysymyksessä on aina tapauskohtainen tarkastelu eivätkä työn teettäjä ja työn suorittaja voi sopia vakuutuslaitosta sitovasti siitä, onko kysymyksessä työsuhde.

Työn suorittajan kannalta ongelmana on, että toimeksiantosuhteessa työskentelevä henkilö jää työtapaturmaturvan ulkopuolelle, jos työn teettäjä ei ole ottanut työn suorittajalle tapaturmavakuutusta eikä hän myöskään ymmärrä ottaa itselleen vakuutusta.

Pakollisen tapaturmavakuutuksen ulkopuolelle jäävä työ voidaan vakuuttaa vapaaehtoisella työtapaturmavakuutuksella, jota ei ole sidottu työsuhteeseen eikä YEL- tai MYEL-vakuuttamiseen. Siten myös ns. omassa työssä työllistyvät luovilla aloilla työskentelevät ja muut itsensä työllistävät sekä alle 4 kuukauden yritystoiminta ja apurahajaksot voidaan voimassa olevan lain mukaan vakuuttaa em. vapaaehtoisella työtapaturmavakuutuksella.

Tapaturmavakuutuslainsäädännön kokonaisuudistusta valmistelleen työryhmän (TAU-työryhmä) muistiossa on selvitetty tapaturmavakuutuslain henkilölliseen soveltamisalaan liittyviä kysymyksiä varsin laajasti (STM selvityksiä 2008:46 s. 19 - 28).

Omaa työtä koskien TAU-työryhmän muistiossa (s. 26) todetaan seuraavaa:

- Ns. oma työ, jossa työsuhteen tunnusmerkit eivät täyty ja joka ei myöskään täytä selkeästi yrittäjien pakollisen eläketurvan järjestämisen edellytyksiä, on lisääntynyt. Jos tällainen työ säädettäisiin kuulumaan pakollisen tapaturmaturvaan, se jäisi vakuuttamisvelvollisuuden ulkopuolelle niissä tapauksissa, joissa työ ei täyttäisi kestoltaan yksittäisen toimeksiantajan tai tilaajan kohdalla vakuuttamisvelvollisuuden alarajaa eikä tällä muutoin olisi velvollisuutta pakollisen tapaturmavakuutuksen ottamiseen. Turvan maksaisivat näissä tapauksissa muut tapaturmavakuutuksenottajat. Tapaturmavakuutusjärjestelmässä tulisi olla etukäteen selkeää, kuuluuko työ pakollisen vai vapaaehtoisen tapaturmaturvan piiriin, koska vapaaehtoisen turvan piiriin kuuluminen jälkikäteisesti tapaturman satuttua ei ole mahdollista.

Toimeksianto- tai konsulttisopimuksen tai muun vastaavan työn osalta TAU-työryhmä kirjasi muistion ehdotuksenaan seuraavaa (s. 27):

- Myös sellaista työtä varten, jota luonnollinen henkilö toimimatta yrittäjänä tekee toimeksiantotai konsulttisopimuksen tai muun vastaavan järjestelyn perusteella yritykselle, yhteisölle, evankelis-luterilaiselle kirkolle tai yksityiselle henkilölle antaen työpanoksensa rahallista vastiketta vastaan ja harjoittamatta toimintaa yhtiön tai muun yhteisön nimissä, tulisi olla oikeus vakuutus-turvaan työtapaturman ja ammattitaudin varalta. Lainvalmistelun yhteydessä tulisi selvittää tarkemmin, onko tarkoituksenmukaista, että ns. omaa työtään ansiotarkoituksessa tekevä kuuluisi pakolliseen turvaan vai tulisiko turva järjestää vapaaehtoisella vakuutuksella.

5.3 TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET

Työtapaturmavakuutuslainsäädäntöön valmistellaan parhaillaan kokonaisuudistusta, jota valmisteleva ryhmä selvittää myös eri muodoissa työtä tekevien henkilöiden vakuuttamista. Sen vuoksi luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvatyöryhmä ei selvitä tapaturmavakuutuskysymyksiä tämän tarkemmin.

6 SAIRAUSVAKUUTUSLAIN MUKAISET PÄIVÄRAHAETUUDET

6.1 YLEISTÄ

Sairausvakuutuslain (SVL) mukaisia päivärahaetuuksia ovat sairauspäiväraha, osasairauspäiväraha, erityishoitoraha, vanhempainpäivärahat (äitiys-, erityisäitiys-, isyys- ja vanhempainraha), luovutuspäiväraha ja tartuntatautietuus. Päivärahaetuuksiin on oikeus SVL:n mukaisesti vakuutetulla henkilöllä, jos päivärahan myöntämisedellytykset täyttyvät. SVL:n mukaan vakuutettuja ovat Suomessa vakinaisesti asuvat ja heihin rinnastettavat sekä Suomessa työskentelevät ja yritystoimintaa harjoittavat henkilöt, vaikka he eivät vakinaisesti asuisikaan Suomessa. Päivärahojen tarkoituksena on korvata vakuutetulle ansionmenetystä ajalta, jolta hän on estynyt tekemään työtään esimerkiksi työkyvyttömyyden tai lapsen hoidon vuoksi.

Sairausvakuutuslain mukaiset päivärahat rahoitetaan työtulovakuutuksesta. Työtulovakuutuksen rahoittavat työnantajat ja vakuutetut maksamalla sairausvakuutusmaksuja (työnantajan sairausvakuutusmaksu sekä palkansaajan ja yrittäjän päivärahamaksu). Valtio rahoittaa työtulovakuutuksen perusteella maksetut vähimmäismääräiset päivärahaetudet.

6.2 PÄIVÄRAHAETUUKSIEN EDELLYTYKSET

6.2.1 Sairauspäiväraha

Sairauspäivärahalla korvataan alle vuoden kestävästä työkyvyttömyydestä aiheutuvaa ansionmenetystä. Sairauspäivärahaan on oikeus 16–67 -vuotiaalla henkilöllä, joka sairauden vuoksi on kykenemätön tekemään tavallista työtään tai siihen läheisesti verrattavaa työtä. Päivärahaa maksetaan sekä ansiotyössä olevalle että omaa työtään tekeväälle. Omaan työhön pidetään omassa tai perheenjäsenen yrityksessä tai ammatissa tehtyä työtä. Omaan työhön rinnastetaan myös muun muassa kotitaloustyö ja päätoiminen opiskelu. Päivärahaa maksetaan myös ilman omaa syytään työttömänä olevalle.

Työkyvyttömyyden kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään 55 kalenteripäivää henkilöllä on oikeus sairauspäivärahaan vaikka niin sanottu työedellytys ei täyttyisikään. Työedellytys ei täyty, jos henkilö on omasta syystä ollut ilman työtä koko kolmen kuukauden ajan ennen työkyvyttömyyden alkamista. Jos työkyvyttömyyden alkaessa on ilmeistä, että työkyvyttömyys jatkuu vähintään 300 päivärahopäivän ajan, henkilöllä on oikeus saada päivärahaa jo heti omavastuun jälkeen (sairastumispäivä ja sitä seuraavat yhdeksän arkipäivää). Näissä tapauksissa päiväraha maksetaan aina vähimmäismääräisenä.

Sairauspäivärahaa maksetaan arkipäiviltä eli kuudelta päivältä viikossa. Päivärahaa suoritetaan enintään sen kalenterikuukauden loppuun, jota seuraavan kuukauden aikana suorituspäivien lukumäärä nousi 300 päivään (enimmäisaika). Enimmäisaikaan lasketaan päivärahan suorituspäivät työkyvyttömyyden alkamista välittömästi edeltäneeltä kahdelta vuodelta. Jos vakuutettu on välillä ollut työkykyinen vähintään vuoden ajan, tätä edeltäneitä suorituspäiviä ei oteta huomioon. Lisäksi päivärahalle lasketaan ensisijaisuusaika, kun päivärahan suorituspäiviä ensimmäisen kerran on kertynyt vähintään 150 päivää. Ensisijaisuusaika käsittää 150 ensimmäistä suorituspäivää sekä tämän jälkeiset viisi täyttä kalenterikuukautta. Päivärahan ensisijaisuusaika vahvistetaan työeläkelakien mukaisen täyden työkyvyttömyyseläkkeen alkamisajan määrittelyä varten.

Sairauspäivärahaa voidaan maksaa myös enimmäisajan jälkeen enintään 50 arkipäivältä, jos henkilö palaa töihin ja sairaus uusiutuu työssäolon jatkuttua vähintään 30 päivää. Lisäksi sairauspäivärahaa voidaan maksaa enimmäisajan täyttymisestä huolimatta, jos kysymyksessä on uusi sairaus, joka ei ole aiheuttanut työkyvyttömyyttä aikaisempaan enimmäisaikana ja jonka ei voida katsoa liittyvän aikaisempaan työkyvyttömyyteen.

6.2.2 Osasairauspäiväraha

Osasairauspäiväraha on tarkoitettu tukemaan työkyvyttömän henkilön työelämässä pysymistä ja paluuta kokoaikaiseen työhön. Osasairauspäivärahaan on oikeus 16–67 -vuotiaalla työkyvyttömällä työntekijällä

tai yrittäjällä, joka välittömästi ennen työkyvyttömyyden alkamista on tehnyt kokoaikatyötä ja joka työkyvyttömyydestään huolimatta pystyy terveyttään ja toipumistaan vaarantamatta tekemään osan kokoaikatyön tehtävistä. Työntekijän tulee sopia työnantajan kanssa työn tekemisestä osa-aikaisesti siten, että työaika vähenee vähintään 40 % ja enintään 60 % aiemmasta. Yrittäjän tulee vastaavasti vähentää työaikaansa.

6.2.3 Vanhempainpäivärahat

Vanhempainpäivärahaa maksetaan raskauden ja synnytyksen sekä lapsen hoidon ajalta. Vanhempainpäivärahan saaminen edellyttää 180 päivän välitöntä asumista Suomessa ennen laskettua synnytysaikaa tai ennen adoptiolapsen hoitoon ottamista. Ehdon täyttämiseksi voidaan ottaa myös huomioon vakuutusaikaa EU- tai ETA-maassa, Sveitsissä tai Israelissa.

Vanhempainpäivärahaa maksetaan arkipäiviltä eli pääsääntöisesti kuudelta päivältä viikossa. Jos työnantaja maksaa palkkaa äitiys-, isyys- tai vanhempainvapaan ajalta, maksetaan vanhempainpäiväraha työnantajalle palkkaa vastaavalta osalta.

Vanhempainpäivärahoikeuteen vaikuttaa myös ansiotyön tai muun ns. oman työn tekeminen. SVL:ssa omalla työllä tarkoitetaan muun muassa omassa yrityksessä tai ammatissa tehtyä työtä taikka tieteellistä tai taiteellista työtä. Olennaista on työn tekeminen eikä se, onko henkilöllä työstä saatua tuloa juuri kyseiseltä ajalta. Vanhempainpäiväraha maksetaan työskentelypäiviltä äidille vähimmäismääräisenä, mutta jos isä työskentelee vanhempainpäivärahakaudella, hänellä ei ole lainkaan oikeutta vanhempainpäivärahaan.

Äitiysraha

Äitiysrahaan on oikeus, kun raskaus on kestänyt vähintään 154 päivää. Äitiysrahakauden voi aloittaa 30–50 arkipäivää ennen laskettua synnytysaikaa. Äitiysrahaa maksetaan 105 arkipäivältä. Äitiysrahaa maksetaan vain biologiselle äidille.

Erityisäitiysraha

Raskaana oleva nainen voi saada erityisäitiysrahaa, jos hänen työtehtävänsä tai työolonsa vaarantaisivat hänen tai sikiön terveyden. Odottavan äidin tai sikiön terveydelle voi aiheutua vaaraa vakuutetun työtehtäviin tai työoloihin liittyvästä kemiallisesta aineesta, säteilystä, tarttuvasta taudista tai muusta vastaavasta seikasta. Ennen erityisäitiysrahan myöntämistä on selvitettävä, voidaanko vaaratekijä poistaa tai järjestää raskaana olevalle naiselle muuta työtä. Erityisäitiysrahaa maksetaan siihen saakka kunnes äitiysrahakausi alkaa.

Vanhempainraha

Äitiysrahakauden jälkeen voidaan maksaa 158 arkipäivältä vanhempainrahaa joko äidille tai isälle. Vanhemmat voivat myös jakaa vanhempainrahakauden siten, että vanhempainrahaa maksetaan enintään kahdessa jaksossa kummallekin vanhemmalle. Jakson pituuden tulee kuitenkin aina olla vähintään 12 arkipäivää.

Vanhempainrahaa maksetaan myös alle 7-vuotiaan lapsen adoptiovanhemmalle. Adoptiovanhemman vanhempainrahakausi alkaa sinä päivänä, jona lapsi on otettu hoitoon adoptiotarkoituksessa. Adoptiovanhemman vanhempainrahaa maksetaan, kunnes lapsen syntymästä on kulunut 234 arkipäivää tai vähintään 200 arkipäivältä. Vanhempainrahaa maksetaan adoptiovanhemmalle vain, jos hän hoitaa lasta eikä ole tänä aikana ansiotyössä tai muussa omassa työssä kodin ulkopuolella.

Jos perheeseen syntyy tai adoptoidaan samalla kertaa kaksi tai useampia lapsia, vanhempainrahakausi pitenee 60 arkipäivällä lasta kohti toisesta lapsesta alkaen. Pidennetyltä kaudelta vanhempainraha voidaan maksaa joko äidille tai isälle. Perhe voi käyttää pidennyksen jo varsinaisella äitiys- tai vanhempainrahakaudella, jolloin molemmat vanhemmat osallistuvat yhtä aikaa lastensa hoitoon.

Vanhempainrahan maksaminen isälle edellyttää, että isä on avio- tai avoliitossa lapsen äidin kanssa eivätkä vanhemmat asu väliin rikkoutumisen vuoksi erillään. Ns. etäisillä ei siten ole oikeutta vanhempain-

rahaan. Lisäksi edellytetään, että isä osallistuu lapsen hoitoon eikä ole tänä aikana ansiotyössä tai muussa omassa työssä lukuun ottamatta omassa kotitaloudessa suoritettavaa työtä.

Vanhemmat voivat myös jakaa lapsen hoitovastuun siten, että molemmat vanhemmat tekevät osa-aikatyötä ja saavat samanaikaisesti osittaista vanhempainrahaa. Edellytyksenä on, että vanhemmat ovat sopineet työnantajiensä kanssa osa-aikatyöstä vähintään kahden kuukauden ajaksi siten, että työaika ja palkka ovat vähintään 40 % ja enintään 60 % alalla sovellettavasta kokoaikaisen työntekijän enimmäistyöajasta ja kokoaikatyön palkasta. Yrittäjän oikeus osittaiseen vanhempainrahaan edellyttää, että omassa yrityksessä tehty työ vähenee 40–60 prosentilla aikaisemmasta vähintään kahden kuukauden ajaksi. Oikeutta osittaiseen vanhempainrahaan ei ole, jos vain toinen vanhemmista tekee osa-aikatyötä. Osittaiseen vanhempainrahaan ei täten ole oikeutta yksinhuoltajilla eikä perheillä, joissa toinen vanhempi on työelämän ulkopuolella, esimerkiksi opiskelija.

Isyysraha

Isälle maksetaan isyysrahaa yhteensä enintään 54 arkipäivältä. Isä voi saada samanaikaisesti äitiys- tai vanhempainrahakauden aikana isyysrahaa enintään 18 arkipäivältä. Nämä isyysrahopäivät voi pitää enintään neljässä jaksossa. Loput isyysrahopäivät tulee pitää äitiys- ja vanhempainrahakauden jälkeen ennen kuin lapsi täyttää kaksi vuotta tai adoptiolapsen hoitoon ottamisesta on kulunut kaksi vuotta. Äitiys- ja vanhempainrahakauden jälkeen pidettävät isyysrahopäivät voi pitää enintään kahdessa jaksossa. Isä ei menetä pitämättömiä isyysrahopäiviä, vaikka perheeseen syntyisi tai adoptoitaisiin uusi lapsi.

Isällä on oikeus enintään 18 isyysrahopäivään äitiys- tai vanhempainrahakaudella. Lisäksi isällä on oikeus 13–36 arkipäivän pituiseen isäkuukauteen, jos isä pitää vanhempainrahakauden 12 viimeistä arkipäivää. Isä voi olla isäkuukaudella vanhempainrahakauden jatkoksi tai siirtää isäkuukauden myöhemmin pidettäväksi. Isäkuukausi on pidettävä viimeistään 180 päivän kuluessa vanhempainrahakauden päättymisestä. Vanhempainrahakauden päättymisen ja siirretyn isäkuukauden välisenä aikana jommankumman vanhemman tulee hoitaa lasta kotona. Isäkuukautta koskeva sääntely on voimassa enää vain tilanteissa, joissa ensimmäinen vanhempainpäivärahopäivä on ollut ennen 1.1.2013. Isäkuukausi on siis poistumassa vähitellen kokonaan.

Isyysrahan maksaminen edellyttää, että isä on avio- tai avoliitossa lapsen äidin kanssa eivätkä vanhemmat asu väliin rikkoutumisen vuoksi erillään. Ns. etäisillä ei siten ole oikeutta isyysrahaan. Lisäksi edellytetään, että isä osallistuu lapsen hoitoon eikä ole tänä aikana ansiotyössä tai muussa omassa työssä lukuun ottamatta omassa kotitaloudessa suoritettavaa työtä.

6.2.4 Erityishoitoraha

Erityishoitorahaa maksetaan alle 16-vuotiaan sairaan lapsen vanhemmalle, joka osallistuu lapsensa hoitoon tai kuntoutukseen sairaalassa tai sairaalan poliklinikalla, sairaala- tai poliklinikkahoitoon liittyvään kotihoitoon tai lakiin perustuvalla sopeutumisoljennus- tai kuntoutuskurssille tai muuhun niihin rinnastettavaan lakiin perustuvaan kuntoutustoimintaan. Edellytyksenä on, että lasta hoitava henkilö on hoitoon osallistumisen vuoksi estynyt tekemästä työtään eikä saa palkkaa tältä ajalta. Silloin, kun kyse on kotihoitosta taikka seitsemän vuotta täyttäneen lapsen sairaala- tai poliklinikkahoidosta, lapsen sairauden tulee olla vaikea, jotta erityishoitorahaa voitaisiin maksaa.

Sairaala- ja poliklinikkahoidon sekä kuntoutuskurssien ajalta erityishoitorahaa maksetaan kalenterivuodessa yleensä enintään 60 arkipäivältä, kotihoitoon ajalta lisäksi enintään 60 arkipäivältä. Erityisestä hoidollisesta syystä enimmäisaika voidaan ylittää.

6.2.5 Tartuntatautietuus ja luovutuspäiväraha

Henkilöllä on oikeus tartuntatautipäivärahaan ja ansionmenetykskorvaukseen, jos hänet on tartuntataudin leviämisen estämiseksi määrätty olemaan poissa ansiotyöstään, eristettäväksi tai karanteeniin. Sama oikeus on myös tartuntatautiin sairastuneen alle 16-vuotiaan lapsen huoltajalla, jos lapsi on edellä mainitusta syystä määrätty pidettäväksi kotona ja huoltaja sen vuoksi estyy tekemästä työtään. Tartuntatautipäivärahaa maksetaan kuten sairauspäivärahaa. Päivärahan lisäksi maksetaan ansionmenetykskorvausta, jos tartuntatautipäiväraha ei kata koko ansionmenetyksen. Ansionmenetykskorvausta maksetaan myös päivärahan omavastuujalta.

Elintärkeään siirrontarpeeseen perustuvan elimen, kudoksen tai solujen luovuttajalle maksetaan luovutuspäivärahaa ajalta, jolloin hän on estynyt tekemästä ansiotyötään elimen, kudoksen tai solujen irrottamisen tai siihen liittyvien välttämättömien tutkimusten vuoksi.

6.3 PÄIVÄRAHAETUUDEN MÄÄRÄ

6.3.1 Määrän laskenta

Päivärahaetuuksia maksetaan ansionmenetyksen korvaamiseksi. Päivärahan määrä lasketaan vakuutetun työtulojen tai edeltävän etuuden perusteella.

Päivärahan laskennassa vuosityötulo jaetaan 300 päivällä. Päiväraha on 70 % vuosityötulon 300 osasta siltä osin kuin vakuutetun työtulot eivät ylitä 35 457 euroa. Tämän ylittävästä osasta 54 552 euroon saakka otetaan huomioon 40 % vuosityötulon 300 osasta ja 54 552 euroa ylittävästä osasta 25 % vuosityötulon 300 osasta. Vanhempainpäivärahojen laskenta poikkeaa edellä todetusta siten, että äitiysraha maksetaan 56 ensimmäisen arkipäivän ja vanhempainraha sekä isyysraha 30 ensimmäisen arkipäivän ajalta korotettuna.

Vanhempainpäivärahan määrän laskukaavat⁸

Työtuloihin perustuvan vanhempainpäivärahan laskemisessa käytetään seuraavaa laskukaavaa vuonna 2013

<i>Vuosityötulo euroa / arkipäivä</i>	<i>Päivärahan laskentakaavat euroa / vuosi</i>
0–10 189	= minimi = 23,77
10 190–35 457	0,7 x vuosityötulo : 300
35 458–54 552	82,73 + 0,4 x (vuosityötulo - 35 457) : 300
yli 54 552	108,19 + 0,25 x (vuosityötulo - 54 552) : 300

Työtuloihin perustuvan äitiysrahan määrä ensimmäisen 56 arkipäivän ajalta

<i>Vuosityötulo euroa / arkipäivä</i>	<i>Päivärahan laskentakaavat euroa / vuosi</i>
0–7 924	= minimi = 23,77
7 925–54 552	0,9 x vuosityötulo : 300
yli 54 552	163,66 + 0,325 x (vuosityötulo - 54 552) : 300

Työtuloihin perustuvan vanhempainrahan määrä ensimmäisen 30 arkipäivän ajalta

<i>Vuosityötulo euroa / arkipäivä</i>	<i>Päivärahan laskentakaavat euroa / vuosi</i>
0–9 509	= minimi = 23,77
9 510–54 552	0,75 x vuosityötulo : 300
yli 54 552	132,68 + 0,325 x (vuosityötulo - 54 552) : 300

6.3.2 Vähimmäismäärä

Vanhempainpäivärahan sekä erityishoitorahan vähimmäismäärä on 23,77 euroa päivässä vuonna 2013. Vähimmäismääräistä päivärahaa maksetaan, jos vakuutetulla ei ole oikeutta suurempaan päivärahaan työtulojen tai edeltävän etuuden perusteella. Myös sairauspäivärahaa maksetaan vähintään 23,77 euroa päivässä, kun hakijan työkyvyttömyys on kestänyt yhdenjaksoisesti vähintään 55 päivää. Odotusaikana hakija voi saada työtulojen tai edeltävän etuuden perusteella määräytyvää pienempää sairauspäivärahaa.

⁸ Kaavien euromäärät ovat vuoden 2013 tasossa

Odotusaikana hakijalla ei ole ollenkaan oikeutta päivärahaan, jos työedellytys puuttuu tai työtulot jäävät alle laissa määrätyn vuosityötulon alarajan, joka vuonna 2013 on 1 362 euroa.

Vähimmäismääristä vanhempainpäivärahaa maksetaan myös silloin, kun äiti on ansiotyössä tai opiskelee päätoimisesti saaden opintotukilain mukaista opintorahaa. Jos isä työskentelee tai opiskelee päätoimisesti eikä hoida lasta, ei vanhempainpäivärahaa pääsääntöisesti makseta. Isyyusraha voidaan kuitenkin maksaa isälle vähimmäismääräisenä, jos isä opintorahan saamisesta huolimatta osallistuu lapsen hoitoon.

6.3.3 Päiväraha työtulojen perusteella

Jos päivärahaetuuden määrä perustuu vakuutetun työtuloon, etuuden perusteena ovat toimitettuun verotukseen perustuvat työtulot tai vakuutetun esittämät etuusoikeuden alkamista välittömästi edeltävät kuuden kuukauden työtulot. Yrittäjän päivärahaetus perustuu pääsääntöisesti YEL- ja/tai MYEL-työtuloon.

Päivärahan perusteena huomioitavat työtulot lasketaan yhteen päivärahaa laskettaessa. Esimerkiksi jos henkilö on YEL-vakuutettu yrittäjä, jolla on YEL-työtulon lisäksi samanaikaisesti yritystoiminnasta erilliseen työsuhteeseen perustuvaa palkkatuloa, voidaan molemmat tulolajit huomioida päivärahan määrää laskettaessa.

Työtulo koostuu useista erilaisista työn tai tehtävän suorittamisesta ansaituista tuloista. Työtuloilla tarkoitetaan

- työ- ja virkasuhteesta saatua palkkaa
- YEL:n ja MYEL:n mukaista pakolliseen tai vapaaehtoiseen vakuutukseen perustuvaa työtuloa (YEL- ja MYEL-työtulo)
- ansiotuloa elinkeinotoiminnasta, maa- ja porotaloudesta ja yhtymästä, palkkatuloa omasta yrityksestä tai maataloudesta, yrittäjätoimintaan liittyvää työkorvausta, hankintatyön arvoa ja veronalaista apurahaa silloin, kun YEL- tai MYEL-vakuuttamisvelvollisuutta ei ole
- vakuutuspalkkaa, jota työeläkelakien mukaan pidetään ulkomaan työssä eläkepalkkaan luettavan työansion ja eläkemaksujen perusteena (TyEL 72 §, SVL 11 luku 2 §)
- ulkomaan työskentelystä saatua palkkaa, jos hakija on ollut Suomessa vakuutettuna ulkomaan työtulon ansainta-aikana eikä vakuutuspalkkaa ole määritelty

Yrittäjän tai ammatinharjoittajan työtuloksi katsotaan:

- YEL:n mukainen työtulo (YEL-työtulo)
- MYEL:n mukainen työtulo (MYEL-työtulo) tai, jos yrittäjä ei ole velvollinen ottamaan YEL- tai MYEL-vakuutusta, hänen työtulokseen katsotaan tuloverolaissa tarkoitettu
 - elinkeinotoiminnan ansiotulo
 - maatalouden ansiotulo
 - ansiotulo yhtymästä
 - palkkatulo omasta yrityksestä tai maataloudesta
 - yrittäjätoimintaan liittyvä työkorvaus
 - hankintatyön arvo (liittyy metsätalouden tuloon)
 - porotalouden ansiotulo
 - veronalainen apuraha

Päivärahaetuuden määrää laskettaessa työ- tai virkasuhteessa saadusta palkkatulosta ja siihen verrattavasta henkilökohtaisesta tulosta vähennetään tuloverolain 93–95 §:n mukaiset tulonhankkimismenot ja tehdään vakuutusmaksuvähennys. Myös ulkomaan palkkatulosta tehdään edellä mainitut vähennykset.

Verotuksessa todettu työtulo

Päivärahaetus määräytyy pääsääntöisesti etuusoikeuden alkamista edeltäneenä vuonna toimitetussa verotuksessa todettujen palkkakertoimella tarkistettujen työtulojen perusteella. Verotuksessa todetut työtulot tarkistetaan siinä suhteessa kuin etuusoikeuden alkamisajankohdalle vahvistettu TyEL:n 96 § 1 momentin mukainen palkkakerroin poikkeaa edelliselle kalenterivuodelle vahvistetusta palkkakertoimesta.

Yrittäjän ja maatalousyrittäjän verotuksessa vahvistettuna työtulona on YEL- ja MYEL-työtulo tai jos yrittäjä ei ole vakuuttamisvelvollinen, elinkeinotoiminnan ansiotulo tai palkkatulo omasta yrityksestä.

Jos oikeus etuuteen alkaa vuonna 2013, päivärahaetuus määräytyy verovuoden 2011 työtulojen perusteella. Verovuoden 2011 verotus on toimitettu vuonna 2012. Verotuksessa todetulla työtulolla tarkoitetaan Suomessa toimitetussa verotuksessa todettua työtuloa. Siten toisen valtion verotuksessa vahvistettua työtuloa ei oteta päivärahaetuuden perusteeksi.

Kuuden kuukauden tulot

Verotuksessa todetut tulot ovat kaksi vuotta vanhoja eivätkä ne välttämättä kuvaa päivärahaetuuden saajalle aiheutuvaa ansionmenetystä etuuden alkamishetkellä. Sen vuoksi SVL:n mukaisen päivärahan hakija voi halutessaan esittää kuuden kuukauden tulot etuuden perusteeksi. Etuuden määrä lasketaan esitettyjen työtulojen perusteella, jos ne ovat jatkuvasti olleet kahdella kerrottuna vähintään 20 % suuremmat kuin verotuksessa todetut työtulot. Tulot on esitettävä työkyvyttömyyden tai etuusoikeuden alkamista välittömästi edeltävän kuuden kuukauden ajalta.

Esitetyt työtulot voidaan ottaa huomioon edellyttäen, että ne on luotettavasti selvitetty ja että ne ovat jatkuvia. Luotettavana selvityksenä pidetään vahvistettua YEL- tai MYEL-työtuloa. Jos yrittäjä ei ole vakuuttamisvelvollinen, luotettavana selvityksenä voidaan pitää muun muassa viimeistä tilinpäätöstä, yksinkertaista kirjanpitoa tuloista ja menoista tai tuloverolain mukaisia muistiinpanoja sekä edellistä veroilmoitusta. Jatkuvilla tuloilla tarkoitetaan vakuutetun ennen työkyvyttömyyden tai etuusoikeuden alkamista ansaitsemia vakiintuneita ja säännönmukaisia tuloja.

Kun yrittäjän tai omassa työssä työllistyvän henkilön päivärahaetuuden perusteena käytetään edeltävän kuuden kuukauden tuloja eikä YEL- tai MYEL-työtuloa ole, niin luotettavasti selvitettyistä tuloista huomioidaan päivärahan perusteena ansiotulo-osuus. Tällöin voidaan huomioida myös MYEL-vakuutuksen ulkopuolelle jäävät veronalaiset apurahat, joita voivat olla esimerkiksi jotkut ulkomailta myönnetyt apurahat. Pääsääntöisesti MYEL-vakuutuksen ulkopuolelle ei jää verollisia apurahoja. Verottomia apurahoja ei voida huomioida kuuden kuukauden tuloihin.

Kuuden kuukauden työtulojen arvioinnissa on käytössä useita arviointiperusteita, jotka ovat osittain päällekkäisiä eikä niillä ole keskinäistä soveltamisjärjestystä. Pääsääntöisesti etuuden perusteena käytetään työkyvyttömyyden tai etuusoikeuden alkamista edeltäneen kuuden kuukauden työtuloja, jotka kerrotaan kahdella vuosityötulon määrittelemiseksi. Jos tällaisia tuloja ei ole, selvitetään muut vaihtoehdot. Jos hakija on ollut työtön, sairas tai hänellä on muu erityinen syy siihen, ettei tuloja ole kuudelta kuukaudelta, tulojen tarkastelujaksoa voidaan pidentää taaksepäin verovuoteen saakka kunnes tuloja löytyy yhteensä kuudelta kuukaudelta. Jos henkilö on valmistunut ammattiin, tulot uudesta ammatista voidaan arvioida vuosituloksi, vaikka tuloja ei ole kuudelta kuukaudelta. Jos henkilö on aloittanut uuden vähintään kuusi kuukautta kestävänsä työsuhteen tai jos hän on tehnyt patkätöitä, vähintään kuukauden työtulot voidaan arvioida vuosituloksi.

6.3.4 Päiväraha edeltävän etuuden perusteella

Päivärahaetuuden suuruus voi määräytyä myös sen alkamista edeltäneen etuuden perusteella. Jos henkilö on saanut etuusoikeuden alkamista edeltäneiden neljän kuukauden aikana työttömyysturvalain mukaista työttömyysetuutta, päiväraha on pääsääntöisesti vähintään 86 % työttömyysetuuden määrästä. Jos vakuutettu on päivärahaetuuden alkamista edeltävän neljän kuukauden aikana saanut opintotukilain mukaista opintorahaa, päiväraha on vähintään maksetun opintorahan kuukausimäärän kahdeskymmenesviidesosa. Jos vakuutettu on etuusoikeuden alkamista edeltävän kuuden kuukauden aikana saanut Kelan maksamaa kuntoutusrahaa, päivärahaetuus on vähintään kuntoutusrahan suuruinen ilman kuntoutuskorotuksia. Jos vakuutettu on etuusoikeuden alkamista edeltävän kuuden kuukauden aikana saanut työeläkelakien mukaista kuntoutusrahaa, osakuntoutusrahaa tai kuntoutusavustuksena maksettavaa kuntoutusrahaa, päivärahaetuus on vähintään maksetun kuntoutusrahan kuukausimäärän kahdeskymmenesviidesosa ilman kuntoutuskorotuksia.

6.4 SAIRAUSVAKUUTUSLAIN MUKAISTEN PÄIVÄRAHAETUUKSIEN ONGELMIEN JA EHDOTETTujen RATKAISUJEN ARVIOINTIA

Päivärahan määrä ja työtulot

Kuuden kuukauden tuloja ei voida käyttää päivärahan perusteena, jos tuloista ei pystytä esittämään luotettavaa selvitystä tai niitä ei pidetä jatkuvina. Kun päivärahan hakijan kuuden kuukauden tulot on ansaittu lyhyistä työsuhteista ja/tai eri tulolähteistä, on työtulojen arviointi kuitenkin haasteellista sekä luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistäjien että muiden etuudenhakijoiden osalta.

Osa luovilla aloilla työskentelevistä ja muista itsensä työllistävistä saa vähimmäismääräistä sairauspäivärahaa vasta työkyvyttömyyden kestänyt yhdenjaksoisesti vähintään 55 päivää, koska työedellytys puuttuu tai työtulot jäävät alle laissa määrätyn vuosityötulon alarajan. Odotusaika voi aiheuttaa taloudellisia ongelmia muutoinkin sairauden ja työkyvyttömyyden vuoksi mahdollisesti hankalassa tilanteessa oleville henkilöille. Myös tämä ongelma koskee luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistäjien lisäksi muitakin samankaltaisessa tilanteessa olevia etuudenhakijoita.

Erityisäitiysraha

Erityisäitiysrahan myöntäminen edellyttää usein asiantuntijalääkärin lausuntoa altistuksen olemassaoloon, määrään ja laatuun liittyvistä seikoista. Tällaisen lausunnon hankkiminen voi olla esimerkiksi vapaalle taiteilijalle hankalaa, jos hänellä ei ole työterveyshuoltoa.

Kolmen viimeisen vuoden tulot päivärahan perusteena

Aiemmissa selvityksissä on ehdotettu, että taiteilijoiden SVL:n mukaisten päivärahojen perusteena käytettäisiin kolmen viimeisen vuoden tuloja. Joissain tilanteissa kolmen viimeisen vuoden tulojen huomioiminen voisi olla joidenkin vakuutettujen kannalta oikeudenmukaisempaa, kuin nykyisen laskentasäännön käyttäminen. Ehdotettu järjestely kuitenkin poikkeaisi muiden vakuutettujen päivärahan määrän laskennasta eikä olisi perusteltua vakuutettujen yhdenmukaisen kohtelun näkökulmasta. Uusi laskentasääntö myös monimutkaistaisi SVL:n mukaisten päivärahojen laskentaa. Päivärahojen on tarkoitus korvata ansionmenetystä päivärahaikauden aikana eivätkä kolmen vuoden takaiset tulot todennäköisesti vastaisi päivärahaikauden lyhytaikaista ansionmenetystä.

Vanhempainpäivärahat ja työskentely

Luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien osalta rajanveto työn tekemisen ja vapaaajan välillä voi joskus olla vaikeaa, mikä voi vaikuttaa vanhempainpäivärahojen maksamiseen. Myös pätkä- tai keikkatöiden vastaanottaminen isyys- tai vanhempainrahakauden aikana voi johtaa hankaliin tilanteisiin.

SVL:n mukaan vanhempainraha voidaan maksaa kummallekin vanhemmalle enintään kahdessa jaksossa ja jakson pituuden tulee tällöin olla vähintään 12 arkipäivää, jolloin isän yksittäinenkin työpäivä katkaisee vanhempainrahajakson. Tämä voi johtaa siihen, että jaksoja muodostuu enemmän kuin kaksi tai jakson vähimmäispituus alittuu, jolloin koko vanhempainrahajakso joudutaan hylkäämään. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriössä on käynnissä valmistelutyö edellä sanotun ongelman ratkaisemiseksi.

Osasairauspäiväraha

Luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien voi olla vaikea täyttää osasairauspäivärahan edellytyksiä, koska osasairauspäivärahan saaminen edellyttää kokopäivätyötä yhden työnantajan palveluksessa tai kokopäiväryhtäjänä toimimista ennen työkyvyttömyyden alkamista.

6.5 TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET

Oikeus sairausvakuutuslain mukaiseen päivärahaan ei riipu siitä, millä alalla henkilö työskentelee tai työskenteleekö työsuhteessa, yrittäjänä vai ns. omassa työssä, jos päivärahan saamisen yleiset edellytykset muutoin täyttyvät. Luovilla aloilla työskentelevillä ja muilla itsensä työllistävillä edellytysten täyttymisen osoittamiseen liittyviä ongelmia voi työryhmän käsityksen mukaan esiintyä tyypillisesti enemmän kuin muissa ryhmissä. Päivärahaetuksiin liittyvät näyttö- ja soveltamisongelmat koskevat kuitenkin myös muita kuin luovilla aloilla työskenteleviä tai muita itsensä työllistäviä. Tästä syystä työryhmä ei ehdota muutoksia sairausvakuutuslain mukaisia päivärahoja koskeviin säännöksiin.

7 OSITTAINEN HOITORAHA

7.1 YLEISTÄ

Osittaisesta hoitorahasta säädetään laissa lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta. Osittaiseen hoitorahaan on oikeus alle kolmevuotiaan sekä ensimmäisellä ja toisella luokalla olevan lapsen vanhemmalla tai muulla huoltajalla, jos hän tekee lyhennettyä työpäivää tai työviikkoa. Jos lapsi kuuluu pidennetyn oppivelvollisuuden piiriin, oikeus osittaiseen hoitorahaan on, kunnes lapsen kolmas lukuvuosi perusopetuksessa päättyy. Molemmat vanhemmat tai huoltajat voivat saada osittaista hoito-rahaa saman kalenterikuukauden ajalta, jos he eivät ole yhtäaikaisesti poissa työstä lapsen hoidon vuoksi. Osittaista hoitorahaa voi saada myös ns. etävanhempi eli vanhempi, joka ei asu lasten kanssa samassa taloudessa.

Osittaisen hoitorahan edellytyksenä on, että henkilö on virka- tai työsuhteessa taikka yrittäjänä tai maatalousyrittäjänä, jolla on voimassa YEL- tai MYEL-vakuutus ja että vanhemman keskimääräinen viikoittainen työaika on enintään 30 tuntia viikossa. MYEL-vakuutettu apurahansaaja ei kuitenkaan voi saada osittaista hoitorahaa. Osittaisen hoitorahan saaminen ei edellytä osittaisen hoitovapaan käyttämistä, vaan riittää, että työaika on enintään 30 tuntia viikossa lapsen hoidon vuoksi. Työtunnit voivat vaihdella viikoittain, kunhan ne ovat kalenterikuukauden ajalta keskimäärin enintään 30 tuntia viikossa. Jos henkilöllä ei ole lainkaan työtunteja, hänellä ei ole oikeutta osittaiseen hoitorahaan.

Osittainen hoitoraha on 96,41 euroa kuukaudessa vuonna 2013. Sitä maksetaan kerrallaan yhdestä lapsesta, vaikka perheessä olisi useampi hoitorahaan oikeutettu lapsi. Osittaista hoitorahaa ei makseta kuukautta lyhyemmältä ajalta. Osittaisen hoitorahan määrä on sidottu kansaneläkeindeksiin ja se on veronalaista tuloa.

Osittaista hoitorahaa voi saada samanaikaisesti lasten yksityisen hoidon tuen ja kotihoidon tuen kanssa, mutta ei kotihoidon tuen kanssa samanaikaisesti, jos vanhempi hoitaa lasta itse. Oikeus osittaiseen hoitorahaan on myös silloin, jos lapsi on kunnan järjestämässä päivähoitossa. Vanhempainpäiväraha estää osittaisen hoitorahan saamisen. Osittaista hoitorahaa ei myöskään makseta, jos vanhempi on työkyvytön yli 4 viikkoa ja saa sairauspäivärahaa.

7.1.1 Vireillä oleva uudistus

Sosiaali- ja terveysministeriön asettaman työryhmän laatimien linjausten (STM:n selvityksiä 2013:4) pohjalta sosiaali- ja terveysministeriössä on laadittu lakiluonnos lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annetun lain muuttamisesta.

Luonnoksessa ehdotetaan muutettavaksi lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta annettua lakia siten, että alle kolmevuotiaan lapsen vanhemmalle tai muulle huoltajalle maksettava osittainen hoitoraha korvataan uudella joustavalla hoitorahalla. Joustavaa hoitorahaa maksettaisiin työ- ja virkasuhteessa oleville sekä yrittäjille ja maatalousyrittäjille, kuten osittaista hoitorahaakin. Osittaisesta hoitorahasta poiketen joustavaa hoitorahaa maksettaisiin lisäksi MYEL-vakuutetuille apurahansaajille. Luonnoksen mukaan osittaisen hoitorahan saantiedellytykset säilyisivät nykyisellään lapsen perusopetuksen ensimmäisen ja toisen lukuvuoden ajalta sekä oppivelvollisuuskoulun aloittamista edeltävältä lukuvuodelta, jos lapsi osallistuu silloin oppivelvollisena esiopetukseen.

7.2 OSITTAISEN HOITORAHAN ONGELMISTA

MYEL-vakuutetut apurahansaajat ja YEL- tai MYEL-vakuuttamattomat yrittäjät eivät voi saada osittaista hoitorahaa.

Tämän voidaan ajatella johtuvan apurahansaajan osalta esimerkiksi siitä, että apurahansaajan työmäärän rajoittaminen keskimäärin 30 tuntiin viikossa voisi olla hankalaa, koska apuraha myönnetään usein määrääjäksi jonkin tietyn työn suorittamiseksi. Työmäärän rajoittaminen voisi vaikuttaa apurahansaajan MYEL-työtulon vahvistamiseen ja apurahalla tehtävän työn valmistumiseen. Toisaalta työmäärän rajoittaminen voisi kuitenkin olla mahdollista myös MYEL-vakuutetuilla apurahansaajilla.

Yrittäjänä tai omassa työssä työllistyvien henkilöiden, joilla ei ole YEL- tai MYEL-vakuutusta, työmäärän rajoittaminen 30 tuntiin viikossa lapsen hoidon vuoksi voisi onnistua samoin kuin YEL- tai MYEL-vakuutettujen yrittäjien työmäärän rajoittaminen.

7.3 TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET

Työryhmä ehdottaa, että MYEL-vakuutetuille apurahansaajille sekä YEL- ja MYEL-vakuutuksen ulkopuolelle jääville ns. omassa työssä työllistyville henkilöille säädettäisiin oikeus osittaiseen hoitorahaan. Työryhmän käsityksen mukaan näillä henkilöillä tulisi olla oikeus myös edellä mainitun lakiluonnoksen mukaiseen joustavaan hoitorahaan.

8 ASUMISTUKI

8.1 YLEISTÄ

Yleistä asumistukea voidaan myöntää pienituloiselle ruokakunnalle Suomessa sijaitsevan, vakinaisen asunnon asumismenojen vähentämiseksi. Yleinen asumistuki koskee kaikkia Suomessa asuvia pienituloisia ruokakuntia, joilla ei ole oikeutta eläkkeensaajan asumistukeen tai opiskelijan asumislisään.

Yleistä asumistukea sai vuoden 2012 lopussa 180 655 ruokakuntaa. Näistä yksinasuvia oli 105 347 ja heidän keskimääräinen tulonsa 611 euroa kuukaudessa. Yksin asuvista oli työttömiä 73 047. Yritystulosaavista tuensaaajia oli 5 200 ja heidän keskimääräinen tulonsa oli 786 euroa kuukaudessa.

8.2 OIKEUS ASUMISTUKEEN

Asumistukea myönnetään asumistukilain mukaan 80 % ruokakunnalle asumistuessa hyväksyttävien kohtuullisten enimmäisasumismenojen ja ruokakunnan jäsenten yhteen laskettujen tulojen perusteella määritellyn omavastuun erotuksesta. Kaikkein pienituloisimmilla ei ole tuloista johtuvaa omavastuuosuutta lainkaan. Tällöin asumistuki on 80 % kohtuullisista asumismenoista. Tällä hetkellä yksin asuvien ns. täysimääräiseen asumistukeen oikeuttava tuloraja on 700 euroa kuukaudessa.

Asumistuessa hyväksyttävien kohtuullisten asumismenojen määrään vaikuttavat tukea hakevan ruokakunnan koko ja kohtuullisten enimmäisasumismenojen määrä neliometriä kohden kuukaudessa. Enimmäisasumismenojen määrään vaikuttavat puolestaan asunnon sijainti, koko, ikä ja varustetaso.

Asumistuen tuloista johtuva omavastuuosuus määräytyy ruokakunnan yhteen laskettujen pysyvien bruttotulojen perusteella. Ruokakunnalla tarkoitetaan asunnossa asuvia henkilöitä, ellei asunnon osan hallinnasta ole erikseen sovittu. Pysyviin tuloihin lasketaan kaikki ruokakunnan saamat tulot lukuun ottamatta asumistukiasetuksessa mainittuja ns. etuoikeutettuja tuloja, jotka ovat lähinnä sosiaalisia tulonsiirtoja. Jos kuukausitulot vaihtelevat, pysyvä tulo lasketaan keskiarvotulona sen tulon perusteella, jota ruokakunnan voidaan kohtuullisen arvion mukaan edellyttää saavan vuoden aikana. Kuukausituloksi voidaan arvioida vähintään työmarkkinatuen suuruinen tulo, jollei voida osoittaa, että henkilöllä ei ole mahdollisuutta hankkia vastaavan suuruista tuloa.

8.3 ASUMISTUEN ONGELMISTA

Yrittäjien ja ammatinharjoittajien pysyvien tulojen arviointi on ollut asumistuen osalta käytännössä ongelmallista. Tämän vuoksi asumistukilaissa on säädetty, että yrittäjän, maatalousyrittäjän ja apurahansaajan saatu tulo otetaan huomioon YEL:n ja MYEL:n perusteella vahvistetun työtulon mukaisena. Taiteilijoiden ja vastaavien luovaa työtä tekevien apurahan saajien työtulona käytetään siis suoraan MYEL-työtuloa. Tämä johtaa siihen, että asumistuessa käytetty yrittäjätulo ei muutu yrittäjätoiminnan tai apurahakauden kestäessä kesken vuoden sillä tavalla, että tulon muutoksen perusteella asumistukeen tehtäisiin ns. välitarkistus. Vakuuttamisvelvollisuuden laiminlyönneillä ja muilla apurahan tai stipendin turvin elävillä tuloksi huomioidaan Kelan ohjeen mukaan vähintään MYEL-työtulon vähimmäismäärä, joka on 304,33 euroa kuukaudessa vuonna 2013.

Työryhmän työn aikana on esitetty epäkohtana, että joissakin tapauksissa apuraha on asumistukea myönnettäessä luettu koko vuoden tuloksi, vaikka apuraha olisi lyhyemmälle ajalle. Tämä johtuu siitä, että jos tulot eivät jatku asumistuen myöntö- tai tarkistusajankohdasta lukien vähintään viittä kuukautta tai jos tulot vaihtelevat kausiluonteisesti, arvioidaan pysyvä kuukausitulo laskemalla keskiarvotulo tulevalle 12 tukikuukaudelle. Keskiarvotulon laskeminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, että asumistukea maksettaisiin 12 tukikuukautta ottamatta olosuhteiden muutoksia huomioon, vaan edellytysten täytyessä asumistuki tarkistetaan normaalisti asumistukilaissa säädettyjen ns. välitarkistusperusteiden mukaan. Keskiarvotulojen käyttö asumistuen määrää laskettaessa pitää asumistuen määrää tasaisena sekä vähentää asumistuen tarkistamiskertoja ja siten myös takaisinperintätilanteita. Yksittäistapauksissa tämä käytäntö voi kuitenkin olla epäedullinen asumistuen hakijalle.

Työryhmän työn aikana on myös esitetty, ettei apurahansaajille vahvistettua MYEL-työtuloa tulisi ottaa kokonaisuudessaan huomioon asumistuen määrää laskettaessa niissä tilanteissa, joissa apurahan

myöntäjä ei ole ilmoittanut apurahassa olevaa kuluosuutta, vaikka työskentely, johon apuraha on myönnetty, on todellisuudessa aiheuttanut materiaali- ym. kuluja. Näissä tilanteissa apurahansaaja on joutunut kattamaan työskentelyn toteuttamiseksi tarpeelliset kulut joko saamastaan apurahasta tai muusta varallisuudestaan. MYEL-vakuutettuihin apurahansaajiin sovelletaan tältä osin samoja säännöksiä kuin YEL tai MYEL-vakuutettuihin yrittäjiin. Muilla kuin YEL- tai MYEL-vakuutetuilla asumistuen hakijoilla tulot huomioidaan bruttomääräisinä eli myöskään niistä tuloista ei vähennetä kuluja asumistukea laskettaessa.

8.4 TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET

Työryhmä ei ehdota muutoksia asumistukeen.

9 VEROTUS

9.1 YLEISTÄ

Luonnollisten henkilöiden ja kuolinpesien tulot lasketaan kolmessa eri tulolähteessä, joita ovat elinkeinotoiminta, maatalous ja muu toiminta. Eri tulolähteissä laskettu tulo jaetaan tuloverotuksessa verotettavaksi ansio- ja pääomatuloihin. Pääomatuloa on tuloverolain (TVL) 32 §:n mukaan omaisuuden tuotto, omaisuuden luovutuksesta saatu voitto ja muu sellainen tulo, jota varallisuuden voidaan katsoa kerryttävän. Ansiotuloa on kaikki muu tulo kuin pääomatulo. Tavallisimpia ansiotuloja ovat työsuhteen perusteella saatu palkka ja siihen rinnastettava tulo sekä ilman työsuhdetta työstä, tehtävästä taikka palveluksesta maksettu työkorvaus.

Tuloverotuksessa kaikki verovelvollisen rahana tai rahanarvoisena etuutena saamat tulot katsotaan veronalaisiksi, jollei jotakin tuloa ole nimenomaan säädetty verovapaaksi. Veronalaista tuloa ei ole stipendi tai muu apuraha, joka on saatu taiteellista toimintaa varten taikka taiteellisen toiminnan tunnustukseksi saatu palkinto.

Pääomatuloista on maksettava 30 %:n suuruinen pääomatulon tulovero. Jos verotettavien pääomatulojen yhteismäärä ylittää 50 000 euroa kalenterivuoden aikana, ylimenevästä määrästä on maksettava 32 %:n suuruinen korotettu pääomatulon tulovero. Ansiotuloa verotetaan valtionverotuksessa vuosittain vahvistettavan progressiivisen veroasteikon mukaan, minkä lisäksi siihen kohdistuvat kunnallis- ja kirkollisvero sekä sairausvakuutusmaksu. Yhteisöjen tuloveroprosentti on 24,5. Verotuksessa yhteisöjä ovat muun muassa osakeyhtiöt, osuuskunnat sekä yhdistykset.

9.2 VERONALAINEN TULO

Palkka

Palkalla tarkoitetaan:

- 1) kaikenlaatuista palkkaa, palkkiota, etuutta ja korvausta, joka saadaan työ- tai virkasuhteessa;
- 2) kokouspalkkiota, henkilökohtaista luento- ja esitelmäpalkkiota, hallintoelimen jäsenyydestä saatua palkkiota, toimitusjohtajan palkkiota, avoimen yhtiön ja kommandiittiyhtiön yhtiömiehen nostamaa palkkaa sekä luottamustoimesta saatua korvausta.

Palkka voidaan maksaa rahana, luontoisetuna tai muuna etuutena. Palkan määräytymisperusteena voi olla työaika (esim. tuntipalkka) tai työmäärä (urakka- tai provisiopalkka). Myös erilaiset palkanlisät, esimerkiksi ikä- ja kalliinpaikanlisä, ylityö- ja sunnuntaityökorvaus, lomakorvaus ja -raha sekä loma-ajan palkka, ovat palkkaa silloin, kun ne maksetaan työ- tai virkasuhteen perusteella. Työnantaja on velvollinen toimittamaan palkasta ennakonpidätyksen ja maksamaan siitä myös sosiaaliturvamaksun.

Tuloverotuksessa palkan käsite ei vastaa kaikilta osin palkan työoikeudellista määritelmää. Verotuksellinen työsuhde on olemassa pelkästään sillä perusteella, että työn teettäjä ja tekijä ovat tehneet nimenomaisen työsopimuksen tai ovat muutoin yksimielisiä työnantaja – palkansaajasuhteen olemassaolosta riippumatta työsuhteen tunnusmerkkien täyttymisestä. Ennakonpidätyksen toimittamisvelvollisuutta ja työnantajan sosiaaliturvamaksun maksamisvelvollisuutta ei ole kuitenkaan jätetty pelkästään sopimusosapuolten keskinäisen sopimuksen varaan, vaan huomiota kiinnitetään myös yleisen työoikeudellisen työsuhteen tunnusmerkkien täyttymiseen.

Työkorvaus

Työkorvauksella tarkoitetaan enakkoperintälain mukaan työstä, tehtävästä tai palveluksesta muuna kuin palkkana maksettua korvausta. Työkorvauksesta on toimitettava ennakonpidätys, jos sen saajaa ei ole merkitty enakkoperintärekisteriin.

Yhteisöiltä (oy, osuuskunta, säätiö, ry, yhteisetuus) ja yhtymiltä (ky, ay) toimitettavan ennakonpidätyksen suuruus on 13 % maksetusta korvauksesta. Luonnollisilta henkilöiltä, myös toiminimeä käyttäviltä, pidätys toimitetaan verokortin mukaan. Luonnollinen henkilö voi saada verokortin työkorvausta var-

ten. Ennakkonpidätys voidaan toimittaa myös palkkaa varten annetun verokortin mukaan. Pidätys toimitetaan myös tarvikkeiden osuudesta. Ennen ennakkonpidätyksen toimittamista saa vähentää arvonlisäveron.

Käyttökorvaus

Työstä maksettu korvaus voi olla myös käyttökorvausta. Käyttökorvauksella (tekijänoikeuskorvaus) tarkoitetaan tekijänoikeudesta tai sen käyttämisestä maksettua korvausta. Tähän ryhmään kuuluvat myös teollisoikeudet, kuten patentin tai tavaramerkin käyttämisestä tai käyttöoikeuden myynnistä suoritettut korvaukset, sekä teollisista, kaupallisista ja tieteellisistä kokemuksista koskevista tiedoista suoritettut korvaukset.

Verovelvollisen saama korvaus patentista, tekijänoikeudesta tai muusta niihin verrattavasta oikeudesta on lähtökohtaisesti veronalaista ansiotuloa. Jos oikeus on saatu perintönä tai testamentilla taikka hankittu vastiketta vastaan ja muutoin ansiotuloa, siitä saatu tulo on veronalaista pääomatuloa.

Myös käyttökorvauksesta on toimitettava ennakkonpidätys, jos sen saajaa ei ole merkitty ennakoperintärekisteriin.

Tavaran kauppa

Omaan lukuun valmistetun tavaran myynnistä saatu tulo on kauppahintaa. Se ei ole palkkaa eikä työkorvausta, vaikka suurin osa tavaran hinnasta olisi työn osuutta. Kauppahintaa on esimerkiksi näyttelystä ostetusta taideteoksesta maksettu korvaus.

Yritystulo

Elinkeinotulon verottamisesta annetun lain (EVL) mukaan elinkeinotoiminnalla tarkoitetaan liike- ja ammattitoimintaa. Liiketoiminta on tyypillisesti ansiotarkoituksessa tapahtuvaa, jatkuvaa, laajaan tai laajahkoon asiakaskuntaan suuntautuvaa, itsenäistä toimintaa, johon sisältyy yrittäjäriski ja jota harjoitetaan kilpailuolosuhteissa. Ammattitoimintana pidetään liiketoiminnan kaltaista toimintaa, jota harjoitetaan liiketoimintaa suppeammassa puitteissa, jossa ammatinharjoittajan ammattitaito on ratkaisevassa osassa. Harrastustoiminta ei tapahdu vakaassa tulonhankkimistarkoituksessa.

Verotuksellisesti elinkeinotoimintaa voidaan harjoittaa kolmessa eri toimintamuodossa: yksityisenä elinkeinonharjoittajana, elinkeinoyhtymässä tai yhteisössä. Yritystoiminnasta saatu tulo jaetaan pääoma- ja ansiotuloon pääasiallisesti yritystoimintaan sidotun pääoman perusteella.

Jokainen, joka harjoittaa liike- tai ammattitoimintaa, on tästä toiminnastaan kirjanpitolain mukaan kirjanpitovelvollinen. Liikkeenharjoittajan on pidettävä kahdenkertaista kirjanpitoa ja laadittava suoriteperusteinen tilinpäätös, jonka perusteella verotus toimitetaan. Ammatinharjoittaja voi pitää yhdenkertaista kirjanpitoa. Yhdenkertainen kirjanpito on aina maksuperusteinen. Määräykset muistiinpanovelvollisuudesta ja muistiinpanoista koskevat sellaista muuna kuin elinkeinotoimintana pidettävää tulonhankkimistoimintaa harjoittavaa verovelvollista, joka ei ole kirjanpitovelvollinen.

Veronalaisia elinkeinotuloja ovat elinkeinotoiminnassa rahana tai rahanarvoisena etuutena saadut tulot. Tulo luetaan sen verovuoden tuotoksi, jonka aikana se on saatu rahana, saamisena tai muuna rahanarvoisena etuna. Ammatinharjoittaja, jolla on yhdenkertainen kirjanpito, noudattaa maksuperiaatetta. Tulo on siten sen verovuoden tuloa, jona se on nostettu, merkitty tulonsaajan tilille tai muutoin saatu määräysvaltaan.

Elinkeinotoiminnan meno on sen verovuoden kulu, jonka aikana sen suorittamisvelvollisuus on syntynyt. Suorittamisvelvollisuus syntyy yleensä, kun tuotannon tekijä otetaan vastaan, jolloin menokin syntyy. Vähäiset menoerat saadaan kuitenkin lukea sen verovuoden kuluksi, jona niiden maksu on tapahtunut. Tällaisia liikevaihtoon ja tulokseen nähden vähäisiä eräitä voivat olla esimerkiksi postimaksut ja puhelinlaskut. Muun tulonhankkimistoiminnan menot vähennetään pääsääntöisesti maksuperiaatteen mukaan. Tulosta vähennetään meno sinä vuonna, jona maksu on maksettu. Yksityinen elinkeinonharjoittaja ei kuitenkaan voi vähentää puolison eikä alle 14 -vuotta täyttäneen perheenjäsenen palkkaa, eläkettä tai muuta etuutta. Yksityinen elinkeinonharjoittaja ei voi myöskään maksaa itselleen verotuksessa vähennykelpoista palkkaa.

9.3 TAPPION VAHVISTAMINEN JA KÄYTTÄMINEN

Elinkeinotoiminnan tappio vähennetään elinkeinotoiminnan tuloksesta seuraavien 10 verovuoden aikana sitä mukaa kuin tuloa syntyy. Yksityinen elinkeinonharjoittaja voi vähentää elinkeinotoimintansa tappion myös jo saman verovuoden aikana pääomatuloistaan kokonaan tai osittain. Jos tappio vähennetään vain osittain, tällöin muilta osin tappio vähennetään seuraavien vuosien elinkeinotoiminnan tuloksesta.

Ansiotulolajin tappiolla tarkoitetaan määrää, jolla henkilön ansiotulojen tulonhankkimismenot verovuonna ylittävät saman vuoden ansiotulojen yhteismäärän. Vahvistettua ansiotulolajin tappiota voidaan vähentää seuraavien 10 vuoden aikana ansiotulolajin tulosta sitä mukaa kuin ansiotuloja syntyy.

9.4 TULONTASAUUS

Valtionverotuksessa ansiotuloihin sovellettavan tuloveroasteikon progressiosta johtuen tulontasaussäännöstö on tarpeen niiden luonnollisten henkilöiden verotuksessa, joiden tulot vaihtelevat vuosittain huomattavasti. Tulontasausta voi vaatia verotuksessa vähintään 2500 euron suuruudesta ansiotulosta, joka on kertynyt etu- tai jälkikäteen kahdelta tai useammalta vuodelta. Edellytyksenä on lisäksi, että kertatulo on vähintään neljäsosa verovelvollisen verovuonna saaman puhtaan ansiotulon yhteismäärästä, jolloin myös tulontasauksen kohteena oleva kertatulo lasketaan mukaan tähän yhteismäärään. Puhdas ansiotulo lasketaan vähentämällä ansiotulosta luonnolliset vähennykset. Verovelvollisen on vaadittava tulontasauksen toimitamista. Vaatimus on esitettävä ennen kertatulon saamisvuodelta toimitettavan verotuksen päättymistä. Vaatimusta tehtäessä on selvitettävä, mistä tulosta on kysymys ja tulon kertymisajasta. Tulontasausta varten jaetaan tasauksen kohteena oleva kertatulo niiden vuosien lukumäärällä, joilta tulon katsotaan kertyneen, kuitenkin enintään viidellä.

Elinkeinonharjoittajien verotuksessa tulontasaussäännöstä ei yleensä voida soveltaa, koska tulojen kohdistaminen eri verovuosille tehdään EVL:n suoriteperiaatteen mukaan eikä maksuperiaatteen mukaan. Oikeuskäytännössä on kuitenkin katsottu, että tulot tekijänoikeudesta ja patentista voivat olla tulontasaukseen oikeuttavia tuloja. Itsenäisenä yrittäjänä toimiva taitelija sai tulontasauksen takautuvasta kertakorvauksesta, vaikka häntä oli verotettu EVL:n nojalla (KHO 1983/4696). Elinkeinotoiminnan tulokseen sisältyvä kertatulo, joka katsotaan tulontasauksen kohteena olevaksi kertatuloksi, on se suhteellinen osuus kertatulon kokonaismäärästä kuin ansiotulon osuus on verovelvollisen elinkeinon koko tuloksesta.

9.5 VEROVAPAA TULO

Apurahat ja tunnustuspalkinnot

Valtiolta, kunnalta tai muulta julkisyhteisöltä taikka Pohjoismaiden neuvostolta taiteellista toimintaa varten saatu stipendi tai muu apuraha sekä taiteellisen toiminnan tunnustukseksi annettu palkinto on kokonaan verovapaita tuloja. Muulta kuin julkisyhteisöltä ja Pohjoismaiden neuvostolta edellä mainittuihin tarkoituksiin saadut stipendit ja muut apurahat sekä tunnustuspalkinnot ovat veronalaista tuloa siltä osin kuin niiden ja julkisyhteisöiltä ja Pohjoismaiden neuvostolta saatujen stipendien, opintorahojen ja muiden apurahojen sekä palkintojen yhteenlaskettu määrä niistä vähennettävien menojen jälkeen verovuonna ylittää valtion taiteilija-apurahan vuotuisen määrän.

Muulta kuin julkisyhteisöltä saadun stipendin veronalaista määrää laskettaessa vähennetään ensin siihen kohdistuvat luonnolliset vähennykset, kuten esimerkiksi materiaalista, apuhenkilöistä, matkoista ja muista välittömästi luovaan toimintaan liittyvistä menoista. Kohdeapurahaan ei kohdisteta muita kuin tähän työhön liittyviä menoja. Toinen apurahatyyppi on elatusapuraha/työskentelyapuraha, joka on tarkoitettu elinkustannusten rahoittamiseen. Oikeuskäytännön mukaan elatuksen turvaamiseksi annetusta työskentelyapurahasta ei vähennetä tutkimustyön kustannuksia (KHO 2007/230, KHO 2010:4). Myöskään taiteellisesta työstä johtuneet menot eivät kohdistu osaksikaan työskentelyedellytysten turvaamiseksi ja parantamiseksi myönnettyyn valtion taiteilija-apurahaan (KHO 1983/3028). Työskentelyapurahaan ei saa kohdistaa taiteellisen toiminnan menoja, vaan ne vähennetään taiteilijan muista tuloista. Valtiovarainministeriö voi hakemuksesta päättää, että tieteellisen, taiteellisen tai yleishyödyllisen toiminnan tunnustukseksi annettu palkinto on koko määrältään verosta vapaata tuloa.

Kilpailupalkinnot

Veronalaista tuloa ei ole taiteen alalla järjestetystä, taiteellisesti merkittävästä valtakunnallisesta tai kansainvälisestä kilpailusta saatu palkinto. Valtiovarainministeriö nimeää vuosittain etukäteen opetusministeriön esityksestä kilpailut, joista saadut palkinnot ovat verovapaata

Kirjastoapuraha

Kirjastoapuraha on verovapaata tuloa. Se on työskentelyapuraha, joka on tarkoitettu taiteilijan elinkustannusten maksamiseen. Näin ollen siihen ei saa kohdistaa taiteellisen toiminnan kuluja. Kirjastoapurahojen maksaminen perustuu eräistä kirjailijoille ja kääntäjille suoritettavista apurahoista ja avustuksista annettuun lakiin. Sen sijaan lainausmääriin perustuva lainauskorvaus on veronalaista ansiotuloa.

Näyttöapuraha

Kuvataiteilijoille voidaan maksaa apurahaa sen johdosta, että heidän tekemiään, julkisessa omistuksessa olevia teoksia voidaan näyttää julkisesti (laki eräistä kuvataiteen tekijöille suoritettavista apurahoista). Myös tämä valtion varoista maksettava apuraha on verovapaa. Näyttöapuraha on työskentelyapuraha.

9.6 TYÖMATKASTA AIHEUTUNEET KUSTANNUKSET

Työntekijä

Työnantaja voi ottaa huomioon työntekijälle työmatkasta aiheutuneet matkakustannukset kahdella tavalla. Ne voidaan palkansaajan esittämän selvityksen perusteella vähentää sovitusta kokonaispalkasta ennen ennakonpidätyksen toimittamista tai korvata erikseen lisäämättä niitä pidätyksenalaiseen palkkaan. Matkakustannusten korvauksia ovat päivärahat, ateriakorvaus, majoittumiskustannusten (myös yömatkaran) ja matkustamiskustannusten korvaukset, kuten kilometrikorvaus ja matkalipun hinnan suuruinen korvaus. Verohallinto antaa vuosittain etukäteen päätöksen verovapaiden matkakustannusten perusteista ja määristä. Kustannusten korvaukset lasketaan keskimääräisten kulujen mukaan ja korvaus on laskennallinen. Vuonna 2013 palkansaajan omistamallaan tai hallitsemallaan kulkuneuvolla tekemästä työmatkasta suoritettavan verosta vapaa matkustamiskustannuksen korvauksen enimmäismäärä on 45 senttiä kilometriltä. Verosta vapaan päivärahan enimmäismäärä on 36 euroa, jos työmatka kestää yli 10 tuntia, ja 16 euroa, jos työmatka kestää yli 6 tuntia.

Jos työnantaja ei korvaa työmatkasta aiheutuneita matkakustannuksia, työntekijä voi vähentää omassa verotuksessaan Verohallinnon ohjeen mukaan tilapäisestä työmatkasta aiheutuneet matkustamiskustannukset toteutuneiden kulujen määräisinä. Muun selvityksen puuttuessa vähennys on Verohallinnon päätöksen mukaan omaa autoa käytettäessä 0,25 euroa/km. Yhtenäistämisohjetta sovelletaan kaikkiin tuloverolain mukaan verotettaviin henkilöihin. Ohje tulee sovellettaviksi kaikissa niissä tilanteissa, joissa työnantaja ei korvaa matkasta aiheutuneita kustannuksia tai jos henkilöllä ei ole työnantajaa.

Yksityinen elinkeinonharjoittaja

Elinkeinotulon verottamisesta annetun lain mukaan verotettava yksityinen elinkeinonharjoittaja voi tehdä niin sanottu lisävähennyksen, mikä on tietyltä osin laskennallinen.

Yksityinen liikkeen- ja ammatinharjoittaja saa vähentää:

- 1) Verohallinnon vahvistaman työmatkasta saadun verovapaan päivärahan enimmäismäärän ja työmatkasta aiheutuneiden lisäntyneiden elantokustannuksen erotuksen; ja
- 2) Verohallinnon edellä mainitussa päätöksessä vahvistaman verovapaan kilometrikorvauksen enimmäismäärän ja liikkeen- ja ammatinharjoittajan yksityisiin varoihinsa kuuluvalla autolla tekemästä elinkeinotoimintaan liittyvästä matkasta aiheutuneiden menojen erotuksen.

Edellä kuvattu laskennallinen vähennys voi johtaa todellisia kuluja suurempaa vähennykseen eli ns. ylikompensatioon.

9.7 VEROHALLINNON OHJEISTUS

Verohallinto on antanut luovalla alalla työskentelevien verotukseen liittyviä ohjeita. Keskeisinä ohjeina voiaan mainita Palkkaa vai työkorvausta -ohje (2118/31/2004) Keksijän verotus -ohje (5/345/2009) sekä Työmatkakustannusten korvaukset -ohje (54/31/2009). Tämän lisäksi Verohallinto on käsitellyt luovalla alalla työskentelevien verotusta Henkilöverotuksen käsikirjassa (Verohallinnon julkaisua 34.12). Yleisluonteisten ohjeiden lisäksi Verohallinto antaa verotuksessa sitovia ennakkoratkaisuja verovelvollisen esittämän yksilöidyn kysymyksen perusteella. Verovelvollinen voi näin ollen saada ennakolta tiedon verotuksellisesta ratkaisusta itselleen tärkeässä tai poikkeuksellisessa tilanteessa.

9.8 AIKAISEMPIA SELVITYKSIÄ JA NIIDEN ARVIOINTIA

Cronbergin ehdotus taiteilijoiden menovarauksesta

Selvittäjä Cronberg on esittänyt raportissa (OKM 2010:6), että verotuksessa tulee ottaa huomioon tulojen nopeat heilahtelut ja luoda tarkoituksenmukainen tasausjärjestelmä. Selvittäjä on viitannut raportissa työ- ja elinkeinoministeriön luovan talouden strategian hankkeeseen, missä on tuotu esille taideammattien harjoittajille tarkoitettu verotuksen menovaraus. Selvittäjä on myös kuvannut raportissa Ruotsissa käytössä olevan tekijäntilijärjestelmän sekä maininnut Suomessa käytössä olevan urheilijarahaston ja metsätalouden pääomatulosta myönnettävän menovarauksen.

Selvittäjän ehdotuksia arvioitaessa on otettava huomioon tuloverotuksen nykyiset tulotasaus- ja jakotussäännökset. Edellä kuvatulla tavalla tuloverotuksessa on jo käytössä tulontasausjärjestelmä, minkä perusteella luovalla alalla toimiva henkilö on oikeutettu tasaamaan kertatulonsa, niille vuosille, joilta tulo on kertynyt, kuitenkin enintään viidelle vuodelle. Vastaavalla tavalla tuloverotuksessa on jo nykyisin mahdollisuus vähentää ansiotulosta aikaisempien vuosien vahvistetut tappiot seuraavan 10 vuoden aikana sitä mukaa kuin ansiotuloa syntyy.

Työryhmän käsityksen mukaan nykyinen tulontasausjärjestelmä kattaa jo suurelta osin taiteilijoiden epäsäännöllisten tulojen heilahtelut. Jo taiteilijan oman toimeentulon näkökulmasta viiden vuoden tulontausta on pidettävä riittävänä eikä verotuksen keinoin tule edistää tulojen nykyistä voimakkaampaa heilahtelua. Vastaavalla tavalla tappioiden käyttöikä on pidettävä riittävänä. Menovarauksen luominen olisi työryhmän käsityksen mukaan veronmaksuperiaatteen vastaista ja saattaisi aiheuttaa maksuvaikeuksia varauksen purkautuessa. Olisi ongelmallista kohdentaa varaukseen soveltuva toiminta ja varauksen myöhempi käyttö.

Jos luovilla aloilla työskenteleviä verrataan Cronbergin esittämällä tavalla urheilijoihin, niin näiltä henkilöiltä vaadittavat fyysiset edellytykset eroavat merkittävästi toisistaan, eikä ole perusteltua edellyttää huippu-urheilijalta koko työikää kestävää urheilu-uraa. Kun tämän lisäksi otetaan huomioon verotuksen maksuperiaate ja laajaan veropohjaan liittyvät edut, työryhmän mielestä ei ole perusteltua kohdistaa urheilijarahaston tyypistä rahastointijärjestelmää luovilla aloilla työskenteleviin henkilöihin.

Metsätalouden pääomatuloista tehtävää varausta arvioitaessa on otettava huomioon metsätalouden erityispiirteet, mitkä luonnollisesti eroavat luovilla aloilla työskentelevien toiminnasta. Metsän keskimääräinen kasvuikä on muuhun toimintaan nähden poikkeuksellisen pitkä. Tämän johdosta työryhmän mielestä ei ole perusteltua laajentaa metsätalouden pääomatulosta myönnettävää varausta luovilla aloilla työskentelevien toimintaan.

9.9 TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET

Verotus vaikuttaa luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvaan lähinnä silloin, kun etuuden määrä lasketaan tietyn veronalaisen tulon perusteella. Pääosin sosiaaliturvaetuksien laskennan perusteena käytettävän tulon määrästä on kuitenkin säädetty erikseen. Työryhmä ei ehdota verotukseen liittyviä toimenpiteitä.

10 APURAHANSAAJIEN SOSIAALITURVA

10.1 YLEISTÄ

Eräiden tieteellistä tutkimusta tekevien ja taiteellista toimintaa harjoittavien apurahansaajien sosiaaliturvaa on parannettu ja selkeytetty 1.1.2009 voimaantulleilla lainmuutoksilla. Muutosten myötä apurahansaajat on saatettu lakisääteisen vakuutusturvan piiriin ansiosidonnaisen eläketurvan ja kuntoutusetuuksien, ryhmähenkivakuutuksen, työtaturmavakuutuksen, SVL:n mukaisten ansiosidonnaisten päivärahaetuuksien, Kelan kuntoutusrahan sekä MATAL:n mukaisen vapaaehtoisen vapaa-ajan vakuutuksen osalta.

Apurahansaajien eläkkeiden ja muiden etuuksien kustannuksista vastaa eläkelaitos ja valtio. Eläkelaitoksen kustannettava osuus muodostuu eläkelaitoksen apurahansaajilta saamista vakuutusmaksuista, joista on vähennetty eläkelaitoksen kohtuulliset hoitokulut apurahansaajien eläketurvan toimeenpanosta sekä sijoitusten tuotoista. Valtiolle tulee kustannettavaa vain, jos edellä mainitut tulot eivät riitä kattamaan etuusmenoja. Ryhmähenkivakuutuksen korvausmenoista valtion vastuulla on yksi kolmannes. Apurahansaajien työtaturmaturva on rahoitettu osana maatalousyrittäjien tapaturmavakuutusjärjestelmää. Kokonaiskustannukset rahoitetaan perusturvaosuudella, maatalousyrittäjien ja apurahansaajien vakuutusmaksuosuudella, valtion osuudella ja sijoitusten tuotolla. Maatalousyrittäjien ja apurahansaajien vakuutusmaksuosuus on 33,5 % ja valtion osuus 29,5 % kokonaiskustannuksista.

10.2 MYEL-VAKUUTTAMINEN

Apurahansaajalla tarkoitetaan Suomessa asuvaa henkilöä, joka olematta työsuhteessa apurahan myöntäjään tekee Suomessa tieteellistä tutkimusta tai harjoittaa taiteellista toimintaa hänelle Suomesta henkilökohtaisesti myönnetyn apurahan turvin. Sama koskee henkilöä, joka vastaavasti työsuhteessa olematta tekee työtä tutkija- tai taiteilijaryhmässä, jolle apuraha on myönnetty. Apurahansaajana pidetään myös henkilöä, joka työsuhteessa ollessaan tai yrittäjätoimintaa harjoittaessaan saa apurahan työsuhteesta tai yrittäjätoiminnasta erillään tehtävää tutkimusta tai taiteellista toimintaa varten. Suomessa tehtävään tieteelliseen tutkimukseen tai taiteellisen toiminnan harjoittamiseen rinnastetaan tutkimuksen tekeminen tai taiteellisen toiminnan harjoittaminen ulkomailla, jos apuraha on myönnetty Suomesta muualla kuin Suomessa tehtävää tutkimusta tai harjoitettavaa taiteellista toimintaa varten. Edellä tarkoitettuna tieteellisen tutkimuksen tekemisenä tai taiteellisen toiminnan harjoittamisena ei pidetä ammatilliseen perustutkintoon, ammattikorkeakoulututkintoon tai alempaan tai ylempään korkeakoulututkintoon liittyvää opiskelua tai opinnäytetyötä.

Apurahansaaja on velvollinen vakuuttamaan itsensä Melassa, kun hänelle on myönnetty Suomesta apuraha, jonka turvin hän työskentelee Suomessa yhdenjaksoisesti vähintään neljä kuukautta ja hänen saamansa apurahan määrä säädettyllä tavalla vuotuiseksi työtuloksi muunnettuna on vähintään MYEL:n vakuuttamisen edellytyksenä olevan työtulon alarajan suuruinen. Lisäksi edellytetään, että apurahansaaja on 18–67 -vuotias ja että hän ei ole työeläkelakien mukaisella vanhuuseläkkeellä. Apurahansaajalle 1.1.2009 tai sen jälkeen myönnettyillä apurahoilla työskentelyn osalta vakuuttaminen on muiden ehtojen täytyessä pakollista.

Apurahan myöntäjän on kirjallisesti ilmoitettava Melalle, kun se on myöntänyt apurahansaajalle vähintään neljän kuukauden työskentelyajalle apurahan, joka on vähintään 1 217,34 euroa kuukaudessa vuoden 2013 tasossa. Ilmoituksessa on muun muassa mainittava apurahan määrä ja käyttötarkoitus sekä se, sisältykö apurahaan myös kuluja.

Apurahansaajan MYEL-työtulo määritetään siten, että työtä varten myönnetty apuraha jaetaan apurahalla työskentelyaikaan sisältyvien päivien lukumäärällä ja näin saatu rahamäärä kerrotaan 360:llä. MYEL-vuosityötulo vahvistetaan kunkin apurahan osalta erikseen. Jos osa työskentelyapurahasta on myönnetty apurahalla työskentelystä aiheutuvien materiaali- ja muiden kulujen korvaamiseen, Melan arvioima kuluja vastaava osuus voidaan apurahansaajan hakemuksesta vähentää apurahasta ennen vuosityötulon vahvistamista.

Jos työskentelyapuraha on osittain tarkoitettu myös apurahatyöstä aiheutuvien kustannusten kattamiseen, apurahan myöntäjän tulee ilmoittaa asiasta Melalle. Halutessaan myöntäjä voi ilmoittaa, mikä osuus apurahasta on käytettävissä tarpeellisten kulujen kattamiseen, muutoin Mela arvioi vähennettävän mää-

rän. Vakiintuneen ratkaisukäytännön mukaan työskentelyapurahasta voi vähentää korkeintaan puolet kuluina, jos myöntäjä ei ole määritellyt kulujen osuutta. Jos myöntäjä on määritellyt kulujen osuuden, kulut vähennetään myöntäjän ilmoituksen mukaisesti. Jos apurahalla ei ole osaksikaan tarkoitettu kattaa apurahatyöskentelystä aiheutuvia materiaali- ym. kuluja, näitä kuluja ei voi vähentää apurahasta ennen MYEL-työtulon vahvistamista, vaikka tällaisia kuluja apurahansaajalle kuitenkin tulisi. Apurahansaajan tulee aina esittää Melalle selvitys tarpeellisista vähennyskelpoisista kuluistaan, jonka jälkeen todellisia kuluja vähennetään apurahan määrästä korkeintaan edellä mainitun maksimimäärän verran ennen apurahansaajan MYEL-työtulon vahvistamista.

Apurahansaajan ansiosidonnainen sosiaaliturva tuo mukanaan erilaisia sosiaaliturvaan liittyviä maksuja (työeläkevakuutusmaksu, työtaturmavakuutusmaksu, ryhmähenkivakuutusmaksu, sairausvakuutuslain mukaiset maksut sekä mahdollinen vapaa-ajan tapaturmavakuutuksen maksu). Näitä maksuja ei lain mukaan pidetä apurahatyöskentelyyn liittyvinä kuluina, jotka voitaisiin vähentää ennen työtulon vahvistamista.

Apurahansaajan MYEL-vakuutusmaksu lasketaan vakuuttamisvelvolliselle apurahansaajalle vahvistettavan MYEL-vuosityötulon perusteella. Apurahansaajan MYEL-vakuutus kerryttää apurahansaajalle eläketurvaa muun työeläkelainsäädännön tavoin vanhuuden, työkyvyttömyyden ja perheen huoltajan kuoleman varalta. Vakuutus kartuttaa eläkettä 18–52-vuotiailla 1,5 %, 53–62-vuotiailla 1,9 % ja 63 ikävuodesta 68 vuoteen 4,5 % vuodessa vakuutuksen perusteena olevasta MYEL-työtulosta.

10.3 APURAHANSAAJIEN MYEL-TYÖTULO JA SEN VAIKUTUS MUUHUN SOSIAALITURVAAN

Apurahansaajille vahvistettua MYEL-työtuloa käytetään apurahansaajien MATA-vakuutuksen ja SVL:n mukaisten päivärahaetuoksien perusteena siten kuin näissä laeissa tarkemmin säädetään. Apurahansaajille vahvistettu MYEL-työtulo otetaan tulona huomioon myös yleisen asumistuen ja eläkkeensaajien asumistuen suuruutta määritettäessä sekä eräissä muissa, kuten esimerkiksi liikennevakuutuksen mukaisissa korvauksissa. Apurahansaajan MYEL-työtulo otetaan huomioon myös KEL:n mukaisen leskeneläkkeen jatkoeläkkeen täydennysmäärän suuruutta määrättäessä. Edellä mainituissa etuuksissa menettellään vastaavasti myös maatalousyrittäjille vahvistetun MYEL-työtulon ja yrittäjille vahvistetun YEL-työtulon osalta (yrittäjillä ei ole kuitenkaan MATA-vakuutusta vastaavaa tapaturmavakuutusta).

Työttömyysturvalainsäädännön mukaan apurahasta ei makseta työttömyysvakuutusmaksuja eikä apurahalla tehtyä työtä tehdä työsuhteessa. Apuraha-aikaa ei myöskään oteta huomioon palkansaajan eikä yrittäjän työssäoloa laskettaessa eikä apurahaa tai apurahansaajan MYEL-työtuloa työttömyyspäivärahan perusteena olevaa palkkaa määrättäessä.

Tieteellisellä tai taiteellisella apurahalla työskentely on hyväksyttävä syy pidentää sekä palkansaajan että yrittäjän työssäoloehdon tarkastelujaksoa. Hyväksyttävä syy työmarkkinoilta poissaoloon on vain työskentelyyn myönnetyn apurahan keston ajan. Myös alle neljän kuukauden pituinen apuraha on hyväksyttävä syy työmarkkinoilta poissaololle.

10.4 APURAHANSAAJIEN SOSIAALITURVAN ONGELMIEN JA EHDOTETTujen RATKAISUJEN ARVIOINTIA

Apuraha ja ansiotyö

Apurahat myönnetään useimmiten päätoimista apurahalla työskentelyä varten ja apurahan myöntämisehdoissa saatetaan edellyttää, ettei apurahan rinnalla saa olla muuta ansiotoimintaa. Useimmiten apuraha on myönnetty toimeentulon turvaksi nimenomaan apurahatyön tekemisen ajaksi, eikä apurahan rinnalla sen vuoksi yleensä sallita ainakaan kokopäiväisiä muita ansiotöitä. Käytännössä apurahat kuitenkin ovat usein määrältään niin pieniä, että monet apurahansaajat joutuvat toimeentulonsa turvaamiseksi tekemään välillä myös muuta ansiotyötä. Kun apurahansaaja ottaa työn vastaan, hänen on apurahan myöntöehtojen mukaisesti ilmoitettava asiasta apurahan myöntäjälle, joka keskeyttää apurahan maksamisen muun ansiotyön ajaksi. Apurahalla työskentely siis käytännössä yleensä keskeytyy siksi ajaksi, jonka muussa ansiotyössä työskentely kestää.

Apurahansaajan MYEL- vakuutuksen päättymisaika vahvistetaan päätöksenantohetkestä katsottuna tulevaisuuteen. Varsinkaan pidempiaikaista työskentelyä varten myönnettyjen apurahojen kohdalla päätöksentekohetkellä ei useimmiten vielä ole tietoa mahdollisista tulevista keskeyttämisperusteista. Muiden ansiotöiden, erityisesti palkkatöiden vastaanottaminen kesken apurahakauden on kuitenkin varsin tavallista. MYEL- vakuuttamista koskevien keskeyttämissäännösten mukaan muussa ansiotyössä oleminen ei nykyisin ole hyväksyttävä peruste keskeyttää MYEL-vakuutus, vaikka apurahalla työskentely tosiasiallisesti keskeytyisikin.

Työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunta on käsitellyt useita asiaa koskeneita valituksia, ja jo vakiintuneena oikeuskäytäntönä voidaan pitää sitä, että muuta ansiotyötä ei ole pidettävä MYEL 10 b §:n 2 momentissa tarkoitettuihin MYEL-vakuutuksen keskeyttämisperusteisiin rinnastettavana syynä. Kun MYEL-vakuutusta ei siten voida keskeyttää muun ansiotyön vuoksi, siitä seuraa, että vakuutus on vakuuttamispäätöksen mukaisesti voimassa vahvistetun vakuutusajan, vaikka työskentely apurahansaajana olisi tosiasiallisesti keskeytynyt vakuutusjakson aikana.

Apurahansaajien MYEL-vakuutukseen liittyy automaattisesti myös työtapaturmavakuutusurva ja oikeus Mela-sairauspäivärahaan. Kun apurahansaaja muun ansiotyön päätyttyä palaa apurahatyöhön, hänen Mela-turvansa ei ole enää voimassa koko sitä aika, jolloin apurahatyötä tosiasiallisesti tehdään. Tämä johtuu siitä, että MYEL-vakuutus on ollut voimassa myös sinä aikana, jolloin apurahansaaja on ollut muualla töissä, eikä tästä syystä ole työskennellyt apurahatyössä.

Tämän ei voida katsoa olevan vakuutusperiaatteen mukaista, sillä apurahansaaja maksaa esimerkiksi työtapaturmaturvaan liittyvät MATA- maksut koko vahvistetulta vakuutusajalta. Käytännössä hänen tapaturmaturvansa ei kuitenkaan ole voimassa koko apurahatyöskentelyn ajan. Oikeutta Mela-sairauspäivärahaan ei myöskään ole apurahansaajan sairastuessa, jos MYEL- vakuutusjakso on päättynyt ennen apurahatyöskentelyn päättymistä, sen vuoksi, että muun työn vastaanottaminen on keskeyttänyt apurahatyöskentelyn vakuutusjakson aikana. Jos apurahansaaja sairastuu, Kelan myöntämät sairauspäivärahat määräytyvät alkuperäisen MYEL- vakuuttamispäätöksen mukaisena, eivätkä päivärahan perusteena olevat työtulot kohdennu todellisen työskentelyajan mukaan.

Mainituista syistä olisi perusteltua, että vakuutuksen voisi keskeyttää esimerkiksi seuraavien syiden vuoksi:

- työsuhde
- virkasuhde
- myös muu kuin työsuhhteessa tehty työ (esim. yritystoiminta)

Kun keskeyttämisperusteena olisi muu ansiotyö, olennaista olisi, että apurahan myöntäjälle ilmoitettaisiin työskentelyn keskeytymisestä, ja että apurahan myöntäjä hyväksyisi apurahatyöskentelyn keskeyttämisen muun ansiotyön vuoksi. Muilta osin keskeyttämisen ehtojen tulisi määräytyä kuten muissakin keskeyttämistilanteissa.

Koska apurahansaajan vakuutus on lakisääteinen ja pakollinen, olisi tärkeätä edellyttää apurahansaajalta keskeyttämisselityksellä arviota siitä, milloin hän palaa työskentelemään hänelle myönnetyn apurahan turvin. Lisäksi hänen tulisi esittää selvitys siitä, että apurahan myöntäjä on hyväksynyt apurahatyöskentelyn keskeyttämisen.

Kaikkien apurahojen osalta apurahatyöskentelyä ei ole mahdollista keskeyttää muun ansiotyön vuoksi. Tämän vuoksi on edellytettävä selvitystä siitä, että keskeyttäminen on hyväksytty apurahan myöntäjän toimesta. Olisi myös tarkoituksenmukaista, että apurahansaaja olisi velvollinen ilmoittamaan Melalle siitä, että hän on aloittanut apurahalla työskentelyn uudelleen keskeytyksen jälkeen. Kun apurahalla työskentely saatujen selvitysten mukaan jatkuisi muun ansiotyön jälkeen, Mela vahvistaisi keskeytetyn vakuutuksen jäljellä olevalle vakuutusajalle. Työryhmä ehdottaa, että vakuutuksen keskeyttäminen yllä mainituissa tilanteissa olisi mahdollista.

Apurahansaajien MYEL-vakuutuksen keskeyttämisajankohta

Apurahansaajien MYEL-vakuutus vahvistetaan aina määräaikaisena. MYEL-vakuuttaminen edellyttää, että apuraha on myönnetty vähintään neljän kuukauden työskentelyä varten. Työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunta on eräässä tapauksessa poistanut jo vahvistetun MYEL-vakuutuksen tilanteessa, jossa apurahatyöskentely oli keskeytynyt palkkatyön takia ennen kuin se oli ehtinyt kestää vähintään neljä

kuukautta. Edellä mainitulla päätöksellä Mela määrättiin MYEL-vakuuttamaan vain vakuutuksen keskeyttämisen jälkeen jäljellä oleva työskentelyaika. Työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunta arvioi, että tätä oli pidettävä apurahansaajan sosiaaliturvan kannalta parempana ratkaisuna kuin vakuutuksen jättämistä keskeytyksestä voimaan apurahatyöskentelyn aloittamisesta alkaen, koska apurahatyöskentelyn vakuutus aika kohdentuisi oikein apurahalla työskentelyn ajaksi sen jälkeen kun palkkatyö päättyi. Työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunta ei kuitenkaan pitänyt muuta ansiotyötä laissa tarkoitettuna hyväksyttävänä apurahansaajan MYEL-vakuutuksen keskeyttämisperusteena.

Jos MYEL-vakuutus poistetaan edellä selostetulla tavalla siltä osin kuin apurahalla työskentely on tapahtunut ennen vakuutuksen keskeyttämistä, aiheutuu siitä kuitenkin apurahansaajan sosiaaliturvaan menetyksiä. Jo vahvistetun MYEL-vakuutuksen poistaminen takautuvasti vakuutuksen alkujalalta niissä tilanteissa, joissa keskeyttämisperuste tulee ennen neljän kuukauden aikaa johtaa siihen, ettei vakuutettu saa vakuutuksen keskeyttämistä edeltävältä ajalta lainkaan eläketurvaa ja tapaturmaturvakin poistetaan takautuvasti. Tästä syystä olisi tarkoituksenmukaista tarkistaa MYEL-vakuuttamisen keskeyttämissäännöksiä siten, että MYEL-vakuutus voitaisiin keskeyttää aikaisintaan neljän kuukauden kuluttua vakuutuksen alkamisesta. Tällöin välttyttäisiin siltä, että apurahansaaja menettää osan eläketurvastaan sekä siltä että työtaturmaturva viedään häneltä takautuvasti. Säännöksen tulisi koskea kaikkia laissa nykyään mainittuja keskeyttämisperusteita ja keskeyttämistä ansiotyön perusteella, jos tämä lisättäisiin laissa lueteltuihin apurahansaajan MYEL-vakuutuksen keskeyttämisperusteisiin.

Apurahat ovat usein määrältään pieniä, eivätkä välttämättä aina yksin riitä turvaamaan apurahansaajan toimeentuloa. Sen vuoksi apurahansaaja saattaa mennä muuhun työhön apurahajakson aikana. Tämä työ saattaa tulla tarjolle jo ennen kuin apurahalla työskentely on jatkunut neljää kuukautta. Siksi joidenkin apurahansaajien näkökulmasta olisi toivottavaa, että apurahansaaja voisi halutessaan keskeyttää MYEL-vakuutuksensa koska tahansa keskeyttämisperusteiden ilmaantuessa ja jatkaa MYEL-vakuutustaan siinä vaiheessa, kun hän palaa apurahatyöhönsä. Apurahansaajien MYEL-vakuutus on kuitenkin osa työeläkejärjestelmän kokonaisuutta. Apurahansaajien MYEL-vakuutus rakennettiin yrittäjien eläkevakuutuksen mallin mukaisesti, jossa vakuuttamisen edellytyksenä on vähintään neljän kuukauden ajan jatkuva työskentely, minkä vuoksi vakuutuksen vähimmäiskesto on aina neljä kuukautta. Tämän seikan muuttaminen apurahatyöskentelyn ja siihen liittyvää MYEL-vakuutuksen keskeyttämistä koskevissa tilanteissa aiheuttaisi huomattavia muutostarpeita koko työeläkejärjestelmään ja aiheuttaisi myös suuria tietojärjestelmäkustannuksia. Tämän takia työryhmä ei esitä, että apurahansaajan MYEL-vakuutuksen voisi keskeyttää lain mukaisen keskeyttämissyyntä ilmetessä ennen neljän kuukauden ajan täyttymistä, vaikka se sosiaaliturvan kannalta saattaisi olla perusteltua.

Alle neljän kuukauden apurahan vakuuttaminen

Apurahansaajien MYEL-vakuuttamista koskevien säännösten hyväksymisen yhteydessä eduskunta edellytti, että tulisi selvittää mahdollisuudet laajentaa apurahansaajien vakuuttamisvelvollisuutta niin, että peräkkäiset yhteenlasketuina vähintään neljän kuukauden mittaiset apurahat otettaisiin lain piiriin.

Luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvatyöryhmän asettamis päätöksen mukaan työryhmän tehtävänä on selvittää Apurahansaajien neuvottelukunnan selvityksen perusteella alle neljän kuukauden apurahajaksojen merkitys apurahatyöskentelyn vakuuttamisen kannalta ja tehdä tarpeelliset muutosehdotukset.

Apurahansaajien neuvottelukunnan selvitys 2010

Vuonna 2010 Apurahansaajien neuvottelukunta selvitti alle neljän kuukauden apurahalla työskentelyn laajuutta vuonna 2009. Selvityksestä ilmenee, että neljän kuukauden yhdenjaksoinen työskentelyvaatimus vakuuttamisen perusteena herätti laajaa keskustelua erityisesti esittäviä taiteilijoita edustavien järjestöjen piirissä apurahansaajien MYEL-vakuuttamista koskevia säännöksiä valmisteltaessa.

Kyselyssä saatujen vastausten perusteella tehdyssä selvityksessä todetaan, että vuonna 2009 alle neljän kuukauden työskentely on ollut vakuuttamatta jättämisen perusteena 170 tapauksessa. Kaikki vakuuttamatta jääneet eivät kuitenkaan olleet tyytymättömiä saamaansa päätökseen.

Kyselyyn vastasi 677 henkilöä, mutta kaikki eivät vastanneet kaikkiin kysymyksiin. Selvityksessä 484 apurahansaajaa vastasi kysymykseen koostuuko heidän työskentelynsä vuonna 2009 osittain alle neljän

kuukauden apurahajaksoista vai ei. Vastaaajista 57 % ilmoitti, että heillä oli vähintään yksi alle neljän kuukauden apurahakausi ja 40 % ilmoitti, että heillä oli ainakin yksi alle neljän kuukauden työskentelyjakso ja että he olivat kokonaan ilman MYEL- vakuutusta.

Kysymykseen vastanneista apurahansaajista 65 % ilmoitti, että kaikki hänelle myönnetty apurahat liittyivät samaan käyttötarkoitukseen. Noin 40 % vastasi, että apurahat muodostivat toisistaan erillisiä jaksoja, muilla ne olivat peräkkäisiä tai rinnakkaisia. Alle neljä kuukautta kestävien työskentelyjaksojen merkittävimpänä syynä pidettiin sitä, että apuraha oli määrältään pieni. Vain 22 % vastanneista ilmoitti, että työ oli luonteeltaan sellaista, ettei se kestänyt neljää kuukautta.

Kysymykseen vastanneista apurahansaajista 53 % halusi saada myös alle neljä kuukautta kestävät työskentelyjaksot vakuutuksen piiriin.

Käsiteltäessä vuoden 2010 selvitystä Apurahansaajien neuvottelukunnassa ilmeni, että kaikki eivät pitäneet määrältään pienien ja lyhyeksi ajaksi myönnettyjen apurahojen MYEL-vakuuttamista tarkoituksenmukaisena. Neuvottelukunnan kokouksessa keskusteltiin myös mahdollisesta lyhyeksi ajaksi myönnettyjen työskentelyapurahojen vapaaehtoisesta vakuuttamisesta niiden apurahansaajien osalta, joilla on muu pysyvä toimeentulo satunnaisten apurahojen lisäksi.

Apurahansaajien neuvottelukunnan selvitys 2012

Apurahansaajien neuvottelukunnassa on vuonna 2012 kiinnitetty huomiota tutkija- ja taiteilijaryhmässä apurahalla työskentelevien vakuuttamiseen liittyvään ongelmaan. Tutkija- ja taiteilijaryhmissä myönnetään käytännössä usein ns. jatkoapurahoja, kun suunnitellun rahoituskauden jälkeen ilmenee, että ryhmällä on vielä rahoitusta jäljellä. Nämä jatkoapurahat eivät yleensä erikseen tarkasteltuna täytä vakuuttamisen edellytyksiä. Näiden huomioon ottamista jälkikäteen yli neljä kuukautta kestäneen apurahalla työskentelyn perusteella vahvistetussa vakuutuksessa tulisi harkita. Taiteen harjoittamisen alalla on vastaavankaltainen tilanne, kun ryhmä saa rahoitusta monista eri lähteistä tai toiminnan aikana myönnetään määrältään pieniä lisärahoituksia, joita ei ole voitu ottaa huomioon vakuutusta vahvistettaessa.

Mela on lokakuussa 2012 selvittänyt alle neljän kuukauden ajaksi myönnettyillä apurahalla työskentelyn laajuutta uudelleen Apurahansaajien neuvottelukunnan jäsenille ja varajäsenille suunnatulla kyselyllä. Kysely koski kaikkia alle neljän kuukauden ajaksi myönnettyjä apurahoja eli myös muille kuin tutkija- tai taiteilijaryhmissä työskenteleville apurahansaajille myönnettyjä apurahoja. Kyselyssä pyrittiin muun muassa selvittämään, kuinka paljon työskentelyapurahoja myönnetään alle neljän kuukauden ajaksi ja kuinka yleistä on, että apurahansaaja saa useita tällaisia apurahoja. Lisäksi selvitettiin sitä, seuraavatko apurahat toisiaan keskeytyksettä. Kyselyssä pyydettiin lisäksi ottamaan kantaa siihen tulisiko myös alle neljän kuukauden työskentelyä varten myönnetty apurahat ottaa vakuuttamisvelvollisuuden piiriin.

Saatujen vastausten perusteella on todettavissa, että alle neljän kuukauden ajaksi myönnettyjen apurahojen ottamisesta vakuuttamisvelvollisuuden piiriin esitettiin mielipiteitä puolesta ja vastaan. Mikään taho ei voimakkaasti esittänyt pakollista vakuuttamista näiden apurahojen perusteella. Sen sijaan ehdotettiin, että nämä voisivat olla vapaaehtoisesti vakuutettavissa. Vapaaehtoisuutta perusteltiin muun muassa sillä, että apurahat ovat määrältään vähäisiä, apurahojen merkitys eläkekertymän kannalta on vähäinen, eläketurva on tarpeeton (jos eläkettä kertyy muualta samalta ajanjaksolta) ja sillä, että paperityö lisääntyisi. Lisäksi todettiin, että vakuutusmaksun maksamista pienestä apurahasta ei joka tilanteessa pidetä tarkoituksenmukaisena.

Vastauksista ilmeni kuitenkin, että apurahansaajat, jotka saavat runsaasti alle neljän kuukauden työskentelyyn tarkoitettuja apurahoja pitävät vakuuttamista merkityksellisenä. Näitä apurahansaajia on kyselyyn vastanneiden mukaan muun muassa näytelmäkirjailijoiden sekä tanssi- ja näyttämötaiteen piirissä.

Alle neljän kuukauden ajaksi myönnetty työskentelyapurahat ovat selvityksen mukaan yleisempiä taiteellista toimintaa harjoittavien apurahansaajien keskuudessa kuin tieteellistä toimintaa harjoittavien keskuudessa. Kovin yleistä ei ole se, että alle neljän kuukauden ajaksi myönnetty työskentelyapurahat seurasivat toisiaan keskeytyksettä. Erityisesti tutkija- ja taiteilijaryhmissä esiintyy kuitenkin tilanteita, joissa samaan projektiin myönnetään lisä- tai jatkorahoitusta, jonka ottamista huomioon apurahansaajan vakuutuksessa ehdotettiin kyselyyn saaduissa vastauksissa. Vastauksissa todettiin, että tulisi olla mahdollista ottaa nämä huomioon sekä työtulon määrässä (lisärahoitus) että vakuutusjakson pituudessa (jatkorahoitus työskentelyajan pidentyessä).

Tehtyjen selvitysten perusteella vaikuttaa siltä, ettei käytännössä ole kovin yleistä, että lyhyet apurahajaksot seuraavat toisiaan keskeytyksettä. Näin ollen eri apurahoista muodostettavat vähintään neljän kuukauden pituiset vakuutusjaksot sisältäisivät päiviä, jolloin vakuutettava ei työskentelisi apurahan turvin. Maatalousyrittäjien ja yrittäjien eläkevakuutus vahvistetaan toistaiseksi voimassa olevaksi ja käytännössä myös näillä ryhmillä saattaa tilapäisesti olla jaksoja, joina yritystoimintaa ei harjoiteta aktiivisesti (esim. kausiluonteiset yrittäjät). Näissä tilanteissa eläkevakuutusta ei kuitenkaan päätetä.

Työryhmän johtopäätökset

Apurahansaaja voidaan MYEL- vakuuttaa vain sellaisen apurahan perusteella, jonka turvin hän työskentelee yhdenjaksoisesti vähintään neljän kuukauden ajan, jos apurahan perusteella arvioitava vuotuinen työtulo lisäksi on vähintään 3 652 euroa vuodessa (vuonna 2013). Jos apurahajakso on lyhyempi kuin neljä kuukautta tai apurahan perusteella vahvistettava työtulo on pienempi kuin edellä mainittu euromäärä, apurahansaaja jää apurahalla työskentelynsä osalta ansiosidonnaisen sosiaaliturvan ulkopuolelle.

Apurahansaajien MYEL-vakuuttamista koskevien säännösten valmisteluvaiheessa keskusteltiin laajasti vakuuttamisen edellytyksenä olevasta vähintään neljän kuukauden yhdenjaksoisesta apurahajaksosta. Apurahansaajien MYEL- vakuuttamista koskevien säännösten hyväksymisen yhteydessä eduskunta edellytti, että ”hallitus selvittää mahdollisuudet laajentaa apurahansaajien vakuuttamisvelvoitetta niin, että peräkkäiset, yhteen laskettuina vähintään neljän kuukauden mittaiset, apurahat tulisivat pakollisen vakuuttamisen piiriin”.

Eduskunnassa lähdettiin ns. lyhyiden eli alle neljän kuukauden työskentelyä varten myönnettyjen apurahojen vakuuttamista koskevassa keskustelussa siitä, että lyhyet apurahat yhdistettäisiin yli neljän kuukauden pituisiksi vakuutusjaksoiksi. Eduskunta ei kuitenkaan selkeästi ottanut kantaa siihen, koskisiko yhdistämismahdollisuus vain toisiaan seuraavia lyhyitä apurahoja vai voisiko lyhyen apurahan yhdistää myös sitä edeltävään tai seuraavaan vähintään neljän kuukauden työskentelyyn myönnettyyn apurahaan (ns. pitkä apuraha).

Riippumatta siitä, yhdistettäisiinkö vain lyhyitä vai sekä pitkiä että lyhyitä apurahoja keskenään, MYEL-vakuuttaminen eri apurahoja yhdistämällä edellyttäisi useita uusia säännöksiä näitä tilanteita varten. Ensinnäkin tulisi säätää siitä, tulisiko yhdistettävien apurahajaksojen seurata toisiaan keskeytyksettä vai voisiko apurahajaksojen välissä olla katkoja. Myös mahdollisten apurahajaksojen väliin jäävien katkojen maksimipituudesta sekä siitä, minkälaisia apurahoja voisi yhdistää toisiinsa, olisi säädettävä erikseen. Lisäksi tulisi harkita, voisiko eri tahojen myöntämiä apurahoja yhdistää toisiinsa.

Apurahajaksoja yhdistämällä muodostuvan vakuutusjakson alkamisesta ja päättymisestä sekä työtulon määräytymisestä eri apurahoja yhdistettäessä tulisi olla erilliset säännökset. Vakuutuksen tulisi alkaa ensimmäisen apurahatyöskentelyn alkamisesta ja päättyä päivään, jolloin työskentely viimeisen apurahan turvin päättyy. Yhdistettävien apurahojen määrät tulisi laskea yhteen, minkä jälkeen työtulo vakuutettavalle jaksolle laskettaisiin apurahojen yhteismäärän ja apurahajaksoja yhdistämällä määräytyvän vakuutusjakson perusteella. Apurahansaajien MYEL-vakuutus on apurahakohtainen ja vakuutuksen alkaessa vahvistetaan työtulo koko vakuutusjakson ajaksi. Työtulon määrään vakuutuksen voimassaoloaikana vaikuttaa vain vuosittainen työtulon tarkistaminen palkkakertoimella. Apurahansaajalle vahvistettua MYEL-vakuutuksen alkamis- ja päättymisajankohtaa ja vahvistettua työtuloa olisi muutettava, jos lyhyitä apurahajaksoja voisi vakuuttaa yhdistämällä ne MYEL-vakuutettuihin apurahajaksoihin. Tämän vuoksi sekä vakuutusjakson ja työtulon tarkistamisesta että lainvoimaisen päätöksen muuttamisesta apurahajaksoja yhdistettäessä olisi näitä tilanteita varten erikseen säädettävä.

Jos apurahansaajalle jatkuvasti myönnettäisiin keskenään yhdistettäviä apurahoja, uuden apurahan yhdistäminen jo MYEL-vakuutettuun apurahajaksoon tarkoittaisi käytännössä sitä, että MYEL-vakuutuksen vahvistettua työtuloa ja vakuutusjaksoa olisi toistuvasti muutettava. Työtulo muuttuisi aina takautuvasti vakuutusjakson alkamisesta alkaen. Apurahansaajan MYEL-vakuutus ei siten yhdistettäessä lyhyitä apurahoja muihin apurahajaksoihin olisi tietyllä työtulolla määräaikaisena voimassa, kuten muut työskentelyapurahan perusteella vahvistettavat MYEL-vakuutukset. Sen sijaan apurahansaajalla, jonka MYEL-vakuuttaminen perustuisi lyhyiden apurahojen yhdistämiseen toisiin apurahiin, voisi olla vuosia jatkuva vakuutusjakso, jonka työtulo ja kesto muuttuisivat aina kun apurahansaajalle myönnettäisiin uusi yhdistettävä apuraha. Työtulon muuttuminen näissä tilanteissa voisi vaikuttaa useamman kalenterivuoden

vahvistettuun vuotuisen tötuloon, ellei erikseen rajoitettaisi ajanjaksoa, jonka ajalta lyhyitä apurahoja voisi vakuuttaa yhdistämällä ne toisiin apurahajaksoihin.

Erityisesti tötulon jatkuva muuttuminen takautuvasti aiheuttaisi ongelmia tapaturmakorvausten osalta, jos apurahansaajalle olisi maksettu korvauksia vahingon tapahtuessa vahvistetun MYEL-tötulon perusteella ja tötulon määrä myöhemmin muuttuisi yhdistettävien apurahajaksojen vuoksi. Tötulon muuttuminen takautuvasti vaikuttaisi myös muihin etuuksiin, joiden myöntämisen edellytyksiin MYEL-tötulon määrä vaikuttaa sekä apurahansaajalle maksettujen MYEL-tötuloon perustuvien ansiosidonnaisten etuuksien määrään.

Lyhyiden apurahojen yhdistäminen toisiin apurahoihin vähintään neljän kuukauden vakuutusjaksojen muodostamiseksi edellyttäisi sitä, että kaikkien apurahoja myöntävien tahojen olisi ilmoitettava kaikki myöntämänsä työskentelyapurahat Melalle. Apurahoja ilmoitettaisiin osittain turhaan, koska kaikkia myönnettyjä lyhyitä apurahoja ei kuitenkaan käytännössä voisi yhdistää toiseen apurahaan esimerkiksi siitä syystä, että apurahansaajalle ei myönnetä toista apurahaa, johon lyhyen apurahan voisi yhdistää.

Edellä esitetyt huomiot lyhyiden apurahojen mahdolliseen MYEL-vakuuttamiseen liittyen koskevat sekä sitä tilannetta, että vain toisiaan seuraavat lyhyet apurahat yhdistettäisiin keskenään vähintään neljän kuukauden vakuutusjaksoiksi että tilannetta, jossa yksi tai useampi lyhyt apuraha yhdistettäisiin sitä edeltävään tai sitä seuraavaan itsenäisesti MYEL-vakuutettavaan apurahajaksoon. Lyhyiden apurahojen yhdistämiseen vähintään neljän kuukauden vakuutusjaksoiksi liittyy MYEL-vakuuttamisen perusteita koskevien ongelmien lisäksi paljon teknisiä ongelmia.

Aikaisemmin tehdyistä selvityksistä ilmenee, ettei yksittäisen apurahansaajan lyhyiden apurahojen yhdistämistä vähintään neljän kuukauden vakuutusjaksoiksi pakollisen MYEL-vakuuttamisen perusteeksi yleisesti pidetä tarpeellisenä, tarkoituksenmukaisena tai toivottavana. Apurahansaajien neuvottelukunnassa mielipiteet asiasta jakautuivat ja myös työryhmässä esitettiin erilaisia mielipiteitä ja ajatuksia siitä, tulisiko ja millä tavoin lyhyet apurahat ottaa MYEL-vakuutuksessa huomioon. Kokonaisarvion jälkeen työryhmä ei päätenyt esittämään MYEL-vakuuttamisen perusteiden muuttamista kaikkien itsenäisesti tai tutkija- ja taiteilijaryhmässä työskentelevien apurahansaajien lyhyiden apurahojen osalta.

Tutkija- ja taiteilijaryhmissä työskentelevien apurahansaajien osalta Apurahansaajien neuvottelukunnassa ja aikaisemmin tehdyissä selvityksissä on kuitenkin pidetty ongelmana sitä, että tutkija- tai taiteilijaryhmän tiettyyn projektiin tai tietyn määräajan jatkuvaan työhön myönnettävä lyhyt jatkoapuraha tai myönnettyyn apurahajaksoon liittyvä myöhemmin myönnettävä lisärahoitus jää MYEL-vakuutuksen ulkopuolelle siksi, että se ei yksin täytä MYEL-vakuuttamisen edellytyksiä, eikä vahvistetun MYEL-vakuutuksen tötulon tarkistaminen myöskään ole mahdollista.

Näitä tilanteita esiintyy, kun aikaisemman MYEL-vakuutetun apurahajakson jatkoksi myönnetään uusi lyhyt apuraha tai kun MYEL-vakuutetulle apurahajaksolle myönnetään lisärahoitusta siten, että lisärahoitus ajallisesti sijoittuu jo MYEL-vakuutetulle apurahajaksolle. Apurahansaajien neuvottelukunnassa on pidetty tärkeänä MYEL:n muuttamista siten, että tietyn projektin loppuun saattamiseksi myönnetty lisäapurahajakso tai jo MYEL-vakuutetulle työskentelyjaksolle myönnetty lisärahoitus voitaisiin ottaa huomioon apurahansaajalle tutkija- tai taiteilijaryhmässä tekemän työn perusteella vahvistetussa MYEL-vakuutuksessa.

Työryhmän käsityksen mukaan tutkija- tai taiteilijaryhmässä työskenteleville apurahansaajille ryhmän projektin toteuttamiseksi myönnettyt erilliset apurahat voitaisiin tietyn edellytyksin yhdistää toisiinsa apurahansaajaa MYEL-vakuutettaessa. Yhdistämismahdollisuus ei kuitenkaan koskisi tilanteita, joissa kaikki apurahat tai ensimmäiset apurahat olisivat lyhyitä apurahoja. Yhdistämisen edellytyksenä olisi, että tutkija- tai taiteilijaryhmässä työskentelevälle apurahansaajalle olisi ensin myönnetty työskentelyapuraha, joka yksin täyttää MYEL-vakuuttamisen edellytykset. Tämän apurahan perusteella vahvistettua vakuutusjaksoa voitaisiin jatkaa yhdistämällä siihen sitä keskeytyksettä seuraavat tutkija- tai taiteilijaryhmän työn jatkamiseen myönnetty lyhyet apurahajaksot (tällöin sekä MYEL-vakuutusjakso että MYEL-tötulo muuttuisivat). Lisäksi MYEL-vakuutettuun apurahajaksoon voitaisiin yhdistää ao. projektiin myöhemmin myönnettävä lisärahoitus (tällöin vakuutusjakso pysyisi muuttumattomana, mutta MYEL-tötulo muuttuisi).

Edellä tarkoitetuissa tilanteissa erillisistä samaan projektiin myönnettyistä apurahoista voitaisiin muodostaa MYEL-vakuutuksen perusteeksi yksi määräaikainen vakuutusjakso. Tämä edellyttäisi uusia säännöksiä muun muassa apurahojen yhdistämisestä sekä vahvistetun MYEL-vakuutusjakson ja MYEL-

työtulon muuttamisesta. Vahvistettua MYEL-vakuutusta ei näissä tilanteissa kuitenkaan käytännössä muutettaisi toistuvasti, koska tutkija- tai taiteilijaryhmät toimivat yleensä vain määräajan ja jatko- tai lisäapurahoja ei yleensä toistuvasti myönnetä samaan projektiin. Mahdollista lainmuutosta valmisteltaessa olisi erikseen selvittävää tulisiko yhdistettävien apurahojen myöntäjän olla sama taho vai olisiko mahdollista yhdistää myös eri myöntäjien työryhmälle myöntämät apurahat keskenään.

Työryhmä ehdottaa, että tutkija- tai taiteilijaryhmässä työskenteleville apurahansaajille ryhmän tiettyyn projektiin myönnetty lyhyet jatkoapurahat voitaisiin edellä mainituin edellytyksin yhdistää aikaisemmin MYEL-vakuutettuun apurahajaksoon. Näissä tilanteissa on kyse yhden kokonaisuuden rahoittamisesta työn alkamisesta sen valmistumiseen saakka. Projektin alkaessa ei kuitenkaan aina tarkkaan tiedetä, kuinka kauan projekti kestää tai siihen tarvittavan rahoituksen määrää. Koko projektin rahoittamista koskeva päätös on saatettu tehdä kerralla vaikka rahoitus käytännössä myönnetään projektin edetessä myönnettävien erillisten apurahojen muodossa. Käytännössä voi myös olla kyse siitä, että projektin alkaessa myönnetään apuraha, jonka arvioidaan riittävän koko projektin rahoittamiseen, mutta työn edetessä huomataan, että projektin valmistuminen edellyttää lisärahoituksen myöntämistä. Koska näissä tilanteissa on kyse saman projektin parissa keskeytykseltä jatkuvasta työstä, työryhmä pitää koko projektin parissa tehdyn työn MYEL-vakuuttamista tarkoituksenmukaisena, vaikka osa projektin rahoittamiseen myönnettyistä apurahoista ei yksin täytä MYEL-vakuuttamisen edellytyksiä.

Tutkija- tai taiteilijaryhmässä työskentelevälle apurahansaajalle myönnettyä MYEL-vakuutettua apurahajaksoa keskeytykseltä seuraavaa pitkää apurahaa tai osittain tai kokonaan aikaisemmin MYEL-vakuutetulle työskentelyjaksolle myönnettyä uutta pitkää apurahaa ei kuitenkaan ehdoteta yhdistettäväksi toiseen apurahajaksoon. Näissä tilanteissa vahvistettaisiin jatkossakin erilliset apurahakohtaiset MYEL-vakuutukset.

Työryhmä ei ehdota itsenäisesti työskentelevien apurahansaajien osalta tutkija- tai taiteilijaryhmässä työskentelevää apurahansaajaa koskevaa lyhyiden apurahajaksojen yhdistämismahdollisuutta, koska vastaavia tilanteita ei tehdyissä selvityksissä tai Apurahansaajien neuvottelukunnassa ole tuotu esille ongelmina itsenäisesti työskentelevän apurahansaajan osalta. Itsenäisesti työskentelevälle apurahansaajalle myönnetään ilmeisesti harvemmin kuin tutkija- tai taiteilijaryhmille useampia toisiaan keskeytykseltä seuraavia samaan työhön tai projektiin liittyviä apurahoja.

Apurahansaajien neuvottelukunnassa ja aikaisemmin tehdyissä selvityksissä ongelmana on pidetty myös sitä, että muiden henkilöiden kanssa yhteisen projektin parissa yli neljän kuukauden ajan keskeytykseltä työskentelevä apurahansaaja ei ole MYEL-vakuutuksen piirissä, jos kaikki eri tahojen projektin rahoittamiseen myöntämät apurahat ovat lyhyitä apurahoja. Näissä tilanteissa yksikään projektin rahoittamiseksi myönnettyistä apurahoista ei täytä MYEL-vakuuttamisen edellytyksiä, eikä työskentelyä siten voida MYEL-vakuuttaa, vaikka projekti ja apurahansaajan työskentely projektin parissa jatkuisivat vähintään neljän kuukauden ajan. Harkittaessa apurahansaajien MYEL-vakuuttamisen laajentamista kattamaan myös tällaiset tilanteet on kuitenkin otettava huomioon ne ongelmat ja näkökohdat, jotka on aikaisemmin tässä työryhmämuistiossa mainittu lyhyiden apurahojen yhdistämistä ja niiden MYEL-vakuuttamista käsiteltäessä. Molemmissa tilanteissa olisi käytännössä kyse samankaltaisesta lyhyiden apurahojen yhdistämisestä MYEL-vakuuttamisen perusteeksi. Tämän vuoksi työryhmä ei ehdota MYEL-vakuuttamisen perusteiden muuttamista tilanteissa, jossa työskentely tietyn projektin parissa jatkuu vähintään neljän kuukauden ajan, mutta työskentelyä varten myönnetty erilliset apurahat, jotka käytetään projektin rahoittamiseen, ovat kaikki lyhyitä apurahoja.

Ulkomailla tapahtuvan apurahatyöskentelyn vakuuttaminen

Ulkomailla muuttavan apurahansaajan mahdollisuus pitää MYEL-vakuutus voimassa ulkomailla tapahtuvan työskentelyn ajan riippuu siitä, toimiiko apurahansaaja

- maassa, jossa sovelletaan EU:n sosiaaliturva-asetusta,
- maassa, jossa sovelletaan Suomen solmimaa sosiaaliturvasopimusta vai
- maassa, jonka kanssa Suomella ei ole sosiaaliturvasopimusta ja jossa ei sovelleta EU:n sosiaaliturva-asetusta (ns. ei-sopimusmaa).

Kuuluakseen Suomen sosiaaliturvaan ulkomailla työskentelyn ajan EU-, ETA- ja sosiaaliturvasopimusmaihin sekä Sveitsiin tilapäisesti (max 5 v) lähtevällä apurahansaajalla tulee olla todistus Suomen

sosiaaliturvan piirin kuulumisesta (EU-maissa A1). Apurahansaajan tulee hakea A1 todistusta ETK:sta ja MYEL-vakuutusta Melasta. A1 todistus koskee käytännössä koko suomalaista sosiaaliturvaa. Jos siis ETK myöntää henkilölle A1 todistuksen, kuuluu apurahansaaja todistuksen johdosta Suomen sosiaaliturvaan kokonaisuudessaan ja on oikeutettu esimerkiksi lapsilisään ja sairauspäivärahaan Suomesta. Jos A1 todistusta ei myönnetä, kuuluu henkilö työskentelymaansa sosiaaliturvaan kyseisen maan sosiaaliturvaa koskevien säännösten mukaisesti.

Ei-sopimusmaihin lähtevän apurahansaajan tulee hakea päätöstä Suomen sosiaaliturvaan kuulumisesta Kelasta ja MYEL-vakuutusta Melasta. Kela ratkaisee asian asumiseen perustuvan sosiaaliturvalainsäädännön soveltamisesta annetun lain (ns. soveltamisalalaki) perusteella. Pääsääntöisesti Suomessa vakinaisesti asuva henkilö kuuluu asumisperusteisen sosiaaliturvaan oleskellessaan tilapäisesti enintään yhden vuoden ulkomailla. Tietyissä tilanteissa Kela voi antaa päätöksen Suomen asumisperusteiseen sosiaaliturvaan kuulumisesta myös yli vuoden ulkomailla oleskelun ajalta (max 5 + 5 v). Apurahansaajan MYEL -vakuutus pysyy voimassa ei-sopimusmaassa tapahtuvan työskentelyn ajan, jos hän ulkomailla oleskellessaan kuuluu Suomen asumisperusteiseen sosiaaliturvaan.

Tilanteissa, joissa MYEL-vakuutus peruutetaan takautuvasti, joutuu ETK peruuttamaan annetun A1 todistuksen. Näin ollen henkilön koko sosiaaliturva, mukaan lukien Kelan etuudet kuten sairauspäivärahat ja lapsilisät, peruuntuvat. Käytännössä henkilö joutuu siis maksamaan mahdollisesti saamiaan Kelan etuuksia takaisin, jollei Kela voi pitää henkilöä Suomen sosiaaliturvaan kuuluvana jonkin muun seikan, esimerkiksi lyhyen ulkomailla olon, perusteella.

Jos lyhyitä apurahoja yhdistetään tai vakuutukseen liitetään myöhempiä apurahajaksia niin, että välissä on aikoja, jolloin henkilö ei tosiasiallisesti työskentele apurahan turvin, muodostuu ulkomaantyössä tilanne, jossa henkilö eläkevakuutuksen lisäksi olisi oikeutettu muuhun Suomen (Kela) sosiaaliturvaan. Jos MYEL-vakuutus olisi voimassa myös katkojen aikoina, tulisi kuitenkin käydä Kelan kanssa läpi se, että ETK:n todistus luo siis oikeuden Suomen sosiaaliturvaan myös ajoille, jolloin henkilö ei aktiivisesti työskentele. MYEL-vakuutuksen voimassaolo katkojen aikana olisi kuitenkin selkeää, sillä tällöin ETK voisi ratkaista henkilön Suomen sosiaaliturvaan kuulumisen koko ulkomailla olon ajalta. Tämä selkeyttäisi tilannetta, sillä ETK:een tulee usein kyselyjä siitä, miksi ETK ratkaisee tietyt ulkomailla oloajat ja Kela toiset.

Ongelmaksi yhdistettäessä apurahajaksia yhdeksi vakuutusjaksoksi tai jatkettaessa vahvistettuja vakuutusjaksoja myönnettyjen jatkoapurahojen perusteella sekä keskeytettäessä vahvistettu MYEL-vakuutus muodostuisivat kuitenkin ne ajanjaksot, jolloin henkilö tosiasiallisesti työskentelisi ulkomaiselle työnantajalle katkojen tai yhdistämisten välisinä aikoina. Tällöin EU:n sosiaaliturvasäännösten nojalla henkilön tulisi kokonaisuudessaan kuulua työskentelymaansa sosiaaliturvaan ja Suomesta annettu A1 todistus tulisi päättää. Tällöin myöskään MYEL-vakuutus ei voisi olla voimassa. Ainoastaan, jos ETK hakisi poikkeuslupaa ulkomaisen työsuhteen ajalle, voitaisiin annettu A1 todistus pitää voimassa, ja MYEL-vakuutus voisi jatkua. Tällöin kuitenkin ongelmaksi yleensä muodostuu se, että ulkomaisen työnantajan tulisi maksaa sosiaalivakuutusmaksut Suomeen.

Jos MYEL-vakuutus katkeaisi apurahojen välin ajaksi, tai siksi ajaksi, kun henkilö työskentelee ulkomaiselle työnantajalle, joutuisi ETK päättämään antamansa A1 todistuksen. Tämän johdosta yhteys Suomen sosiaaliturvaan katkeaisi, eikä ETK näin ollen voisi antaa todistusta myöskään apurahan mahdolliselle jatko-ajalle. Tällöin tulisi selvittää, voitaisiinko näissä käyttää niin sanottua poikkeuslupamenettelyä (keskustelu STM:n ja Kelan kanssa). Joka tapauksessa poikkeuslupamenettely on melko raskas ja aikaa vievä.

Jos apurahansaajien MYEL-vakuuttamista koskevia säännöksiä muutetaan, lainvalmistelun yhteydessä tulee selvittää muutosten vaikutus apurahansaajan sosiaaliturvaan tilanteissa, joissa apurahansaaja harjoittaa toimintaansa ulkomailla suomalaisen apurahan turvin. Näissä tilanteissa olisi oleellista, että apurahansaajalla säilyisi yhteys Suomen sosiaaliturvaan ja että MYEL-vakuutus pysyisi mahdollisimman muuttomattomana ulkomailla työskentelyn ajan.

10.5 TYÖRYHMÄN EHDOTUKSET

Työryhmä ehdottaa, että apurahansaaja voisi keskeyttää MYEL-vakuutuksensa nykyään laissa mainittujen keskeyttämisperusteiden lisäksi ansiotyön tekemisen ajaksi ja että MYEL-vakuutus voitaisiin keskeyttää aikaisintaan neljän kuukauden kuluttua vakuutuksen alkamisesta. Keskeyttämisajankohtaa koskevan säännöksen tulisi koskea kaikkia laissa nykyään mainittuja keskeyttämisperusteita sekä nyt ehdotettavaa keskeyttämistä ansiotyön perusteella.

Työryhmä ehdottaa, että tutkija- tai taiteilijaryhmässä työskenteleville apurahansaajille tutkija- tai taiteilijaryhmän tiettyyn projektiin myönnettyjä lyhyitä apurahoja voitaisiin apurahansaajaa MYEL-vakuutettaessa yhdistää MYEL-vakuutettuun aikaisempaan apurahajaksoon. Edellytyksenä olisi, että tutkija- tai taiteilijaryhmässä työskentelevälle apurahansaajalle olisi ensin myönnetty työskentelyapuraha, joka täyttää MYEL-vakuuttamisen edellytykset. Vahvistettua MYEL-vakuutusjaksoa voitaisiin jatkaa yhdistämällä siihen sitä keskeytyksettä seuraavat tutkija- tai taiteilijaryhmän työn jatkamiseen myönnettyt alle neljän kuukauden apurahajaksot. Lisäksi apurahansaajan tutkija- tai taiteilijaryhmässä tekemän työn perusteella vahvistettuun MYEL-vakuutusjaksoon voitaisiin liittää ao. projektiin vahvistetulle MYEL-vakuutusjaksolle kohdistuva myöhemmin myönnettävä lisärahoitus.

Jos apurahansaajien MYEL-vakuuttamista koskevia säännöksiä muutetaan, lainvalmistelun yhteydessä tulee selvittää muutosten vaikutus apurahansaajan sosiaaliturvaan tilanteissa, joissa apurahansaaja harjoittaa toimintaansa ulkomailla suomalaisen apurahan turvin. Näissä tilanteissa olisi oleellista, että apurahansaajalla säilyisi yhteys Suomen sosiaaliturvaan ja että MYEL-vakuutus pysyisi mahdollisimman muuttomattomana ulkomailla työskentelyn ajan.

11 YHTEENVETO TYÖRYHMÄN EHDOTUKSISTA

Eläketurva

- Työryhmä ehdottaa, että TyEL:n lisättäisiin säännös, jonka perusteella lain soveltamisalan piiriin kuuluisi myös luonnollisen henkilön tekemä työ, joka perustuu hänen ja yksityisen alan toimeksiantajan kanssa solmimaan toimeksianto- tai konsulttisopimukseen. Lisäksi edellytetään, ettei henkilö harjoita toimintaansa yhtiön tai muun yhteisön muodossa taikka toiminimellä ja että hänen toimintansa on niin vähäistä, ettei hän ole velvollinen ottamaan YEL- tai MYEL-vakuutusta. Ehdotuksen piiriin eivät myöskään kuulu henkilöt, joilla on YEL- tai MYEL-vakuutus. Yllä mainittujen ehtojen täytyessä TyEL:a sovellettaessa kyseinen henkilö rinnastettaisiin työntekijään ja toimeksiantaja rinnastettaisiin työnantajaan. Henkilömäärää, jota muutos koskisi, on erittäin vaikea arvioida. Muun muassa tämä on selvítettävä asian jatkovalmistelussa.
- Työryhmä ehdottaa, että jatkossa selvitetään, voisiko valtion ylimääräisen taiteilijaeläkkeen jättää huomioimatta takuueläkettä vähentävänä tulona.

Työttömyysturva

- Työryhmä ehdottaa, että jatkossa selvitetään työttömyysturvalain 1 luvun 6 §:ssä säädetyn yrittäjän määritelmän mahdolliset kehittämistarpeet, koska työntekijän, yrittäjän ja omassa työssä työllistyvän välinen rajanveto ja oman työmarkkina-aseman merkityksen ymmärtäminen työttömyysturvan kannalta voi joissakin tilanteissa olla ongelmallista.
- Työryhmä ehdottaa, että jatkossa selvitetään luovan ja esityksellisen työn alojen työssäoloehdon täyttymistä koskevan työttömyysturvalain täytäntöönpanosta annetun asetuksen (1330/2002) 6 §:n mahdolliset kehittämistarpeet.
- Työryhmä ehdottaa, että jatkossa selvitetään, voidaanko tekijänoikeuskorvaukset jättää huomioimatta päivärahan sovittelussa siltä osin kuin niitä maksetaan teoksesta, esityksestä tms., joka on tehty ennen työttömyyttä.
- Hallitus antoi 29.8.2013 eduskunnalle hallituksen esityksen laiksi työttömyysturvalain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 90/2013 vp). Esityksessä ehdotetaan yrittäjän työssäoloehdon laskentaa ja ansiopäivärahan perusteena käytettävän työtulon laskemista koskeviin säännöksiin muutoksia, jotka selkeyttävät lainsäädäntöä ja poistavat tarpeettomia eroja palansaajien ja yrittäjien työttömyysturvasta. Työryhmä pitää esityksessä ehdotettuja muutoksia kannatettavina eikä työryhmä tältä osin tee muita ehdotuksia.
- Työryhmä katsoo, että on tärkeää lisätä tietoa ja neuvontaa yrittäjyydestä työn tekemisen muotona ja työoikeudellisen aseman merkityksestä työttömyysturvassa.

Osittainen hoitoraha

- Työryhmä ehdottaa, että MYEL-vakuutetuille apurahansaajille sekä YEL- ja MYEL-vakuutuksen ulkopuolelle jääville ns. omassa työssä työllistyville henkilöille säädettäisiin oikeus osittaiseen hoitorahaan. Työryhmän käsityksen mukaan näillä henkilöillä tulisi olla oikeus myös vireillä olevan lainmuutoksen mukaiseen joustavaan hoitorahaan.
 - ✓ Osittaista hoitorahaa maksettiin vuoden 2012 lopussa 13 144 saajalle. Vuonna 2012 osittaisen hoitorahan kokonaiskustannukset olivat 14,3 miljoonaa euroa. Nyt ehdotettava muutos osittaiseen hoitorahaan koskisi pientä henkilökuntaa, josta vain osa olisi

potentiaalisia osittaisen hoitorahan saajia. Muutoksen taloudellisten vaikutusten arvioidaan siten olevan vähäiset.

Apurahansaajien sosiaaliturva

- Työryhmä ehdottaa, että apurahansaaja voisi keskeyttää MYEL-vakuutuksensa nykyään laissa mainittujen keskeyttämisperusteiden lisäksi ansiotyön tekemisen ajaksi ja että MYEL-vakuutus voitaisiin keskeyttää aikaisintaan neljän kuukauden kuluttua vakuutuksen alkamisesta. Keskeyttämisajankohtaa koskevan säännöksen tulisi koskea kaikkia laissa nykyään mainittuja keskeyttämisperusteita sekä nyt ehdotettavaa keskeyttämistä ansiotyön perusteella.
- Työryhmä ehdottaa, että tutkija- tai taiteilijaryhmässä työskenteleville apurahansaajille tutkija- tai taiteilijaryhmän tiettyyn projektiin myönnettyjä lyhyitä apurahoja voitaisiin apurahansaajaa MYEL-vakuutettaessa yhdistää MYEL-vakuutettuun aikaisempaan apurahajaksoon. Edellytyksenä olisi, että tutkija- tai taiteilijaryhmässä työskentelevälle apurahansaajalle olisi ensin myönnetty työskentelyapuraha, joka täyttää MYEL-vakuuttamisen edellytykset. Vahvistettua MYEL-vakuutusjaksoa voitaisiin jatkaa yhdistämällä siihen sitä keskeytyksettä seuraavat tutkija- tai taiteilijaryhmän työn jatkamiseen myönnetty alle neljän kuukauden apurahajaksot. Lisäksi apurahansaajan tutkija- tai taiteilijaryhmässä tekemän työn perusteella vahvistettuun MYEL-vakuutusjaksoon voitaisiin liittää ao. projektiin vahvistetulle MYEL-vakuutusjaksolle kohdistuva myöhemmin myönnettävä lisärahoitus.
- Jos apurahansaajien MYEL-vakuuttamista koskevia säännöksiä muutetaan, lainvalmistelun yhteydessä tulee selvittää muutosten vaikutus apurahansaajan sosiaaliturvaan tilanteissa, joissa apurahansaaja harjoittaa toimintaansa ulkomailla suomalaisen apurahan turvin. Näissä tilanteissa olisi oleellista, että apurahansaajalla säilyisi yhteys Suomen sosiaaliturvaan ja että MYEL-vakuutus pysyisi mahdollisimman muuttumattomana ulkomailla työskentelyn ajan.
 - ✓ Apurahansaajien MYEL-järjestelmän on arvioitu rahoittavan itse itsensä ensimmäiset noin 50 vuotta. Vasta tämän jälkeen on arvioitu tarvittavan valtion rahaa. Nyt ehdotettavat muutokset ja mahdolliset uudet vakuutetut sekä lisääntyneet etuudet mahtuvat tähän aiempaan arvioon. Hallintokustannusten arvioidaan lisääntyvän yhden henkilötyövuoden aiheuttamilla kustannuksilla eli noin 50 000 euroa/vuosi. Sovellusmuutoksista aiheutuvien kustannusten arvioidaan mahtuvan normaaleihin kehittämiskustannuksiin.

Eriävä mielipide

Kohtaan 3.5.2 Ehdotus taiteilijoiden ei-työsuhteisen eläketurvan toimeenpanemisesta MYEL:n piirissä.

Vastoin työryhmän kantaa katson, että asia tulisi tarkemmin selvittää. Valtaosa taiteilijoista saa kuitenkin työuransa aikana valtion tai eri säätiöiden myöntämän työskentelyapurahan, joka on vakuutettu MYEL:ssä. Muunkin ei-työsuhteisen toiminnan vakuuttaminen yksinkertaistaisi ja selkeyttäisi taiteilijoiden eläkeasioiden hoitoa. YEL:in piirissä olevien taiteilijoiden määrää on hyvin vähäinen tällä hetkellä, joten suuria rajankäyntiongelmia ei YEL:iin liittyen pitäisi olla. Luomalla MYEL:iin apurahataiteilijoiden eläkejärjestelmä on hyväksytty taiteilijatyön erityinen luonne, jonka perusteella heidät on hyväksytty tämän järjestelmän piiriin.

Rauno Anttila

ERIÄVÄ MIELIPIDE LUOVILLA ALOILLA TYÖSKENTELEVIEN JA MUIDEN ITSENSÄ TYÖLLISTÄVIEN SOSIAALITURVATYÖRYHMÄN MUISTION KOHTAAN 3.5.2 ja 3.6

Työryhmän enemmistö ei kannata ehdotusta vapaiden taiteilijoiden ei-työsuhteisen eläketurvan toimeenpanemisesta maatalousyrittäjän eläkelain (MYEL) piirissä. En voi yhtyä työryhmän enemmistön kantaan ja näin ollen jätän eriävän mielipiteen työryhmän esitykseen. Pidän tärkeänä, että ei-työsuhteessa toimivien ammattikuvataiteilijoiden eläkejärjestelmää kehitetään ja sosiaaliturvaa parannetaan organisoimalla se Maatalousyrittäjien eläkelaitokseen (Melaan).

Eriävän mielipiteeni perustelut ovat seuraavat

YLEISPERUSTELUT

Julkisen valta myöntää taiteiden merkityksen yhteiskunnalle. Julkisen vallan tehtävänä on varmistaa, että yhteiskunnassa on riittävät aineelliset edellytykset taiteen harjoittamiselle ja taiteen tuotoksista nauttimiselle. Taiteen edistämisen periaate on johdettu Suomen perustuslaissa turvatusta taiteen vapaudesta sivistyksellisenä oikeutena. Tämä periaate merkitsee julkisen vallan velvollisuutta ryhtyä toimiin, joilla turvataan taiteellisen työskentelyn erityispiirteiden huomioon ottaminen lainsäädännössä ja sen soveltamisessa.

Nykyisin hyvin pieni osa kuvataiteilijoista on yrittäjän eläkelain (YEL) mukaisen vakuutuksen piirissä. Korkea vakuutusmaksu yhdistettynä takuueläke- ja kansaneläkejärjestelmien aiheuttamaan kannustinloukkoon johtaa siihen, että moni taiteilija ei hyödy lainkaan tai hyvin vähän nykyisestä YEL-vakuutusmahdollisuudesta. Päinvastoin, korkea vakuutusmaksu alentaa muutoinkin niukkaa toimeentulon tasoa. Ongelma on suurin kuvataiteilijoilla, joilla ei useinkaan ole työsuhdetta tai yrittäjätoimintaa taiteellisen työn ohessa.

Valtio on jo tunnustanut taiteilijoiden eläketurvan huonouden ja myöntää ylimääräisiä taiteilijaeläkkeitä, joiden määrä kuitenkin on erittäin pieni verrattuna hakemusten määrään. Nykyinen ansioeläkejärjestelmä ei tuota taiteilijalle riittävää eläketurvaa. Jos vapaat taiteilijat vakuutettaisiin MYEL-järjestelmässä, nykyistä useammat pienituloiset taiteilijat tulisivat lakisääteisen pakollisen eläkevakuutuksen piiriin ja osallistuisivat itse työeläketurvan rahoittamiseen. Tämän työryhmäkin toteaa. Näin ollen pidän perusteltuna kuvataiteilijoiden eläketurvan järjestämistä osana MYEL –järjestelmää ja kuvataiteilijoiden näkemistä erityisryhmänä, kuten on tehty maatalousyrittäjien ja apurahansaajienkin osalta.

Taiteilijoiden saaminen nykyistä kattavammin työeläkejärjestelmän piiriin, vaikka normaalia alhaisemmalla vakuutusmaksutasolla, säästäisi valtion menoja takuu- ja kansaneläkejärjestelmien osalta.

Maatalousyrittäjän eläkelain (22.12.2006/1280) soveltaminen ammattikuvataiteilijaan

Vapaat taiteilijat rinnastetaan tällä hetkellä sosiaaliturvan järjestämisen osalta yrittäjiin. Kuten selvittäjä Cronberg toteaa (OKM:n raportti 2010:6 s. 35), tämä johtaa kohtuuttomiin eläkemaksuihin. On muistettava, että itse Yrittäjien eläkejärjestelmän on edellyttänyt valtion taloudellista tukea YEL- järjestelmälle. Sama koskee myös Merimieseläkejärjestelmää ja Maatalousyrittäjien eläkejärjestelmää. Näihin tukiin verrattuna kuvataiteilijoiden eläkejärjestelmän tarvitsema valtion taloudellinen tuki olisi erittäin kohtuullinen.

Vaikka yrittäjäläkejärjestelmä on ollut voimassa 1970-luvulta lähtien, ovat taiteilijoiden YEL:n mukaiset eläkekertymät minimaaliset. Yrittäjäläkejärjestelmän soveltamisessa taiteilijoiden taiteelliseen työhön kulminoituvat ne ongelmat, jotka aiheutuvat kyseisen eläkejärjestelmän soveltumattomuudesta työhön, jonka tulokset eivät ole luetteloitavissa tai taloudellisilla mittareilla laskettavissa.

On tärkeää tunnustaa luovan työn erityisluonne. Taiteilijan työskentelyprosessia, työn tulosta ja sen merkitystä ei voi arvioida ennalta. Taiteilijat eivät toimi samalla tavalla markkinatalouden piirissä kuin yrittäjät, vaan heidän tilannettaan voidaan verrata esimerkiksi perustutkimukseen tai maanviljelijöihin. Apurahoihin perustuva MYEL-eläkejärjestelmä on maksuosuuden osalta selvästi YEL-järjestelmää toimivampi vaihtoehto. Kuten työryhmäkin toteaa, toimeenpanon kannalta Cronbergin ehdotus olisi mahdollista toteuttaa.

Taiteilijoiden lakisääteinen eläketurva muodostuu tällä hetkellä usean rinnakkaisen järjestelmän kokonaisuudesta, jota ei ole rakennettu taiteilijoiden lähtökohdista. Pidän hyvänä Cronbergin ehdotusta nykyisten YEL:n mukaan vakuutettujen taiteilijoiden siirtymisestä MYEL:n piiriin. MYEL:n mukaan vakuutettavaksi tulisivat myös nykyään YEL-yrittäjinä pidettävät taiteilijat, jotka eivät ole pakollisen YEL-vakuutuksen piirissä, mutta joiden työpanoksen perusteella vahvistettava työtulo ylittäisi pakollisen MYEL-vakuuttamisen työtulorajan.

Kuvataiteilijan määritelmä

Ammattitaiteilijana voitaisiin eläketurvassa pitää taiteilijaa, joka saa toimeentulonsa taiteellisesta työstä tai taiteelliseen työhön tarkoitettusta apurahasta. Jollei toimeentulo kokonaisuudessaan kerry taideammattista, voidaan ammattitaiteilijana kuitenkin pitää henkilöä, joka osoittaa toimivansa säännöllisesti ja ammattimaisesti taiteen alalla. Tällainen osoitus on myös aikaisempien vuosien aktiivinen taiteellinen toiminta. Kuvataiteilija saattaa valmistella teostaan tai teoksiaan useitakin vuosia ennen niiden näytteille ja myyntiin asettamista tai tarjoamista. Taiteellista toimintaa on se, että on pidetty näyttelyitä ammattimaisesti, teoksia on julkaistu tai myyty. Epävarmoissa tapauksissa voidaan kiinnittää huomiota siihen, onko henkilö saanut koulutuksen taidealan oppilaitoksessa tai onko henkilö ammatillisen taiteilijajärjestön jäsen. Korkein hallinto-oikeus on ratkaisussaan KHO:2009:106 linjannut rajanvetoa ammattimaisen taiteellisen toiminnan ja harrastustoiminnan välillä. Koska taiteella on muita, pelkkää liikevoittoa korkeampia tavoitteita, ei taiteilijatoiminnan taloudellinen menestys eivätkä taiteen myyntitulot ole käypää kriteeriä. Ammattimaisen kuvataiteilijan ja taiteenharrastajan erottamiseen toisistaan käytetään pääsääntöisesti neljää kriteeriä. Nämä ovat koulutus, alan ammattiliiton jäsenyys, apurahat ja julkinen toiminta kuten näyttelytoiminta.

Työpanoksen perusteella vahvistettava vuotuinen työtulo

Eläkelaitos vahvistaa taiteilijalle vakuutuksen alkaessa taiteilijan työpanosta vastaavan vuotuisen työtulon. Työtulo voitaisiin määrittää laskennallisen työpanoksen arvon kautta soveltuvin osin vastaavalla tavalla kuin yrittäjäläkevakuutusten perusteena oleva työtulo. Työtulo on se palkka, joka kohtuudella olisi maksettava, jos hänen laissa tarkoitettua ammattitaiteilijatoimintaansa suorittamaan olisi palkattava vastaavan ammattitaidon omaava henkilö, tai se korvaus, jonka muutoin voidaan katsoa keskimäärin vastaavan sanottua työtä. Vahvistettavan työtulon määrään vaikuttaisi se, onko työskentely kokopäiväistä vai osa-aikaista tai päätoimista vai sivutoimista. Näille työtulon normaalialueille määriteltäisiin laissa euromääräiset ala- ja ylärajat, joita vuosittain tarkistettaisiin palkkakertoimella. Näiltä työtulon normaali-alueilta taiteilija voi valita työpanostaan parhaiten kuvaavan työtulon samaan tapaan kuin maatalousyrittäjäkin nyt valitsevat. Vuotuiselle työtulolle vahvistetaan euromääräinen yläraja.

Vuonna 2013 MYEL-vakuutuksessa työpanoksen perusteella vahvistettavan vuotuisen työtulon alaraja on 3652 euroa.

Koska MYEL-vakuutuksessa on alempi vähimmäistyötuloraja kuin YEL:ssä, taiteilijoiden vakuuttaminen MYEL:n mukaan johtaisi siihen, että useampia taiteilijoita saataisiin lakisääteisen työeläkevakuutuksen piiriin. Tämä on linjassa sen tavoitteen kanssa, että kaikesta työstä ja siitä saadusta ansiosta karttuu eläketurvaa. Jos uusi järjestelmä kehitetään, niin sen piiriin tulisi arviolta 1200 kuvataiteilijaa.

Toimeenpano

Taidemaalariliiton eläketutkimuksen mukaan vuonna 1960 ja sen jälkeen syntyneiden taidemaalareiden eläke-ennuste ei yllä edes takuueläkkeen suuruiseksi. Omasta taiteellisesta työstä, joka tällä hetkellä vakuutetaan yrittäjien eläkelain (YEL) mukaan, ei eläkettä juuri kertynyt. Yrittäjäläkkeen eläke-ennusteena on 13–23 e/kk. Nykyisen eläkejärjestelmän keskeinen ongelma on se, että se ei kannusta taiteilijoita rakentamaan eläketurvaansa. Valtaosa taiteilijoista jää takuueläkkeen varaan. Julkinen sektori joutuu nyt kattamaan eläkettä yhteen sovitettaessa työeläkkeen ja takuueläkkeen erotuksen, jota ei ole säästetty eläkelaitoksiin. Nykyjärjestelmä ei ole siis yksinomaan heikosti kannustava ja alhaisia eläkkeitä tuottava, vaan lisäksi se aiheuttaa tulevaisuudessa kasvavan kustannuksen yhteiskunnalle. Tavoitteena kaikkien kuvataiteilijoiden vakuuttamisella MYEL:n perusteella, on kannustaa taiteilijoita itse rakentamaan kohtuullisilla eläkemaksuilla työeläketurvaansa. Tältä osin ehdotus keventää julkisen talouden taakkaa eläkkeiden rahoittamisessa. Taiteilijoiden eläkemaksu voitaisiin mitoittaa vastaamaan likimain palkansaajien maksamia eläkemaksuja, jotka ovat nykytasolla 5–6%.

Taiteilijoiden MYEL-vakuuttaminen voidaan muilta osin toteuttaa pitkälle samoin periaattein kuin nykyinen MYEL-vakuuttaminen. Järjestelmä olisi sujuvasti toimeenpantavissa Melassa jo tällä hetkellä käytössä olevia käsittelyjärjestelmiä hyödyntäen.

Terhi Aaltonen

Itsensä työllistäjien yhteistyöryhmän eriävä mielipide luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvatyöryhmän loppuraporttiin

Työryhmätyössä on käyty läpi voimassaoleva sosiaaliturvajärjestelmä. Työryhmän esittämät ehdotukset kohdistuvat sosiaaliturvajärjestelmän eri kohtien hienosäätöön. Työryhmän ehdotus työeläkelain soveltamisalan laajentamisesta koskemaan myös ilman yritystä toimivan, luonnollisen henkilön toimeksiantosuhteen perusteella tekemään työhön, on näistä keinoista merkittävin. Lisäksi työryhmä ehdottaa yksittäisiä parannusehdotuksia. Nämä muutokset ovat riittämättömiä ja samalla sivuuttavat työelämän muutostrendit.

Hallitusohjelman mukaisen Trendityöryhmän työn perusteella työryhmän tekemässä jatkotyössä sosiaaliturvan osalta olisi tullut laaja-alaisesti selvittää sosiaaliturvan kehittämistä kokonaisuutena, ottaen huomioon työelämän muutokset. Tähän työhön työryhmässä ei katsottu olevan mahdollisuutta. Trendityöryhmän väliraportissa on tunnistettu muuttuva työelämä, jossa työtä tekevä voi samana päivänä tehdä palkkatyötä, olla yrittäjä, saada apurahaa ja vaikkapa opiskella. Sosiaaliturvan lakikohtainen tarkastelu ei tällöin ole riittävää, vaan sosiaaliturvaa pitäisi pystyä katsomaan kokonaisuutena.

Sosiaaliturvatyöryhmän johtopäätöksenä on se, että sosiaaliturvan ongelmat johtuvat työntekijän ja yrittäjän työoikeudellisesta määrittelystä, sen määrittellessä henkilön aseman myös sosiaaliturvalainsäädännössä. Kuitenkin sosiaaliturvan kokonaisuutta pitäisi pystyä uudistamaan siitä riippumatta, mikä on työntekijän työoikeudellinen määrittely. Myös tällainen uudelleen määrittely on tarpeen ja työntekotavan rinnastuessa tosiasiassa palkansaajana tehtyyn työhön, tulisi näillä henkilöillä olla vastaavasti oikeus sosiaaliturvaan.

30.9.2013

Erika Mattsson
Itsensä työllistäjien yhteistyöryhmän edustajana

Eriävä mielipide

Työryhmän raportti kohta 3.5.2 *"Ehdotus taiteilijoiden ei-työsuhteisen eläketurvan toimeenpanemisesta MYEL:n piirissä"* ja kohta 3.6 *"Työryhmän ehdotukset"*.

Vastoin työryhmän kantaa katson, että taiteilijoiden ei-työsuhteinen eläketurva tulee toimeenpanna MYEL:n piirissä ja käytännön toimeenpanoon liittyvät asiat tulee selvittää ja ratkaista erillisessä työryhmässä.

Työryhmän raportissa todetaan, että Suomessa järjestetään valtion tukemaa eläketurvaa maatalousyrittäjille ja apurahansaajille, mutta työryhmän enemmistö ei pidä perusteltuna sitä, että muille ryhmille järjestettäisiin edullisempaa työeläketurvaa. Kuitenkin valtaosa ei-työsuhteisista ammattitaiteilijoista on nimenomaisesti apurahansaajia ja tekee taiteellista työtä apurahan turvin. He ovat jo MYEL:n piirissä ja taiteelliselle työskentelylle on tunnustettu erityisasema ja oikeus MYEL-eläkkeeseen.

Taiteellisesta työstä saatua tuloa pitäisi tarkastella yhtenä kokonaisuutena ja vakuuttaa yhdessä järjestelmässä. Nykyinen tilanne, jossa samaa työskentelyä vakuutetaan kahden eri järjestelmän, MYEL:n ja YEL:n kautta on epäselvä.

Taiteellisen työn vakuuttaminen kokonaisuudessaan MYEL:n piirissä on perusteltu ratkaisu. Suurempi joukko taiteilijoita tulisi vakuutetuksi ja taitelijoilla olisi mahdollisuus osallistua enemmän oman työeläketurvansa rahoittamiseen. Tämä vähentää myös valtion kustannuksia kansan- ja takuueläkkeessä.

Toimeenpanon kannalta taitelijoiden ei-työsuhteinen eläketurva on mahdollista toteuttaa MYEL:n piirissä, näin työryhmän enemmistökin toteaa. Eläkejärjestelmä voitaisiin toimeenpanna Melassa käytössä olevilla järjestelmillä, varsin pienin muutoksin.

Suvi Oinonen

27.9.2013

Luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistäjien sosiaaliturvan kehittämistä pohtineen työryhmän raportti

Itsensä työllistäjien sosiaaliturvan kehittämistä pohtinut työryhmä on saanut työnsä päätökseen ja työryhmän ehdotukset ovat luettavissa loppuraportista. Työryhmä mm. ehdottaa, että työntekijän eläkelakiin (TyEL) lisättäisiin säännös, jonka perusteella lain soveltamisalan piiriin kuuluisi myös luonnollisen henkilön tekemä työ, joka perustuu hänen ja yksityisen alan toimeksiantajan kanssa solmimaan toimeksianto- tai konsulttisopimukseen. Lisäksi edellytetään, ettei henkilö harjoita toimintaansa yhtiön tai muun yhteisön muodossa taikka toiminimellä ja että hänen toimintansa on niin vähäistä, ettei hän ole velvollinen ottamaan yrittäjän tai maatalousyrittäjän eläkelain (YEL ja MYEL) mukaista vakuutusta. Ehdotuksen piiriin eivät myöskään kuulu henkilöt, joilla em. vakuutus jo on. Vastaavansisältöinen säännös koskien tilanteita, joissa julkisen sektorin toimija on toimeksiantajana, löytyy sekä kunnallisesta että valtion eläkelaista. Esitämme tässä lausunnossa eriävän mielipiteemme työryhmän edellä mainittuun ehdotukseen. Katsomme, ettei ehdotettua säännöstä tule lisätä työntekijän eläkelakiin.

Ehdotettu muutos ei ole perusteltu, koska sen tosiasiallinen henkilöllinen soveltamisala jää olemattomaksi tai lähes olemattomaksi. Edellä mainitusta syystä se aiheuttaa työeläkejärjestelmälle kohtuuttomia kustannuksia. Muutos toteutuessaan myös hämärtäisi työ- ja sosiaaliturvalainsäädännössä käytössä olevaa varsin selkeää jakoa työntekijöihin ja yrittäjiin. Ehdotettu muutos ei myöskään auttaisi luovilla aloilla työskenteleviä ja muita itsensä työllistäjiä toimeksiantokustannusten nousun seurauksena, vaan päinvastoin heikentäisi heidän mahdollisuuksiaan saada toimeksiantoja yksityiseltä sektorilta.

Eriävän mielipiteen tarkemmat perustelut

Ehdotuksessa säännöksen soveltamisen ulkopuolelle rajataan toiminta, jota harjoitetaan yhtiömuodossa taikka toiminimellä. Nähdäksemme kirjaus tässä muodossaan rajaa ulos kaiken yrittäjätoiminnan, joten ehdotettu säännös ei koskisi ketään, sillä kaikkea yritystoimintaa harjoitetaan toiminimellä. Julkisen sektorin eläkelakien vastaavissa säännöksissä ei ole rajattu säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle kaikkia toiminimellä toimintaa harjoittavia. Näin ollen kyseisten lakien vastaavaa säännöstä voidaan soveltaa ns. yksityiseen elinkeinonharjoittajaan. Tämä lienee myös työryhmän ehdotuksen tarkoitus.

Työeläkelainsäädännössä ansiotarkoituksessa tehty työ vakuutetaan pääsääntöisesti joko työsuhteena tai yrittäjätoimintana. Työeläkelakeja sovellettaessa rajanveto tehdään työoikeudellisin perustein. Työsopimuslaisissa tarkoitettu työntekijä vakuutetaan työntekijän eläkelain mukaan. Yrittäjä puolestaan määritellään käänteisesti työsopimuslaista ilmenevien työsuhteen tunnusmerkkien kautta. Yrittäjän eläkelain mukaan yrittäjällä tarkoitetaan henkilöä, joka tekee ansiotyötä olematta työsuhteessa tai virka- tai muussa julkisoikeudellisessa toimituksessa. Laki ei edellytä toiminnan harjoittamista yritysmuodossa.

Oletamme, että ehdotettu muutos on tarkoitettu vastaamaan sisällöltään julkisen puolen eläkelakien em. säännöksiä, ja siten sovellettavaksi tilanteisiin, joissa toimeksiantannon vastaanottaa yksityinen elinkeinonharjoittaja. Tämä merkitsisi ehdotuksen toteutuessa sitä, että TyEL:n mukaan vakuutettaisiin jatkossa myös yrittäjänä tehtyä työtä. Muutos siten monimutkaistaisi eläkejärjestelmää hämärtämällä työsuhteen ja yrittäjyyden rajaa. Epäselvää on millä edellytyksillä TyEL:ssä vakuutettu toimeksiantoyrittäjä mahdollisesti siirtäisi yrittäjäeläkevakuutuksen piiriin hänen toimintansa laajetessa.

Ehdotettu säännös koskisi YEL-vakuuttamisvelvollisuuden ulkopuolelle jäävää yritystoimintaa. YEL-vakuuttamisvelvollisuus on, kun toimintaa harjoitetaan vähintään neljä kuukautta ja YEL-työtulo on vähintään 7 303,99 euroa vuodessa (2013). YEL-työtulon tulee vastata yrittäjän työpanosta (työpanoksen taloudellista arvoa), ei yritystoiminnan taloudellista tulosta. Säännös koskisi siis täysin sivutoimista ja/tai lyhytaikaista yrittäjätoi-

mintaa. Tällaista toimintaa harjoittavilla henkilöillä ko. yritystoiminta ei todennäköisesti useimmiten ole heidän pääasiallinen tulonlähteensä. Osa heistä on myös tehnyt tietoisesti valinnan pitää toimintansa niin pienimuotoisena, ettei vakuuttamisvelvollisuuden alaraja täyty.

Ehdotus ei pääsääntöisesti koskisi sitä ryhmää, jonka sosiaaliturvan kehittämistä varten työryhmä on alun perin asetettu. Luovilla aloilla työskentelevät ja muut itsensä työllistäjät, jotka harjoittavat ammatiaan päätoimisesti eivät kuuluisi säännöksen henkilölliseen soveltamisalaan, koska heidät katsottaisiin jatkossakin YEL-vakuuttamisvelvollisiksi yrittäjiksi. Itsensä työllistäjistä säännöstä sovellettaisiin henkilöihin, jotka tekevät ainoastaan satunnaisia toimeksiantoja. Näistä työsuorituksista kertyvä eläke olisi todennäköisesti niin vähäinen, ettei ainakaan pelkästään sillä saavutettaisi mainittavaa työeläketurvaa ottaen huomioon perusturvan korkean tason.

Esitetyn muutoksen henkilöllinen soveltamisala olisi siis varsin kapea. Muutoksen käytännön toimeenpanokustannukset työeläkejärjestelmälle saattaisivat kuitenkin olla kohtuuttomat ottaen erityisesti huomioon sen, ettei muutoksesta olisi mitään käytännön hyötyä.

Suomen Yrittäjien neuvontapalveluun on tullut yhteydenottoja yrittäjiltä, jotka ovat kertoneet, että heiltä on julkisen sektorin toimijoiden kanssa toimeksiantosopimuksia solmittaessa edellytetty YEL-vakuutuksen ottamista. Arviomme mukaan ehdotetun muutoksen toteutuminen tarkoittaisi sitä, että toimeksiantokustannusten noustessa toimeksiannot annettaisiin jatkossa lisääntyvässä määrin myös yksityisellä sektorilla ainoastaan YEL-vakuutetuille yrittäjille. Tällöin työn teettäjällä ei olisi velvollisuutta järjestää työn suorittajalle lakisääteistä työeläketurvaa. Ehdotetun muutoksen soveltamisalaan kuuluvien henkilöiden työnsaantimahdollisuudet siten tosiasiallisesti vähentyisivät muutoksen seurauksena.

Helsingissä 30 päivänä syyskuuta 2013

Simopekka Koivu

Harri Hellstén

Täydentävä lausuma sosiaali- ja terveysministeriön luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaaliturvatyöryhmän raporttiin

Lainmuutosehdotus

Työryhmä ehdottaa, että työntekijän eläkelakiin (395/2006, TyEL) lisättäisiin säännös, jonka perusteella lain soveltamisalan piiriin kuuluisi eräin edellytyksin myös luonnollisen henkilön tekemä työ, joka perustuu hänen ja yksityisen alan toimeksiantajan kanssa solmimaan toimeksianto- tai konsulttisopimukseen.

Eläketurvakeskuksen kanta

Eläketurvakeskus pitää tärkeänä, että erilaiset työnteon ja yrittämisen muodot kuuluvat kattavasti lakisääteisen eläketurvan piiriin, mutta Eläketurvakeskuksen mielestä TyEL:n soveltamisalaa ei tule laajentaa ehdotetulla tavalla ennen kuin on selvitetty ehdotuksen toimeenpanosta työeläkejärjestelmälle ja muille aiheutuvat hallinnolliset kustannukset ja verrattu kustannuksia työnsuorittajien kokonaiseläketurvaan tulevaan hyötyyn.

Perustelut

TyEL:n soveltamisalan laajentaminen ehdotetulla tavalla tarkoittaisi, että työeläkelainsäädäntöön muodostuisi uudenlainen poikkeusryhmä, joka vakuutettaisiin työsuhde-eläkelain mukaan, vaikka työnsuorittajat eivät täytä työoikeudellisen työsuhteen tunnusmerkkejä. Lisäksi osa yrittäjäeläkelakien tarkoittamasta yrittäjätoiminnasta erotettaisiin vakuutettavaksi muodollisten kriteerien (yritysmuoto, vakuutus) perusteella muista yrittäjistä poikkeavalla tavalla. Työsuhde- ja yrittäjäeläkelakien välisiä soveltamisalasäännöksiä, kuten myös yrittäjäeläkelakien sisäisiä rajanvetokriteerejä jouduttaisiin määrittelemään uudella tavalla.

Ehdotetussa mallissa työnsuorittajan aseman määrittely työeläkevakuuttamista ratkaistaessa perustuisi edelleen lähtökohtaisesti työoikeudelliseen työsuhdeyrittäjyys –rajanvetoon. Olisi tunnistettava, tehdäänkö työtä työsuhteessa vai yrittäjäeläkelakien tarkoittamana yrittäjänä, ja kuuluuko yrittäjätoiminta pakollisen lakisääteisen yrittäjäeläkevakuutuksen piiriin. Ehdotuksen toteutuessa olisi lisäksi tutkittava, täytyvätkö pakollisen lakisääteisen yrittäjäeläkevakuutuksen ulkopuolelle jäävässä toiminnassa yrittäjäeläkevakuutusta ja toiminnan muotoa koskevat muodolliset kriteerit, joiden perusteella toimeksianto vakuutettaisiin TyEL:ssä. Työntekosuhteen määrittelyllä (työsuhde, yrittäjätoiminta, TyEL:n piiriin kuuluva toimeksiantosuhte) olisi merkitystä myös arvioitaessa, miten työskentelyn muutokset vaikuttaisivat vakuuttamisvelvollisuuteen, esimerkiksi, milloin TyEL:ssä vakuutettu toimeksiantoperusteinen työskentely tulisi vakuutettavaksi yrittäjäeläkelakien mukaan.

Ehdotus toisi toteutuessaan yksityisen puolen työeläkelakeihin myös uuden vakuuttamisvelvollisten työnteittäjien ryhmän, työnantajaan rinnastettavat toimeksiantajat. Toisin kuin KuEL:ssa, yksityisellä puolella vakuuttamisvelvollisuus koskisi kaikkia yhteisöjä ja myös yksityishenkilöitä, joten ryhmä olisi olennaisesti laajempi ja jälkikäteen hankalammin selvitettävissä kuin KuEL:a sovellettaessa.

TyEL:n ja eläkeuudistuksen eräänä tavoitteena on ollut työeläkejärjestelmän yksinkertaistaminen. Se, että TyEL:iin lisättäisiin poikkeussäännös tietyille työnsuorittajaryhmälle, jonka aseman määrittely työeläkevakuuttamista ratkaistaessa poikkeaisi yksityisen puolen työeläkelakeja sovellettaessa noudatettavasta työoikeudellisesta työsuhteen käsitteestä, monimutkaistaisi lainsäädäntöä ja lisäisi käytännön selvittelytilanteita. Etenkin vakuuttamisvelvollisuuden oikea kohdentaminen jälkikäteen tulisi olemaan uusien soveltamisalakriteerien myötä entistä työläämpää. Hallinnollisen selvitystyön määrä lisääntyisi.

Ehdotuksen piiriin tulevien työnsuorittajien määrää ei ole selvitetty. Myöskään ehdotuksen toimeenpanosta työeläkejärjestelmälle ja muille aiheutuvia hallinnollisia kustannuksia ei ole arvioitu. Arvioimatta on myös, miten TyEL:n soveltamisalan laajennus toteutuessaan parantaisi ehdotuksen piiriin kuuluvien työnsuorittajien kokonaiseläketurvaa. Otaksuttavasti ehdotus koskisi melko pientä joukkoa, joten toimeenpanokustannukset voisivat muodostua eläketurvaan saavutettavaan olevaan hyötyyn nähden varsin suuriksi.

Eläketurvakeskuksen mielestä TyEL:n soveltamisalaa ei tule laajentaa ehdotetulla tavalla ennen kuin on selvitetty ehdotuksen toimeenpanosta työeläkejärjestelmälle ja muille aiheutuvat hallinnolliset kustannukset ja verrattu kustannuksia ehdotuksen piiriin kuuluvien työsuorittajien kokonaiseläketurvaan tulevaan hyötyyn.

Helsingissä 26. syyskuuta 2013

Monika Sievänen

Jakelu Sosiaali- ja terveysministeriö

Lausuma

Luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien sosiaali- ja eläketurvan kehittäminen on haastava tehtävä. Se edellyttää nykyisten järjestelmien puutteiden ja väliinpuutoamistilanteiden kartoitusta, toimivien korjausmallien kehittämistä sekä tämän vaatiman rahoituksen järjestämistä.

Yhteisymmärryksen saavuttaminen näistä asioista ei ole helppoa. Oman haasteensa aiheuttaa se, että rahoitukselle ei ole osoitettavissa muita lähteitä kuin veronmaksaja, työntekijä itse, työn teettäjä/ostaja tai jokin näiden tahojen kombinaatio.

On ymmärrettävää, että osa esityksistä jakoi kantoja työryhmässämme, joka edustaa laaja-alaisesti eri työmarkkinaosapuolia ja viranomaistahoja. Myös Luovan työn tekijät ja yrittäjät Lyhty edustaa laaja-alaisesti lukuisia luovan alan toimijoita, jotka tulevat arvioimaan mietintöä omista lähtökohdistaan. Lyhdyn jäsenjärjestöt ottanevat työryhmän työhön kantaa omassa lausunnoissaan, toivottavasti pikaisesti järjestettävällä lausuntokierroksella.

Luovan työn tekijöiden keskuudessa pitkä koulutus ja korkea työmoraali yhdistyvät usein niin pieniin ansioihin, etteivät ne kerrytä ansiosidonnaista työttömyys- tai eläketurvaa. Luovalla alalla työttömyys- ja eläketurvan ongelmat liittyvät siten osittain alan pienituloisuuteen. Mietinnössä kuvataan toki myös muita ongelmia ja etsitään niihin ratkaisuja.

Pienituloisuuden ongelma on osa taiteen kentällä näkyvää arkipäivää. Luovalla alalla tulot riippuvat pitkälti siitä, missä määrin luovan työn ja yrittämisen tulokset kiinnostavat maksavaa kuluttajaa sekä siitä, kuinka vahva tekijänoikeussuoja on. Omat haasteensa Suomessa tuo pieni kotimarkkina ja digitaalisen markkinan kehitystä haittaava piratismi.

Mietinnön johdannossa todetaan, että vaikka ryhmä esittää joitakin korjauksia sosiaaliturvaan, luovilla aloilla työskentelevien ja muiden itsensä työllistävien toimeentulon hankaluudet eivät kuitenkaan ole korjattavissa pelkästään sosiaaliturvalainsäädännön kautta. Ainakin luovan alan osalta tämä on erittäin totta.

Lauri Kaira

Luovan työn tekijät ja yrittäjät LYHTY